COLLECTIVE MONOGRAPH

LINGUISTIC PALETTE OF TRANSLATION: FROM WORD TO TEXT

2024

SWorld
Germany

LINGUISTIC PALETTE OF TRANSLATION: FROM WORD TO TEXT

ЛІНГВІСТИЧНА ПАЛІТРА ПЕРЕКЛАДУ: ВІД СЛОВА ДО ТЕКСТУ

In internationalen wissenschaftlich-geometrischen Datenbanken enthalten
Included in International scientometric databases

COLLECTIVE MONOGRAPH

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

To the 35 anniversary of the department of translation and linguistic training of foreigners
До 35-річчя кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців

ScientificWorld-NetAkhatAV
Karlsruhe 2024

Authors:
Panchenko Olena, Zirka Vira, Votintseva Maryna, Horielova Polyna, Klymenko Tetyana, Muliar Iryna, Khutorna Hanna, Shevchyk Kateryna, Shkurko Olena, Chernovaty Leonid, Kovalchuk Natalia, Djovčoš Martin

Reviewers:
Zinukova N.V. – Doctor of Sciences (Pedagogy), Head of the Department of European and Oriental Languages and Translation of Alfred Nobel University;
Dyachok N.V. – Doctor of Sciences (Philology), Head of the Department of General and Slavic Linguistics of Oles Honchar Dnipro National University;
Vlasova T.I. – Doctor of Sciences (Philosophy), Head of the Department of Philology and Translation of Ukrainian State University of Science and Technology

Editor:
Panchenko Olena

Linguistic palette of translation: from word to text: Collective monograph. Ed. O.I. Panchenko. Karlsruhe, 2024. 222 p.
Monographic series «Innovative Science, Education, Manufacturing and Transport». Book 11. 2024.

Лінгвістична палітра перекладу: від слова до тексту: Колективна монографія. Ред. О.І. Панченко. Карлсруе, 2024. 222 с. Серія монографій «Innovative Science, Education, Manufacturing and Transport». Книга 11. 2024.

The publication contains the research work results of the staff of the Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners of Oles Honchar Dnipro National University, dealing with the study of the possibilities of using modern socio-cultural, linguistic, and literary phenomena for the professional training of future translators. For students of higher education, graduate students, philologists, all those interested in the problems of linguistics, translation studies and literary studies

ISBN 978-3-98924-012-4
DOI: 10.30890/978-3-98924-012-4.2024

Published by:
ScientificWorld-NetAkhatAV
Lußstr. 13
76227 Karlsruhe, Germany
e-mail: *editor@promonograph.org*
site: https://de.promonograph.org

Copyright © Scientific texts, Authors, 2024
Copyright © Editing, Panchenko Olena, 2024
Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2024

ABOUT THE AUTHORS / ПРО АВТОРІВ

1. *Panchenko Olena,* Doctor of Sciences (Philology), Full Professor, Head of the department, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 1.3.*
ORCID: 0000-0030-2217-5613

Панченко Олена Іванівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

2. *Zirka Vira,* Doctor of Sciences (Philology), Full Professor, Research and Educational Center of Foreign Languages, Dnipropetrovsk Department, National Academy of Sciences of Ukraine – *Chapter 2.1.*
ORCID: 0000-0002-2335-3648

Зірка Віра Василівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка Дніпропетровського відділення Центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України

3. *Chernovaty Leonid,* Dr. Sc. in Pedagogy, Professor V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine Matej Bel University, Slovakia Tajovského 40, Banská Bystrica, Slovakia – *Chapter 2.2*
ORCID: 0000-0003-3411-9408

Черноватий Леонід Миколайович, доктор педагогічних наук, професор Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Університет імені Матея Бела, Словаччина

4. *Kovalchuk Natalia,* PhD in Pedagogy, Associate Professor V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine, Matej Bel University, Slovakia – *Chapter 2.2*
ORCID: 0000-0002-9483-4297

Ковальчук Наталя, кандидат педагогічних наук, доцент Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна, Україна, Університет імені Матея Бела, Словаччина

5. *Martin Djovčoš,* Prof. Dr. habil. in Philology, Associate Professor, Matej Bel University, Slovakia, – Chapter 2.2
ORCID: 0000-0003-2487-4151

Мартін Дйовчош. доктор філологічних наук, доцент, Університет імені Матея Бела, Словаччина

6. *Votintseva Maryna,* Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 3.1.*
ORCID: 0000-0001-6947-8553

Вотінцева Марина Леонідівна, кандидат філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

7. *Klymenko Tetyana,* Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 1.2.*
ORCID: 0000-0003-2761-7126

Клименко Тетяна Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

8. *Muliar Iryna,* Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 3.2.*
ORCID: 0000-0001-6727-686X

Муляр Ірина В'ячеславівна, кандидат філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

9. *Khutorna Hanna,* Post-graduate student, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 2.3*
ORCID: 0000-0002-0391-8920

Хуторна Ганна Павлівна, аспірант, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

10. *Shevchyk Kateryna,* Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 1.4.*
ORCID: 0000-0002-4423-228X

Шевчик Катерина Юріївна, кандидат філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся

11. *Shkurko Olena,* Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Oles Honchar Dnipro National University – *Chapter 1.5.*
ORCID: 0000-0002-3443-3555

Шкурко Олена Василівна, кандидат філологічних наук, доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

12. *Horielova Polyna,* Assistant, Oles Honchar Dnipro National University - *Chapter 1.1.*
ORCID: 0000-0001-5538-4265

Горєлова Поліна Володимирівна, викладач, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Co-authors of the chapters are the master Students of Oles Honchar Dnipro National University

Shybko Volodymyr (Chapter 1.2)
Rudkovsky Valentyn (Chapter 1.5)
Penzeva Anastasiia (Chapter 3.1)

Content

Preface 7

CHAPTER 1
WORD GLITTERS AND CHARMS

1.1. Translation Peculiarities of Ukrainian Historisms (Based on the Novel by V. Shevchuk "The Meek Shall Inherit…") 8

1.2. Peculiarities of Toponym Translation (based on Stephen King's works) 30

1.3. Biological Nominations in Harry Porter in the Original and Translation into Ukrainian 49

1.4. Peculiarities of Eptonym Translation (based on W. Shakespeare's works) 69

1.5. Allusion in English mass media discourse 85

CHAPTER 2
FROM WORD TO TEXT

2.1. Political Advertising in the Light of Modern Mass Media Discourse: Lingvo-Communicative Aspect 105

2.2. The Impact of the Source-Text Syntactic Characteristics on the Sight-Translation Strategies and Quality 123

2.3. Peculiarities of Intersemiotic Translation of Literary Chronotope 147

CHAPTER 3
TEACH AND STUDY

3.1. Peculiarities of Teaching Oral Translation 167

3.2. Formation of Professional Speech Skills of Foreign Students 187

Summary 207

References 208

Зміст

Передмова 7

РОЗДІЛ 1
СЛОВО СЯЄ І ЗАВОРОЖУЄ

1.1. Особливості перекладу англійською мовою українських історизмів (на прикладі роману Вал. Шевчука «На полі смиренному») 8

1.2. Особливості перекладу топонімів (на матеріалах творів Стівена Кінга) 30

1.3. Біологічні номінації в Гаррі Портер в оригіналі та Переклад українською мовою 49

1.4. Особливості перекладу ептонімів у творах В. Шекспіра..... 69

1.5. Алюзія в англомовному масмедійному дискурсі 85

РОЗДІЛ 2
ВІД СЛОВА ДО ТЕКСТУ

2.1. Політична реклама у світлі сучасного мас-медійного дискурсу: лінгвокомунікативний аспект 105

2.2. Вплив синтаксичних характеристик вихідного тексту на стратегії та якість перекладу з виду 123

2.3. Особливості інтерсеміотичного перекладу літературного хронотопу 147

РОЗДІЛ 3
ВЧИМО І ВЧИМОСЯ

3.1. Особливості навчання усному перекладу..... 167

3.2. Формування навичок фахового мовлення в іноземних студентів 187

Анотація 207

Література 208

Preface / Передмова

Колективна монографія представляє зацікавленому читачеві напрацювання науково-педагогічних працівників кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців у галузі вивчення перекладознавства, навчання перекладу та іноземних мов, а також української мови як іноземної.

Розуміння та здатність використання нерідної мови вимагає не лише філологічних здібностей, але також і знань іншої культури, до якої належить текст. Лінгвальні труднощі у процесі перекладу можуть набирати різних форм, починаючи від лексичного значення і синтаксису до ідеологій і способів життя в певній культурі. У процесі перекладу відбувається зіткнення не лише лексичних та граматичних систем, а й комунікативно-прагматичних, етичних, психологічних, соціокультурних компонентів, менталітету мовців. Отже, актуальність колективної монографії зумовлена потребою вирішення проблеми непорозумінь під час співставлення мовних одиниць та їх значень у процесі міжкультурного спілкування.

Мета наукових розвідок, що увійшли до колективної монографії, – теоретичне та практичне осмислення лексичних, стилістичних, перекладознавчих та інших складників процесу сучасної мовної освіти. Досягнення цієї мети передбачає виконання таких завдань, як аналіз сучасних поглядів на проблеми мовної освіти; розширення наукового світогляду фахівців за допомогою вивчення вагомих досягнень вітчизняних та зарубіжних перекладознавців, визначення основних парадигм, традиційних методів і новітніх методик дослідження мовних та соціокультурних одиниць у контексті мовної освіти.

Відповідно до мети та завдань колективна монографія складається з трьох розділів, які присвячені лексико-стилістичному аспекту мовної освіти та комунікації, проблемам лінгвістики тексту та методичним аспектам підготовки сучасних фахівців.

CHAPTER 1 / *РОЗДІЛ 1*
WORD GLITTERS AND CHARMS
СЛОВО СЯЄ І ЗАВОРОЖУЄ

1.1. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЗМІВ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ВАЛ. ШЕВЧУКА «НА ПОЛІ СМИРЕННОМУ») [1]

Вступ.

Жива мова завжди є явищем динамічним, яке відбиває у собі реалії життя мовців і може змінюватися відповідно до внутрішніх та зовнішніх процесів. Найменш стабільним рівнем мови вважають лексичний: лексика постійно поповнюється новими словами, які можуть доволі міцно вкорінитися у системі мови, тоді як деякі наявні лексичні одиниці стають маловживаними, обмеженими у сферах використання [10, с. 84].

Якщо звернутися до звичної для української науки класифікації, то можемо стверджувати, що усі застарілі одиниці можна розмежувати на категорії «архаїзми» та «історизми» за такими принципами (класифікацію наведено відповідно до праці М. Умудової [25, с. 5898]):

1. Збереження денотату. Архаїзми називають поняття та речі, які існують у сьогоднішній реальності: наприклад, слово *перст* на позначення *пальця* є архаїзмом, оскільки відповідна частина тіла все ще існує у людей, але називають її вже інакше. Історизми позначають предмети побуту, соціально-політичні та культурні реалії, неактуальні для сучасного світу: наприклад, слово *спис* як назва зброї, *купець* як найменування роду діяльності, *літопис* як назва писемного джерела для фіксації поточних та історичних подій.

2. Наявність синонімів. Внаслідок відсутності у сучасній об'єктивній реальності відповідного денотата, історизми не мають актуальних синонімів, тоді як архаїзми все-таки мають уживані відповідники, такі як *ланіти – щоки*, *красний – красивий*. Залишається, однак, проблема архаїзмів, що не мають уживаного однослівного відповідника: *десниця – права рука*, *шати – святковий*

[1] **Authors:** *Горєлова П.В.*

одяг. Однак у цьому випадку у нагоді стає звернення до першого принципу: якщо навіть позначуване словосполученням, а не словом поняття ще існує, застаріла назва його буде архаїзмом.

3. Причина переходу слова у категорію застарілих. Для історизмів така причина буде зовнішньолінгвістичною: оскільки немає поняття у реальному житті (наприклад, більше не обирають *гетьманів* або не носять *личаки*), то і лексема, яка таке поняття позначає, не буде більше перебувати в активному вжитку і стане історизмом. Архаїзми виникають внаслідок заміщення однієї лексичної одиниці іншою [19, с. 168].

Інколи виокремлюють іще два принципи розмежування архаїзмів та історизмів, а саме:

4. Часово-просторова прив'язаність. Як стверджує Г. Гайдученко, історизми прив'язані до певного часу (і, в деяких випадках, простору) значно більше, ніж архаїзми [5, с. 67]. Наприклад, якщо письменник використає щодо певного персонажа слово *кріпак*, зможемо хоча б приблизно визначити час, коли відбуваються події твору, бо знаємо, що «класичне» кріпосне право сформувалося у XIV-XVI ст. [2], а скасоване на теренах Австрійської та Російської імперій було у середині XIX ст. [3] (і, відповідно, можемо з точністю до століття, десятиліття, а інколи і року сказати, коли певна лексема стала історизмом). Водночас щодо архаїзмів такої впевненості немає.

5. Стилістичне забарвлення. Деякі науковці, такі як О. Пономарів, наголошують на тому, що історизми можуть і не мати стилістичної функції, коли їх вживають у суто номінативному значенні (бо новіших синонімів для опису, наприклад, суспільно-політичного устрою України-Русі X століття немає, і науковці мусять вживати терміни *князь*, *княгиня*, *жрець* тощо). Але і стилістична функція може бути їм притаманна, коли їх використовують для створення більш піднесеного колориту або в іронічному сенсі (наприклад, історичний термін *орда* як метафора навали, загарбання, яке відбувається навіть і в наш час). Архаїзми, відповідно, завжди є стилістично маркованими (через можливість уживання нейтрального синоніму) і створюють гумористичний або піднесений

пафос [10, с. 85-90].

Певна диференціація існує також у межі групи історизмів. Так, історизми зазвичай розподіляють на групи відповідно до тієї сфери життя, яку вони описують.

Виклад основного матеріалу.

1.1.1. Роль застарілої лексики у поетиці роману Вал. Шевчука «На полі смиренному».

У цьому дослідженні нами було проаналізовано історичну прозу Вал. Шевчука – українського письменника та перекладача, автора численних зразків філософської, інтелектуальної та історичної прози [4].

Ми аналізуємо роман «На полі смиренному». Основою роману є Києво-Печерський патерик – збірник оповідань про монахів Києво-Печерської Лаври, написаний між 1215 та 1230 роками; первісна редакція відома з листування єпископа Симона та ченця Полікарпа [17]. У романі наявні безпосередні згадки про цей твір: головний герой, «недостойний Семен, прочитавши Полікарповий патерик, писаний задля наставлення майбутніх поколінь, задумався був невимірно» (26, с. 6) і вирішив написати власну версію подій, описаних у Патерику.

У романі оброблено такі сюжети Києво-Печерського патерика, як історії про зачарований скарб у Варязькій печері, голод у Києві, князівську монополію на сіль, візит вірменських лікарів до Києва тощо. Однак не можна стверджувати, що матеріал з цих оповідань не зазнав жодних змін. Навпаки, автор вдається до так званого «психологічного травестування» [14, с. 36]. Р. Мовчан називає цей твір «необароковим романом-притчею» [9, с. 223] і наголошує на тому, що письменник порушує загальнолюдські проблеми і представляє роздуми над темами взаємодії раннього християнства та язичництва, істинної віри та церковних догматів, а також рефлексії над темою тоталітаризму [8, с. 223]. Автор представляє «новітню міфологему Києво-Печерської Лаври» [18, с. 23],

критично переписуючи фольклорні та історичні оповіді з літописних джерел.

У результаті дослідження тексту роману Вал. Шевчука «На полі смиренному» нами було ідентифіковано 148 одиниць історизмів. Їхню відносно невелику кількість у романі можна пояснити тим, що основу сюжету складають оповіді про монастирське життя, яке є доволі консервативним – і, відповідно, його реалії змінюються дуже повільно. Однак деякі зміни все ж можливі: наприклад, методи духовного просвітлення за допомогою носіння *вериг* (26, с. 13) не є поширеними серед сьогоднішніх українських християн.

Значна частина історизмів твору пов'язана з мирським минулим персонажів-ченців. Наприклад, за сюжетом твору, батьком славетного лікаря Агапіта був «останній великий *волхв* землі *полянської*» (26, с. 103), і саме від нього син успадкував свої цілительські здібності. Відповідно, у наведеному фрагменті наявний історизм *волхв* (що називає практика дохристиянської релігії) та *полянський* (приналежний до полян, наддніпрянського східнослов'янського племені [16]). Історизми на позначення народів, соціальних верств та професій, до яких належали персонажі до постригу у монахи, становлять доволі вагому частину застарілих одиниць твору. Також історизми нерідко потрібні для опису взаємодії героїв з навколишнім світом, зокрема з *князями* (26, с. 22), *купцями* (26, с. 22) тощо. Наявність цього пласту лексики пов'язана з контекстом існування середньовічного монастиря, який не міг бути повністю ізольованим від світської частини суспільства і мав підкорятися її законам, встановлювати торгівельні зв'язки. Отже, історизми є важливими для сюжетного аспекту роману «На полі смиренному».

1.1.2. Система історизмів у романі

Історизми у романі Вал. Шевчука є доволі розмаїтими. Доцільною є їхня класифікація за тематичним критерієм, оскільки ці одиниці є застарілими через денотат, відсутній або малопоширений у сучасних реаліях. Отже, можемо виокремлювати історизми, що описують: побут, суспільно-політичний устрій, культуру, релігію та етнічну картину XI ст. і більш ранніх періодів.

Найбільш поширеними у творі є історизми, що описують побутові реалії: вони складають 57 одиниць, або 39% від загальної кількості історизмів роману. Домінування саме цієї тематичної групи пов'язане, вочевидь, з тим, що події відбуваються у доволі замкненому просторі монастиря, якому, однак, притаманні загальні побутові реалії того часу.

Так, достатньо велика кількість «побутових» історизмів описує поширені предмети ужитку: наприклад, посуд (*барильце* (26, с. 92), що означає *посуд для рідини*), прилади для освітлення (*каганець* (26, с. 8), *каганчик* (26, с. 100) – *світильник, що складається із гніту та посудини з паливом, наприклад, олією*), приміщення із певними функціями (*кліть* (26, с. 47) – *місце зберігання припасів*, *поварня* (26, с. 28) – *місце приготування їжі*), одяг та взуття (*онуча* (26, с. 158) – *обмотка на ноги*, *личаки* (26, с. 22) – *взуття, зроблене з лика*), їжу та напої (*питний мед* (26, с. 92) – *алкогольний напій*) тощо. Такі історизми можуть описувати як реалії монастирського побуту, так і попереднє мирське життя персонажів.

Іще однією підгрупою є архітектурні назви: наприклад, *вежа* (26, с. 26) – назва *високої вузької споруди*, *брама* (26, с. 29) – певний різновид *воріт*. Як бачимо, це зазвичай назви укріплених споруд, які часто застосовуються в описах споруд, належних князям: «Здавалося йому [колишньому князю], що це під'їжджає він на човнах з дружиною до Києва і дає назустріч дерев'яним стінам та *вежам* сурмовий клич» (26, с. 29).

Наявні серед історизмів цієї групи також назви грошових одиниць, як-от *куна* (26, с. 144), *золотий* (26, с. 48) тощо. Ці історизми уналежнюємо саме до тематичної групи «побут», а не до «суспільно-політичного устрою», оскільки на момент подій, що розгортаються у книзі, не існувало поняття національної валюти, і гроші не мали чіткого місця у суспільному ладі, а виконували радше функцію цінного майна.

Пов'язаними із суспільно-політичним устроєм є і назви професій і занять, таких як *купець* (26, с. 19), *візниця* (26, с. 48) та інші, а також похідні від них слова, як, наприклад, дієслово *купцювати* (26, с. 67) та іменник на позначення

виду діяльності *купцювання* (26, с. 102). Ми, однак, уналежнюємо назви професій (але не посад) саме до тематичної групи «побут», знову-таки, через більшу пов'язаність їх із буденними реаліями, а не із загальним устроєм суспільства.

Також доволі умовно уналежнюємо до тематичної групи «побут» слова, пов'язані із військовою справою: назви зброї (*меч* (26, с. 14)), елементів броні (*шолом* (26, с. 60)) тощо. Виокремлення їх в окрему групу є недоцільним, оскільки у творі фактично не описуються жодні воєнні дії, і таких одиниць небагато у загальній кількості. Автор використовує їх здебільшого для метафор та порівнянь: «Славні світу цього по лезу *меча* ходять, й бідні вони через те» (26, с. 14). Однак, оскільки самі денотати прив'язані радше до матеріального світу, зараховуємо їх до «побутових» історизмів.

Врешті, осібним є історизм на позначення явища природи: це назва вимерлого дикого бика, *тур* (26, с. 11), використана також для порівняння: «заревів, як поранений *тур*, біснуватий» (26, с. 11). Зараховуємо її до категорії «побут», знову-таки, доволі умовно, через недоцільність виокремлення одного слова в окрему категорію і завдяки зв'язку цього слова із матеріальним поняттям.

Наступними за кількістю прикладів категоріями історизмів є тематичні групи «Суспільно політичний устрій» та «Культура», що містять 28 одиниць, тобто 19% від загальної кількості, кожна.

Перш за все, до групи «Суспільно політичний устрій» уналежнюємо назви правителів, такі як *князь* (26, с. 22), *великий князь* (26, с. 29) тощо та похідні від них слова, як-от прикметники *князівський* (26, с. 22) та *княжий* (26, с. 60). Як відомо, форма правління на території України-Русі XI ст. об'єднувала у собі одноосібну владу князя та колективні форми правління [6, с. 228], і саме через це бачимо певне розмаїття у назвах правителів у романі, і персонажів-представників влади, нинішніх або колишніх, також доволі багато. Ця категорія історизмів фігурує переважно у випадках взаємодії монастиря та світської влади, нерідко – в описах їхніх конфліктів. Наприклад, внаслідок однієї з князівських міжусобиць місто та монастир залишились без постачання солі: «*Князі* у сварі і не пускають

купців із Галича і людей із Перемишля. Ще вполюємо ми якусь дичину чи риби зловимо, але що та риба й дичина без солі?» (26, с. 57). Також титули згадуються у випадку з посиланнями на минуле ченців, що колись були представниками влади – як-от в епізоді, де уперше з'являється ченець – колишній князь Чернігова: «Жовте дерево сяяло під іскристим холодним сонцем, пара клубком звивалася над куколем, наче колишній *князь чернігівський* димів» (26, с. 22).

Зауважимо також, що окремо нами було проаналізовано історизм *княже* (26, с. 33), який, поза посиланням на неіснуючу нині реалію зберігає архаїчну граматичну особливість – своєрідну форму кличного відмінка (за сучасними стандартами, вона мала б звучати як *князю*). Однак через застарілість, передусім, денотата уналежнюємо цю одиницю до історизмів, а не до архаїзмів.

Поза тим, серед історизмів категорії «Суспільно-політичний устрій» наявні також назви титулів правителів, не притаманних території України-Русі, однак уживаних в інших країнах і відомих за контактами з цими країнами або за літературними творами (як-от Біблією). Наприклад, це слово *цар* (26, с. 77), ужите в алегоричній промові одного з монахів: «До божого обранця, коли він не *цар*, всі озлобою кипітимуть, а до занепалого від бісівських підступів кожен поблажливість віднайде» (26, с. 77).

Доволі умовно до тієї-таки тематичної групи історизмів уналежнюємо також, здавалося б, позачасові назви правителів на кшталт *володар* (26, с. 178), *пан* (26, с. 108) тощо. Ці слова можна називати історизмами у зв'язку з тим, що нині така категорія населення (влада якої визначена спадковістю та привілейованістю) в Україні відсутня, тож денотати цих слів не є релевантними у теперішній реальності.

Також важливим складником історизмів цієї категорії є назви посад наближених до влади людей: наприклад, це слово *бояри* (26, с. 24), що позначає найвищий сан службовців, або лексема *дружина* (26, с. 26), яка називає князівське військо. Вони також згадуються у контексті взаємодії монастиря із князями або під час оповідей про минуле деяких ченців. Наприклад, отрок говорить колишньому князеві, що прийняв постриг: «Так само й *бояри* твої, котрі

служили тобі і гадали, що через тебе стануть великі і славні, зараз, позбавлені твоєї любові, нарікають на тебе» (26, с. 24).

Серед інших фігурують також історизми на позначення непривілейованих станів населення (як-от *міщани* (26, с. 62)) або і взагалі нижчих прошарків суспільства (*невільник* (26, с. 160)) чи декласованих елементів (*ізгой* (26, с. 186)). Ці групи людей також є частиною суспільно-політичного устрою України-Русі, тому були уналежнені нами до цієї категорії.

Врешті, подекуди історизми цієї тематичної категорії можуть називати також неживі предмети, такі як *волость* (26, с. 24), що є одиницею адміністративно-територіального устрою, а також *гридниця* (26, с. 62) (у значенні *приміщення, де розміщувалася князівська дружина*). Вони також можуть метонімічно називати посади та прошарки суспільства, пов'язані з відповідною частиною населення («Від князівської *гридниці* аж сюди долинав гомін – бенкетували…» (26, с. 62)), або і просто фігурують у подібних до решти історизмів цієї категорії контекстах. Наприклад, у тій-такі розмові колишнього князя з отроком фігурує таке висловлювання: «Брати таємно радіють на відступництво моє. Їм залишилася моя *волость*» (26, с. 24).

Розглянемо також тематичну групу «Культура». Перш за все, до цієї категорії належать назви музичних інструментів (такі як *сопіль* (26, с. 47), *гуслі* (26, с. 47)) та найменування музикантів, що грають на цих інструментах (відповідно, *сопіляр* (26, с. 47), *гусляр* (26, с. 68)). Ці назви часто залучають до опису містичних, потойбічних досвідів: наприклад, під час голоду у Києві містяни чули та бачили процесію нечисті, коли «всі позачинялись у своїх будинках, але не спав ніхто, за вікнами звуки музики лунали: грали на *сопілях*, *гуслях* і били в *бубони*» (26, с. 47). Поза тим, використання цих лексем пов'язане з описами світських торжеств – як-от бенкетів у палатах князя.

Також «культурні» історизми нерідко називають музичні твори: як церковні (наприклад, *канон* (26, с. 39)), так і «світські», пов'язані, однак, більше з народними традиціями (наприклад, слово *плач* (26, с. 108) на позначення музичних творів, що виконувалися на честь трагічних подій, як-от похорон

абощо: «І, можливо, вчуються йому за вікном і в тому дощі тонкі жіночі голоси, що квилять *плач посмертний*» (26, с. 108)).

До цієї категорії уналежнюємо і назви літературних творів, таких як *синаксар* (26, с. 7), *літопис* (26, с. 16), а також способів їх виготовлення, як-от *рукопис* (26, с. 6), та інструментів та матеріалів, потрібних для цього, як, наприклад, *перо* (26, с. 7) *пергамен* (26, с. 7) тощо. Ці історизми становлять доволі значну частку від загальної кількості, оскільки сам твір подано у вигляді нібито реального літопису, що мав би доповнювати Києво-Печерський патерик. Попри те, що ці історизми пов'язані із релігійною частиною життя, все-таки уналежнюємо їх до тематичної групи «Культура», оскільки вони пов'язані з літературними творами, які свого часу мали не лише духовне, але й історичне та культурне значення.

Поза тим, ця ж категорія залучає лексему, пов'язану з театральним мистецтвом – це слово *скомороший* (26, с. 113), використане у метафорі земного життя, наведеній лікарем Агапітом, що пояснює удаваність усього земного: воно «як гра скомороша» (26, с. 113).

Врешті, поширеними є історизми, пов'язані з фольклорними поняттями, народними уявленнями про світ: це історизми, що описують традиційні лікувальні засоби та тих, хто їх виготовляв (як-от *зілля* (26, с. 114), *трунок* (26, с. 53), *цілитель* (26, с. 8)), надприродні здібності людей та магічні практики, до яких ці люди буцімто вдавалися (це такі лексеми, як *заклятття* (26, с. 93), *заклятий* (26, с. 93), *чародійний* (26, с. 87) тощо), а також магічні практики, пов'язані з важливими подіями у житті людей (як-от передвесільний *обряд умикання* (26, с. 68)). Попри те, що роман присвячений переважно християнській тематиці, у роки, коли розгорталися події, ще поширеними були язичницькі звичаї і уявлення про світ, пов'язані з розмаїтими прикметами, обрядами тощо, і деякі персонажі застосовували ці практики до прийняття постригу або і після нього (як-от цілитель Агапіт).

Деякі слова уналежнюємо до тематичної категорії «Культура» доволі умовно. Наприклад, це слово *побратим* (26, с. 93), яке позначає людину,

пов'язану з іншою посередництвом певного обряду. Переважно побратимство практикувалося у воєнізованій частині суспільства, однак, оскільки не виокремлюємо військову термінологію в окрему категорію, вважаємо доцільним через обрядову тематику цього поняття уналежнити його до категорії «Культура». Зауважимо також, що слово *побратим* почало актуалізуватися у сучасній українській мові, однак говоримо радше про окреме поняття, а не про безпосереднє продовження традиції (оскільки сучасне побратимство не вимагає обрядового складника, як-от клятви на крові або обміну зброєю, притаманної давньому побратимству).

Також умовно уналежнюємо до «культурних» історизмів особливий вид бою (врукопашну або із застосуванням холодної зброї – *січа* (26, с. 93)) через його пов'язаність з нематеріальною культурою і бойовими мистецтвами за умови, знову-таки, невиокремлення військової термінології в окрему категорію.

Наступною за поширеністю тематичною групою історизмів є категорія «Релігія», представлена 27 одиницями, або 19% від загальної кількості. Можемо зауважити, що у ній представлені історизми, пов'язані як із християнством, так і з язичництвом. Християнство саме по собі є доволі консервативним, однак все ж можемо стверджувати, що деякі практики наразі є менш поширеними, ніж колись. Перш за все, це практики самобичування на кшталт носіння *вериг* (26, с. 13) чи *волосяниці* (26, с. 64). Також значно втратили у поширеності практики усамітнення, які можуть описувати такі лексеми, як *затвор* (26, с. 7), *затворятися* (26, с.93), *зачинятися* (26, с. 126), *печерник* (26, с. 37) і таке інше. Малопоширеною сьогодні є і віра у *юродивих* (26, с. 11), тобто людей, які нібито володіють надприродними здібностями, даними богом, але водночас мають проблеми психічного характеру, а також зменшилася кількість паломницьких практик, тож не можемо говорити про поширеність *мандрівних ченців* (26, с. 62) сьогодні. Беззаперечно, можуть існувати певні релігійні організації, де такі поняття ще є релевантними, однак вони не становлять більшість і не прийнятні для основних християнських течій в Україні.

Дещо умовно зараховуємо до категорії «релігійних» історизмів слова

мощі (26, с. 39) (що позначає *рештки тіла святого*) та *рака* (26, с. 53) (відповідно, *гробниця святого*). Хоча канонізація святих у християнській церкві все ще можлива, як і оголошення їхніх останків мощами (і практики поклоніння більш давнім мощам також присутні), все ще не можемо говорити про масовість цього процесу – і, на відміну від минулих канонізацій, вшановують переважно людей давно померлих відповідно до їхнього впливу на суспільство [11], і загалом цей процес відбувається нечасто. Відповідно, можемо говорити про певну зміну у традиції канонізації і відмінність понять *мощі* сьогодні і в XI ст.

Також важливими історизмами тематичної групи «Релігія» є назви міфічних істот, що перебувають на межі між релігією та марновір'ям: це зокрема слова *біс* (26, с.10), *нечиста сила* (26, с. 32), *чорт* (26, с. 142) тощо. Сюди ж уналежнюємо поняття, пов'язані з наслідками поведінки нечисті для людини – наприклад, «постраждалий» може стати *біснуватим* (26, с. 8).

З одного боку, ці поняття є проявом народної традиції, де дохристиянські уявлення про зло (як, наприклад, про агресивні сили природи чи духів померлих) змішувалися з християнськими (згаданими у священних текстах); з іншого боку, такі фольклорні істоти становлять опозицію до бога і сил добра, утворюючи в результаті своєрідну систему. Попри збереження цих понять у свідомості деяких людей, вони вже більше пов'язані з марновір'ям, аніж релігією, і значно менш поширені. Сьогоднішні православні церкви, наприклад, не мають як такого обряду екзорцизму [1].

Врешті, доволі значну частину «релігійних» історизмів становлять також слова, пов'язані із власне язичницькими практиками. Це лексеми на позначення язичників як таких (це слова *поганин* (26, с. 61), *поганський* (26, с. 61)), місць поклоніння богам (*капище* (26, с. 61)), жерців (*волхв* (26, с. 103)) та їхніх дій (*волхвування* (26, с. 103)). Попри існування неоязичницьких рухів в Україні, не можемо говорити про ці лексеми як про нейтральні (не застарілі), оскільки, по-перше, ці рухи є малопоширеними, по-друге, є відродженням, а не безпосереднім продовженням давніх традицій, яке до того ж має мало спільного з реальним язичництвом давньої України через брак достовірних джерел.

Вирази, пов'язані з язичництвом, застосовуються переважно у ситуаціях, де згадується про минуле окремих персонажів. Наприклад, коли в одного з монахів забирали майно люди князя, «з його зціплених вуст виривалися всі прокляття, які знав. Це були прокляття давні, ще *поганські*, бо його прадід був *поганином* і служив біля *капища*» (26, с. 61). Оскільки християнство в XI ст. все ще було молодою релігією для України-Русі, подібні моменти наявні у минулому багатьох героїв роману, незалежно від їхніх власних релігійних переконань.

Врешті, найменш поширеними у творі є історизми-етноніми, що складають 8 одиниць, або 5% від загальної кількості. Попри невелику кількість, ці одиниці все ж не можна об'єднувати з іншими категоріями, оскільки їхня тематика доволі своєрідна і чітко окреслена: це назви уже неіснуючих народів або об'єднань та приналежних їм територій, майна абощо.

Перш за все, це назви населення інших держав, які вступали у певні контакти з Україною-Руссю: це слова *варяг* (26, с. 165), *варязький* (26, с.164) (застосовані щодо жителів Скандинавії, особливо воїнів-найманців [13]), *візантійський* (26, с. 163) (уживаний щодо приналежних до Східної Римської імперії понять), *латинський* (26, с. 164) (тобто пов'язаний із Римом), *хазарський* (26, с. 144) (належний тюркському народу з Північно-Східної Європи), *швабський* (26, с. 144) (пов'язаний з однією із середньовічних німецьких держав). Ці слова згадуються переважно у зв'язку з матеріальними надбаннями, отриманими від відповідних народів: наприклад, один з монахів зберігав у скрині «монети, гривни, куни та різі, і на кожні гроші мав він у скрині переділок, в які складалися гроші грецькі, лядські, *швабські* й *хазарські*» (26, с. 144).

Також історизми цієї групи можуть описувати етнічну картину України-Русі: це слова *полянський* (26, с. 103), *сіверяни* (26, с. 68). Вони згадуються переважно для опису походження, минулого персонажів-ченців: наприклад, одному з них під час видіння видавалося «що він уже не в келії, а на зеленому, засипаному квітами лузі і що зійшлися це його земляки-*сіверяни* на обряд умикання» (26, с. 68).

Зауважимо також, що не вважаємо історизмами етноніми, що описують існуючі нині нації, як у випадках, коли їх називають слова, уживані і нині (наприклад, *грецький* (26, с. 164)) так і за умови застосування архаїчних назв, які є повними синонімами сучасних назв національностей (як слово *лядський* (26, с. 144), яке повністю збігається у денотаті зі словом *польський*, але має інше стилістичне та емоційне навантаження, тож є архаїзмом).

Отже, можемо говорити про те, що історизми роману «На полі смиренному» є доволі розмаїтими тематично і пов'язані з побутовими, суспільно-політичними, культурними, релігійними, етнічними реаліями XI ст. і більш ранніх періодів на українських землях та тих, з якими Україна-Русь мала контакти. Історизми твору доречніше розподіляти за тематичним критерієм, внаслідок чого можемо виокремити такі їхні групи, як «Побут», «Суспільно-політичний устрій», «Культура», «Релігія» та «Етнонім».

Різні категорії застарілої лексики вимагають різного підходу до їхнього перекладу іншою мовою, що буде проаналізовано далі.

1.1.3. Перекладацькі трансформації історизмів

Роман Вал. Шевчука «На полі смиренному» було перекладено з української мови англійською В. Холмогоровою. Переклад було опубліковано видавництвом «Дніпро» у 1989 р. під назвою «The meek shall inherit…» (26). У цьому перекладі нас цікавлять засоби та трансформації, застосовані для адаптації історизмів. Розглянемо їх докладніше.

1.1.3.1. Лексичні трансформації

Серед лексичних трансформацій, наявних у перекладі роману, можна виокремити генералізацію, модуляцію та конкретизацію.

Найбільш поширеною серед них є модуляція, що передбачає зміщення лексичного значення без зміни обсягу.

Наприклад, серед перекладених нею історизмів найбільших змін зазнають «культурні» назви. Наприклад, це переклад назви фольклорної істоти *біс* (26, с. 10) як *Satan* (27, с. 12), оскільки *біс* радше назвою істоти нижчої

демонології, тоді як *Satan* – назва диявола, «головного зла», унікального у своєму роді [21, с. 160], тож, відповідно, в оригіналі та перекладі мова йде про різних істот.

Також модуляція історизмів може здійснюватися за певними принципами, такими як, наприклад, перехід дії у приміщення, де вона відбувається (це переклад *затвор* (26, с. 7) як *cell* (27, с. 9), оскільки *cell* означає радше приміщення [20], тоді як оригінальну одиницю *затвор* можна точніше охарактеризувати як саму дію усамітнення).

Модуляція може застосовуватися і щодо словосполучень, що містять історизми. Наприклад, переклад назви *княжий отрок* (26, с. 22) як *the Prince's bodyguard* (27, с. 256) можна вважати саме модуляцією, оскільки *отрок* означає взагалі наближеного до князя дружинника, не обов'язково охоронця, тоді як слово *bodyguard* називає саме того, хто виконує функції охорони [20], але не містить інформації про членство у дружині.

Дещо меншою кількістю прикладів представлена генералізація, яка передбачає зміну обсягу значення з меншого на більший (зокрема переклад видової назви родовою): наприклад, слово *тур* (26, с. 11), що означає конкретний вид тварин, перекладено загальним *animal* (27, с. 14).

Часто генералізацію застосовують для специфічних термінів, які можуть бути незрозумілими широкій аудиторії, вилучаючи відтінки значень, що перешкоджатимуть розумінню. Наприклад, слово *печерник* (26, с. 37) (що означає конкретний вид монахів, які мешкали затворниками у печерах перекладено кількома способами, але генералізацією вважаємо тільки один – *hermit* (27, с. 56), оскільки ця лексема називає монаха-затворника загалом, незалежно від виду його помешкання.

Також цікавим є застосування генералізації як засобу перекладу історизмів-етнонімів: наприклад, це переклад слова *швабський* (26, с. 144) як *German* (27, с. 225). Такий переклад є доволі адекватним щодо оригіналу, оскільки в реченні, де вжито це слово, йдеться про різні види грошей, які зберігає один з монахів («Були там монети, гривни, куни та різі, і на кожні гроші мав він

у скрині переділок, в які складалися гроші грецькі, лядські, *швабські* й хазарські» (26, с. 144)), і важливим є саме наголос на розмаїтті скарбнички, а не на тому, з якої конкретно середньовічної німецької держави (яких у ту епоху було декілька [22, с. 8]) походить частина її вмісту.

Врешті, можливим є і переклад з майже повним вилученням лексичного значення оригінальної одиниці: наприклад, слово *огнищанин* (26, с. 114), що позначає управителя маєтків князя, перекладено просто як *man* (27, с. 174), тобто збережено лише інформацію про стать героя, названого цим словом.

Як можна помітити, генералізація, застосована щодо історизмів, здебільшого призводить до усунення їхньої застарілості: наприклад, це переклад слова *волость* (26, с. 24) як *village* (27, с. 32). Однак це трапляється далеко не завжди: наприклад, слово *свитка* (26, с. 161) перекладено як *garb* (27, с. 253). І, хоча слово *garb* є більш загальним і позначає одяг взагалі, але у словнику цю одиницю позначено як «literary» [20] – тобто наявна часткова компенсація принаймні стилістичного навантаження одиниці.

Врешті, найменш поширеною з-поміж лексичних трансформацій є конкретизація, тобто звуження значення: наприклад, доволі загальне слово *слуга* конкретизовано до *lay brother* (27, с. 13), що означає певний різновид прислужників у монастирі [23], тоді як *слуга* означає обслуговуючий персонал як такий [12]. Або, наприклад, слово *раб* (26, с. 24) (на позначення радше невільника загалом, незалежно від країни та епохи [12]) перекладено як *serf* (27, с. 32), що має більш конкретне значення і посилається на певний історичний період, а саме на Середньовіччя (рідше – більш пізній час), а також тип суспільства та влади (феодалізм) [24, с. 231-232].

1.1.3.2. Граматичні трансформації

До граматичних трансформацій у творі уналежнюємо лише додавання та вилучення. Попри наявність інших граматичних трансформацій у перекладах твору (зокрема поширеною є граматична заміна таких параметрів, як частина мови: наприклад, прикметник *князівський* (26, с. 22) перекладе но присвійною формою іменника *the Prince's* (27, с. 93)), не виносимо їх у перелік основних

засобів перекладу, адже вони мають вплив лише на граматичне значення, а не на лексичне чи стилістичне, які цікавлять нас у випадку з історизмами – однак з граматичних трансформацій лише вилучення і додавання можуть їх усувати або дещо змінювати.

Так, про вилучення можемо говорити, коли певну одиницю просто усувають із тексту: наприклад, вираз *кинути багряницю* (26, с. 57) було перекладено як *reflect* (27, с. 84) – тут, вочевидь, відображено слово *кинути* (хоча його значення і піддано певній модуляції), тоді як історизм *багряниця* не перекладено взагалі. В оригіналі це слово було використано для створення метафори в описі природи: «Малинове світло осяяло землю, кинувши *багряницю* на калюжі й шибки, кинувши малинової барви на обличчя людські, і від того люди начебто погарнішали, особливо жінки, а білі стіни хат засвітилися м'яким фіолетом» (26, с. 57). Можливо, перекладач усунув метафору, аби не перевантажувати стилістичними прийомами текст, або не хотів вводити у текст історизм, без якого твір не втратить ні у зрозумілості, ні у сюжетному плані.

Про додавання «у чистому вигляді» можемо говорити тоді, коли зміст оригінальної одиниці передано, але, поза тим, до перекладу додано окреме слово чи декілька слів з власним значенням (що відрізняє цей вид перекладу від калькування, де сукупність одиниць (слів чи морфем) в оригіналі повинна мати чіткі відповідники у перекладі, та від експлікації, де одиниці перекладу залежать від сукупності значень оригіналу). Наприклад, у перекладі слова *сопіль* (26, с. 47) було додано назву матеріалу, з якого зроблено інструмент, тож історизм перекладено як *reed-pipe* (27, с. 256).

Отже, граматичні трансформації (такі як додавання та вилучення) можуть впливати на лексичний та стилістичний аспект як окремих лексем, так і усього тексту.

1.1.3.3. Лексико-граматичні трансформації

Серед лексико-граматичних трансформацій (які залучають під час перекладу і лексичний, і граматичний аспект), наявних у перекладі роману, у випадку з історизмами можемо вирізнити лише про експлікацію.

Про експлікацію можемо говорити тоді, коли зміст одного слова розкривають словосполученням (рідше – одне словосполучення перекладають іншим), однак значення окремих слів в одиниці перекладу не є повними відповідниками компонентів одиниці оригіналу – вони відповідають радше компонентам лексичного значення, а не форми (що відрізняє цей засіб від калькування); «зайвих» одиниць, що не відображають компоненти сенсу оригінальної одиниці, немає (на відміну від додавання); значення не спотворюється або змінюється лише незначною мірою (що не характерно для модуляції). Наведемо приклад: слово *личаки* (26, с. 22) перекладено як *bast shoes* (27, с. 31). Значення оригіналу передано доволі точно, оскільки личаки справді є взуттям із лика, тобто певного виду кори, однак не можна сказати, що переклад є поморфемним (якщо корінь *-лич-* ще можна співставити зі словом *bast*, то значення *shoes* закладено у значення слова, а не у його форму) чи додано якісь сторонні елементи.

Часто експлікацію застосовують саме для історизмів на позначення місцевих реалій України та прилеглих територій, притаманних часу, коли відбувалися події твору. Наприклад, експлікацією перекладено релігійний термін, пов'язаний радше з практиками православної церкви: *волосяниця* (26, с. 64) – *a hair shirt* (27, с. 97).

Подекуди, однак, подібний спосіб перекладу застосовують для одиниць, які, вочевидь, були характерними і для Західної Європи, однак не мають в англійській мові однослівного відповідника. Наприклад, *воротні* (26, с. 36) як охоронці простору біля воріт укріплення, що часто також спостерігали за навколишньою обстановкою, вочевидь, існували в усіх країнах, де будували фортеці. Однак однослівну назву цього роду діяльності в англійській знайти важно, тому переклад відповідної одиниці було здійснено завдяки експлікації: *the guard at the gate* (27, с. 52).

Як бачимо, переклад за допомогою експлікації також часто позбавляє оригінальну одиницю застарілості: наприклад, назву *гривна* (26, с. 144) (у значенні «грошова одиниця на Русі») було перекладено як *silver coin* (27, с. 280),

і жодне з цих слів не є застарілим (хоча зрозуміло, що йдеться про історичну реалію, оскільки у сучасних валютах дорогоцінні метали є малопоширеними).

1.1.3.4. Стилістичні трансформації

Серед стилістичних трансформацій, що, як правило, мало зачіпають лексичний чи граматичний аспект слова чи словосполучення (або принаймні не мають на меті його змінювати, і певні викривлення, у разі наявності, є побічними), натомість або зберігають, або прибирають стилістичне навантаження одиниці (у випадку із застарілою лексикою – власне, застарілість). Про компенсацію чи нейтралізацію у чистому вигляді для історизмів можна говорити рідко, адже для них майже неможливо дібрати повних відповідників серед сучасних, стилістично немаркованих мовних одиниць (що робить нейтралізація), і так само проблематично говорити про компенсацію стилістичного значення, оскільки для історизмів важливішим є значення лексичне (тобто співвіднесення з конкретним денотатом, пов'язаним з певним історичним контекстом).

Отже, застосування нейтралізації щодо історизмів малоймовірне, але можливе. Можемо говорити про неї тоді, коли дібрано одиницю з достатньо подібним лексичним значенням (подекуди дещо вужчим, ширшим або відмінним від оригіналу в інший спосіб, однак не настільки радикально, щоб можливо було назвати відповідний переклад проявом конкретизації, генералізації чи модуляції), яка посилається на подібний об'єкт або поняття сучасної дійсності, тож не має застарілості. Наприклад, слово *поварня* (26, с. 28) було перекладено як *kitchen* (27, с. 39). По суті, і український варіант, і англійський [20] означають кухню, тобто місце приготування їжі, хоча *поварня* більше асоціюється з дожовтневим побутом – такі приміщення можна було знайти у монастирях, помістях тощо [13], тоді як *kitchen* може називати і сучасне приміщення з подібними функціями [20].

Випадки застосування компенсації щодо історизмів у романі ідентифіковані не були – переважно можемо говорити про подібну до компенсації модуляцію значення.

1.1.3.5. Засоби перекладу, характерні для реалій

Оскільки різні країни проходили дещо різний шлях протягом своєї історії, то і застаріла лексика у них буде відрізнятися – і, якщо відмінності у системах архаїзмів пов'язані з їхньою природою (бо утворення архаїзмів є доволі спонтанним і підкоряється частіше внутрішньомовним чинникам), то різниця у системах історизмів пов'язана з історичними подіями та культурними впливами, що їх зазнавали певні країни: наприклад, у зв'язку з відсутністю інституту лицарства на території України доби Середньовіччя, в українській мові немає питомих лексем на позначення пов'язаних із ним явищ – слова *лицар* і *рицар* є запозиченнями із німецької [7]. Відповідно, для певних одиниць, наближених до реалій (тобто притаманних лише визначеній низці країн, територій або культур) можливим є застосування у перекладі особливих засобів перекладу, а саме транскрипції, транслітерації, калькування та добору традиційного відповідника. Подекуди такі засоби використовують і щодо архаїзмів, які за визначенням не можуть належати до реалій, тому подібні приклади є радше винятками.

Традиційні відповідники можуть застосовувати як до одиниць, притаманних лише українським (та інколи сусіднім територіям), так і щодо тих, які зустрічалися і в Західній Європі. У другому випадку добір відповідників є доволі легким, тоді як у першому перекладач мусить докласти зусиль, аби знаходити співставні поняття.

Наприклад, слово *князь* (26, с. 22) (у значенні титулу правителів України-Русі) часто перекладають як *prince* (27, с. 31). Такий переклад є закріпленим у перекладацькій традиції, хоча насправді ці одиниці не до кінця відповідають одна одній за значенням, адже *князь* є головою держави або принаймні утворення у її межах [13], тоді як *prince* – це здебільшого *член королівської родини*, «a member of a royal family, esp. a son of a king or queen», а значення *правитель невеликої держави чи утворення у межах держави будь-якого розміру* є вторинним [20].

Значно ближчими до оригіналу є переклади історизмів на позначення понять, притаманних і українській, і англійській культурі. Наприклад,

лук (26, с. 180) як вид зброї був широко відомим у Європі, тож відповідне слово має повний традиційний аналог в англійській – *bow* (27, с. 286).

Зауважимо, що деякі переклади історизмів називаємо традиційними відповідниками доволі умовно. Наприклад, переклад слова *латинський* (26, с. 164) як *Latin* (27, с. 258) можна було б уналежнити до транслітерації (якщо проігнорувати відкидання суфіксу *-ськ-* та закінчення чоловічого роду називного відмінку *-ий*), однак тут одиниця перекладу є повністю закріпленою в англійській мові і не залежить від українського відповідника, бо обидві нації запозичували спадщину давньоримської культури (у тому числі латинську мову) незалежно одна від одної.

Дещо менш поширеним є калькування, тобто послівний або поморфемний переклад оригіналу. Наприклад, найбільш очевидним зразком калькування є переклад словосполучень-історизмів, характерних для українських земель, послівно, коли кожному слову оригіналу відповідає слово у перекладі. Наприклад, назву слов'янської традиції *обряд умикання* (26, с. 68) було перекладено як *the ceremony of abduction* (27, с. 102): слову *обряд* відповідає англійське *ceremony*, *умикання – abduction*, а одиниці службових частин мов *the* та *of* виконують суто граматичну функцію.

У свою чергу, прикладом поморфемного перекладу може слугувати передавання прикметнику *князівський* (26, с. 22) як *the Prince's* (27, с. 93): тут корінь *княз-* перекладено традиційним відповідником *Prince*, а присвійний суфікс *-ськ-* – маркером присвійної форми іменника *'s*.

Врешті, іноді калькування може наближатися до експлікації, коли афікс перекладають повноцінним словом. Наприклад, назву музиканта, що грає на певному струнному інструменті, *гусляр* (26, с. 68), було перекладено як *the psaltery player* (27, с. 101). Відповідно, корінь *гусл-* тут передано традиційним відповідником до слова *гуслі*, *psaltery*, а суфікс *-яр-*, який використовують здебільшого для назв професій [15], перекладено дещо більш конкретною за значенням лексемою *player*.

Транслітерація, тобто побуквенний переклад, була залучена для перекладу

тих одиниць, що характеризують лише українську історію (як-от *гривна* (26, с. 144) – *grivna* (27, с. 224)) або принаймні притаманні лише для сусідніх країн, а не для Західної Європи (як-от *хазарський* (27, с. 144) – *Khazar* (27, с. 224)).

Під час застосування транслітерації можливим є різне поводження з афіксами. Наприклад, в уже згаданому перекладі *хазарський* (27, с. 144) як *Khazar* (27, с. 224) суфікс та закінчення відкинуто, у перекладі *тисяцький* (26, с. 111) як *tysyatsky* (27, с. 168) – транслітеровано разом з рештою слова, а у випадку зі словом *бояри* (26, с. 24), *the boyars* (27, с. 33) – українську флексію множини іменника замінено аналогічною англійською.

Про транскрипцію, тобто відображення звукової оболонки слова, можемо говорити лише в одному випадку. Це переклад назви грошової одиниці *різь* (26, с. 144) як *rez* (27, с. 223), оскільки тут можемо простежити намагання передати звук *і* через англійську літеру *e*, яка може читатися подібно до української *і*.

Отже, попри значну поширеність серед історизмів, наближених до реалій, специфічні засоби перекладу (такі як добір традиційного відповідника, калькування, транскрипція, транслітерація) можуть застосовуватися і до інших одиниць, таких як історизми на позначення понять, що свого часу були поширеними не лише на території України, а й у Західній Європі.

Висновки.

Відповідно до аналізу англійськомовного перекладу роману Вал. Шевчука «На полі смиренному», можемо дійти висновку, що для адаптації історизмів у цьому перекладі було використано численні трансформації (лексичні, граматичні, лексико-граматичні, стилістичні), а також специфічні засоби, характерні для перекладу реалій.

Отже, серед лексичних трансформацій найбільш поширеною у творі є модуляція, однак наявні також конкретизація та генералізація. Серед граматичних трансформацій наявні вилучення та додавання. З-поміж лексико-

граматичних представлена лише експлікація, а серед стилістичних – нейтралізація. У засобах, притаманних перекладу реалій, найбільш поширеним є традиційний відповідник, дещо менше трапляється калькувань, транслітерацій та транскрипцій.

1.2. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТОПОНІМІВ (на матеріалах творів Стівена Кінга) [2]

Вступ

Топоніміка входить до складу історії, географії та ономастики. Топонімічні дослідження в різних сферах наук поглиблюють, розширюють та розкривають культурологічні, етнічні, краєзнавчі, історичні та інші аспекти. Новизна цієї роботи полягає в системному аналізі засобів перекладу топонімів у художньому тексті, інтерес викликають питання перекладу власних назв як особливої категорії безеквівалентної лексики.

Дослідження різних тем, теоретичні і практичні висновки Т. Беценко, С. Вербич, І. Сейтназарова, В. Янґ стали основою наших міркувань.

Метою дослідження є аналіз наявних стратегій перекладу топонімів як різновиду власних назв на прикладах українських перекладів англомовної творчості С. Кінга збірок оповідань «Ярмарок нічних жахіть», «Коли впаде темрява», «Нічна зміна».

1.2.1. Власні назви як особлива категорія у мові. Поняття топоніму

Лексика будь-якої мови не є однорідною – як правило, слова розрізняються за лексичним значенням, походженням, стилістичними функціями тощо й утворюють певні групи. Серед мовних універсалій у галузі лексикології можна виокремити розподіл лексем на власні та загальні назви.

Власні назви – це «індивідуальні найменування окремих одиничних об’єктів». Однією з показових характеристик власних назв є відсутність у них співвіднесення з поняттям: вони (як і, наприклад, числівники чи займенники) не мають лексичного значення як такого, а натомість просто «посилаються» на певний окремий об’єкт реальної дійсності [2, с. 17]. Наприклад, власне ім’я (антропонім) *Петро* не має як такого значення, але розуміємо, яку особу маємо на увазі: можемо згадувати це ім’я в діалозі з кимось, посилаючись на спільного

[2] ***Authors:*** *Шибко В.І., Клименко Т.А.*

знайомого, історичного діяча абощо, розуміючи з контексту (пояснень та коментарів, згадок прізвища та по батькові тощо), про кого саме йдеться. Одночасно власна назва може посилатися тільки на один об'єкт (або одну неподільну групу об'єктів) реальної дійсності, тоді як власні назви об'єднують певну сукупність, клас об'єктів.

З тієї самої причини власні назви не мають синонімів, бо у них відсутнє лексичне значення, яке могло б повністю або частково збігатися – значення їм надає лише контекст висловлювання й умовна прив'язка до певного об'єкта.

Власні назви пов'язані з ще однією особливою групою слів, а саме із реаліями, оскільки обидві ці категорії належать до так званої безеквівалентної лексики. У випадку із власними назвами, безеквівалентність зумовлена тим фактом, що відсутнє «словникове» значення, яке можна було б перекласти іншою мовою.

Ще однією визначальною рисою власних назв є їхня графічна особливість: на письмі їх виокремлюють за допомогою написання з великої літери – ця особливість притаманна як англійській, так і українській мові (наприклад, *Mary* (ім'я людини), *London* (назва міста), *Відродження* (назва історичного періоду)). Інколи можливе написання власної назви у лапках (наприклад, *кафе «Птах»*), а також сполучення власної назви, написаної з великої літери, із загальною назвою, написаною з малої (*проспект Гагаріна*) тощо.

Зі стилістичного погляду, можна зауважити, що власні назви застосовують у текстах будь-якого стилю мовлення, тож їх не можна зараховувати до стилістично забарвленої лексики. Стилістичну роль вони починають виконувати лише у випадку застосування їх як загальних назв на позначення певного соціального феномену: наприклад, людину з недосяжними цілями, невиправного мрійника називають *Don Quijote*. Однак, як можемо помітити, власні назви у такому випадку втрачають свою як лексичну (відсутність лексичного значення), так і графічну (написання з великої літери) особливості.

Власні назви, у свою чергу, також не є неподільною множиною: вони розподіляються на категорії відповідно до того, які саме об'єкти вони можуть

позначати. Як правило, науковці виокремлюють такі види власних назв: антропоніми (власні назви людей: імена, прізвища, по батькові, прізвиська і таке інше – наприклад, *John Smith*), зооніми (клички тварин – як-от *my dog* ***Buddy***), топоніми (назви географічних об'єктів – *Ukraine, Paris*), міфоніми (власні імена міфічних істот (*Athena*), власні назви міфічних об'єктів *(Asgard)),* хрононіми (назви епох, відрізків часу – *Middle Ages*), хрематоніми (власні назви об'єктів культури – *the Parthenon*), космоніми, які також інколи називають астронімами (назви космічних об'єктів – *the Sun, the Earth*), ергоніми (назви організацій – *the University of Cambridge*. Подекуди виокремлюють і інші категорії, як-от ідеоніми – назви нематеріальних творів мистецтва, наприклад, літературних чи музичних, як-от *The Canterbury Tales* тощо [4, с. 73].

Інколи у різних категоріях власних назв можливі омонімічні збіги: наприклад, *Venus* може бути і міфонімом (ім'я римської богині кохання), і космонімом (назва другої від Сонця планети), що можемо зрозуміти лише з контексту.

У нашій роботі будемо докладно розглядати один із різновидів власних назв, а саме топоніми. Розглянемо докладніші визначення топонімів, які дають різні науковці.

Автори «Словника лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія» надають найбільш загальне визначення цього поняття: вони зазначають, що топонім є географічною назвою і пояснюють, що сам термін «топонім» має грецьке походження і походить від слів «топос» (місце) та «онім» (ім'я), тобто це буквально «ім'я місця». В англомовному дискурсі словосполучення «geographical names» та «place names» навіть застосовують у якості синоніма до слова «топоніми» (toponyms). З «географічними назвами» топоніми також співставляють автори «Великої української енциклопедії»: «назва місцевості, регіону, населеного пункту, об'єкта рельєфу, будь-якої частини поверхні Землі, тобто географічна назва» [10].

Дещо більш розгорнуте визначення подають автори «An Introduction to Geographical Names and the Newfoundland and Labrador Geographical Names

Board»: вони говорять про те, що топоніми є власними назвами топографічних особливостей, а також назвами, встановленими і використовуваними щодо місць та площ на земній поверхні [13].

Топоніми, на відміну від інших різновидів власних назв, можуть виконувати ідентифікаційну роль навіть без знання контексту, хоча в деяких випадках також може знадобитися уточнююча роль контексту. Наприклад, у випадку, коли згадуємо *the Pacific Ocean*, будь-який мовець зрозуміє, про який географічний об'єкт йдеться. Якщо ж, однак, говоримо про Одесу, може знадобитися уточнення або контекст: ця назва може позначати і південноукраїнське місто, і населені пункти в Канаді та США, названі на честь українського поселення.

Кількість топонімів певної території визначити доволі непросто: зрештою, кількість географічних назв, з якими мовцям потрібно мати справу, залежить не стільки від кількості носіїв певної мови та культури, скільки від географічного розміру території, де ця мова та, відповідно, культура є поширеними.

Більшість людей сприймають назви місць просто як зручне визначення об'єктів на картах або знаках. Однак географічні назви або топоніми є невід'ємною частиною мовного, культурного та історичного характеру країни чи регіону. Вивчення топоніміки, відповідно, пов'язане з походженням і значенням усіх географічних назв і зі змінами, яких ці назви зазнали у формі, написанні та вимові [13].

Як зауважує Г. Лабінська, «географічні назви стосуються географічних об'єктів, часто їх чітко характеризують, вони відображають географічні особливості місцевості або реальні, або ті, якими послуговувалися тоді, коли присвоювали найменування» – тобто можемо говорити про те, що топоніми (на відміну від, наприклад, антропонімів, які у більшості ситуацій ніяк не визначають якості людини і почасти є, можна сказати, випадковими) можуть описувати фізичні, економічні або історичні особливості певного ландшафту. Наприклад, назва міста та історичного регіону *Запоріжжя* відображає фізичну характеристику місцевості – її розташування *за порогами* Дніпра. А, наприклад, назва міста *Львів* нагадує про визначного правителя цієї місцевості, галицько-

волинського князя Лева Даниловича.

Отже, можемо визначити, що власні назви – це лексеми, що не мають лексичного значення, натомість позначають якісь конкретні, унікальні об'єкти відповідно до контексту. Важливою частиною власних назв є топоніми, тобто назви географічних об'єктів. Топоніми рідше, аніж інші власні назви, потребують уточнюючого контексту, а також можуть більш повно характеризувати об'єкти, які позначають.

1.2.2. Різновиди топонімів

Оскільки існує багато різновидів географічних об'єктів, відповідно, і топоніми не є однорідними. Існує доволі багато класифікаційних критеріїв, які уможливлюють розподіл топонімів на різні категорії. Наприклад, можна навести класифікації топонімів: 1) семантичний поділ назв топонімів відповідно до їхнього зв'язку з назвами кольорів, етнічних понять, будівель, людських занять, знарядь праці, понять суспільного ладу, земних та водних об'єктів, рослин, тварин, з людськими іменами тощо; 2) номінаційний поділ згідно з найменуванням географічних об'єктів за споконвічною назвою місцевості (до цієї групи належать найменування культурні, присвійні, топографічні, демінутивні), а також за іменами та назвами людей (це назви за етносом, родом, патронімом, посадою); 3) морфологічна класифікація, здійснена за допомогою звернення до поняття частин мови (внаслідок чого виокремлюють такі категорії топонімів, як іменники (афіксальні та ті, що не мають афіксів), прикметники (афіксальні та ті, що не мають афіксів), двоскладні слова, «мнимі» слова, складні топоніми, словосполучення тощо), 4) класифікація за мовним критерієм (з якої мови походить топонім або до якої мови він належить), 5) етимологічний розподіл (причини та зміст іменування певного географічного об'єкту); 6) власне географічна класифікація (який географічний ефект називає топонім) [9, с. 142-144].

Н. Таранова наводить також такі класифікації [7, с. 17]: 1) антропонімічна класифікація, яка визначає походження топонімів, як місцевих назв, що походять

від імен людей, або від інших слів (що не є антропонімами), або мають непевне походження; 2) афіксальна класифікація (наприклад, топоніми Буковини можуть розподілятися на ті, що мають суфікс -ичі, ті, що містять суфікси -івці, -инці і таке інше); 3) словотвірний розподіл топонімів за словотвірними моделями (як правило, виокремлюють іменникову та прикметникову моделі).

Зарубіжні науковці також виокремлюють численні критерії класифікації топонімів. Наприклад, Ф. Хаїтова наголошує на тому, що основним недоліком класифікаційних схем топонімів є неможливість узгодити різноманітність географічних назв у межах однієї класифікації. Однак, як зазначає дослідниця, деякі лінгвісти намагалися класифікувати топоніми, поєднуючи одночасно різні принципи. Наприклад, типологія заснована на «процесі іменування» дає можливість розпізнавати десять основних типів топонімів: 1) описові назви та назви за «точками на компасі», тобто координатами (назви, що описують і характеризують якість об'єкта або його розташування; 2) асоціативні назви (що викликають асоціації з різними предметами реальної дійсності); 3) назви, пов'язані з подіями (назви за подіями людської історії, календарними датами, стихійними лихами, почуттями і навіть приказками); 4) присвійні назви (пов'язані з іменем колишнього або нинішнього власника певного місця); 5) пам'ятні назви (дані на честь видатних людей або абстрактних чеснот); 6) похвальні назви (назви, що називають привабливі особливості географічного об'єкта); 7) назви з народної етимології (назви з несправжньою етимологією); 8) вигадані назви (які були свідомо побудовані з фрагментів інших слів, ініціалів або утворені зміною літер чи складів певного слова – або іншим способом); 9) помилкові назви (що з'явилися через помилку, допущену під час перекладу з однієї мови іншою, або через неправильно почуте або неправильно записане слово); назви змін (назви, перенесені з одного місця в інше); 10) імена змін (імена, які були перенесені з одного місця в інше).

Недоліком вважається змішання лексичного, граматичного та семантичного принципів у подібних класифікаціях. Оскільки класифікація топонімічної лексики передбачає врахування дуже багатьох аспектів, створити єдину систему

доволі важко. За Ф. Хаїтовою, під час класифікації топонімічних назв потрібно враховувати багатоаспектність (внутрішньо- та екстралінгвістичні) принципи виокремлення топонімічних одиниць, таких як: «1) параметрична характеристика об'єкта, 2) онтологійна характеристика об'єкта, 3) вид топонімічної основи, 4) етимологійна характеристика топонімів, 5) мотиваційна характеристика топонімів, 6) хронологічна характеристика топонімів, 7) структурна характеристика топонімів, 8) топонімічна полісемія, 9) ступінь топонімічної номінації, 10) різноманітність топонімічної номінація, 11) локалізація об'єкта». Ця класифікація, однак, також не є вичерпною: інколи науковці додають інші критерії, як-от класифікація за розміром – великі, середні і малі географічні об'єкти класифікують як макротопоніми, мезотопоніми та мікротопоніми відповідно.

У цій роботі будемо послуговуватися однією з найбазовіших класифікацій, яка уможливлює найбільш об'єктивний та чіткий розподіл: це класифікація за об'єктом найменування, тобто відповідно до того, який географічний об'єкт називає топонім.

Наприклад, Г. Лабінська виокремлює: ойконіми (назви людських поселень), дромоніми (тобто назви шляхів), гідроніми (назви водних об'єктів), дрімоніми (назви лісів), ороніми (назви гір або, за більш широкими визначеннями – елементів рельєфу), хороніми (назви природніх та адміністративних територій).

К. Макеєєва також доповнює цю класифікацію урбанонімами (тобто назвами міських об'єктів) та агронімами (назвами земельних угідь, полів тощо) [6, с. 190].

Відповідно, будемо розглядати топоніми як розподілені на групи: ойконімів, урбанонімів, хоронімів, дромонімів, агронімів, гідронімів, оронімів, дрімонімів. Розглянемо ці групи та їхні підгрупи докладніше.

Так, ойконіми, за визначенням Т. Крупеньової, є власними назвами, що позначають населені пункти і можуть містити інформацію про економічні, природні та інші процеси, що відбувалися на певній території [4, с. 113]. Подібні визначення дають і зарубіжні видання – переважно ойконіми визначають як

«[proper] names of inhabited places».

Перш за все, ойконіми поділяють на комоніми (назви сіл та селищ) та полісоніми (назви міст, поселень міського типу). Інколи назви міст позначають також терміном астіоніми. Наприклад, *Rome* є полісонімом (або астіонімом), а *Great Wyrley* – комонімом. Інколи, однак, маємо уточнювати контекст: наприклад, в Україні існує місто і декілька сіл із назвою *Кам'янське*, тож цей топонім може бути і полісонімом, і комонімом залежно від того, на який саме населений пункт посилаються мовці в певний момент.

Деякі науковці також зараховують до ойконімів урбаноніми або урбоніми як назви внутрішньоміських об'єктів (таких як площі, ринки, вулиці тощо), але все ж наполягаємо на виокремленні урбанонімів як окремої категорії (оскільки, по-перше, ця група є дуже розгалуженою, і, по-друге, назви об'єктів *всередині* людського поселення не відповідають визначенню ойконімів, *людських поселень* загалом).

Відповідно, урбаноніми – це різновид топоніма; власна назва будь-якого внутрішньоміського топографічного об'єкта.

За А. Ященко, урбаноніми виконують важливі функції у мовленні людей: поза інформативною та комунікативною функціями, притаманними більшості лексичних одиниць, урбаноніми також допомагають комунікації поколінь (за допомогою урбанонімів рідного міста, молоді люди можуть вивчати його історію), дають можливість відзначати вчинки та діяльність певних людей та організацій, як безпосередньо пов'язаних з історією міста (так, у Дніпрі є проспект *Дмитра Яворницького*, відомого історика, який працював якраз-таки у Дніпровському та Запорізькому регіонах), так і мало пов'язаних з історією міста, але важливих для країни загалом або для всесвітньої культури та історії (попри те, що *княгиня Ольга*, ймовірно, не відвідувала територію сучасного Дніпра, її іменем названо одну з вулиць міста). Урбаноніми сприяють навіть визначенню місцезнаходження певних об'єктів (наприклад, назва вулиці *Набережна перемоги* у Дніпрі допомагає нам зрозуміти, що ця вулиця розташована на узбережжі ріки).

Переважно урбаноніми поділяють на три великі категорії: 1) одоніми – назви на позначення лінійних міських об'єктів (проспектів, провулків, бульварів, вулиць і таке інше: наприклад, *School Street, Beverly Boulevard*); 2) агороніми – назви майданів, ринків, площ (наприклад *Times Square*); 3) міські хороніми (назви районів, кварталів (як-от *Manhattan*) та інших частин міської території – наприклад, кладовищ (*Hollywood Forever Cemetery*)). Однак таку класифікацію часто критикують через не зовсім зрозумілий принцип розмежування агоронімів та міських хоронімів, оскільки зрозумілим є протиставлення агоронімів та хоронімів як єдиної групи одонімам (оскільки агороніми та хороніми позначають площинні, а одоніми – лінійні об'єкти), але протиставлення всередині групи є не зовсім вмотивованим, тож будемо розглядати міські хороніми (як-от назви районів у випадку з великими містами) як підкатегорію хоронімів [3, с. 157-158].

Деякі дослідники, наприклад, Г. Лабінська, виокремлюють лише годоніми, тобто назви вулиць, та агороніми, назви площ. Також будемо послуговуватися цією класифікацією, вважаючи лінійні міські об'єкти годонімами, а площинні – агоронімами [5, с. 14].

У свою чергу, хороніми визначають як назви регіонів, певних одиниць (виокремлених завдяки географічному чи адміністративному принципу): це «proper name of a larger geographical or administrative unit of land». Ще одним варіантом визначення є опис хороніму як назви культурного або адміністративного регіону: хоронім є назвою певної місцевості (регіону), тоді як «The parts of the functional (e.g. administrative) region are functionally related to each other. In structural (e.g. cultural) region a set of similar characteristics occurs all over the region» [15, с. 1].

Дромоніми, відповідно, називають шляхи сполучення, до того ж шляхи будь-які: наземні, підземні, водні, повітряні тощо. Вони часто мають доволі специфічну структуру. Так, більш давні дромоніми здебільшого передбачали використання описових структур, які враховувати такі характеристики, як розмір, форма, якість, функціональність, розташування шляху стосовно інших географічних об'єктів. Такі оніми складаються з іменника в називному відмінку

та прийменникової частини, який пояснює іменник. Ці структури виражають спрямованість і можуть бути відповідями на питання: «Де?», «Звідки?», «Куди?», наприклад, шлях *із варяг у греки*. Сучасні топоніми можуть бути подібними до урбанонімів і називати певний шлях не лише за напрямком, а і довільно, на честь визначної особи, місця тощо (наприклад, *Запорізьке шосе*).

Якщо ж говоритимемо про агроніми, то тут можна стверджувати, що це назви полів, земельних наділів, ділянок тощо, тобто певних аграрних одиниць. Наприклад, *Ляхівські поля* на Поліссі. Переважно, однак, агроніми переходять в інші категорії топонімів у зв'язку з індустріалізацією та заселенням нових територій: наприклад, у Болгарії популярними є комоніми на кшталт *Широко-Поле*, *Криво-Поле* тощо.

Деякі автори вживають терміни «агоронім» та «агронім» як синоніми або ж плутають їх, але вважаємо за потрібне чітко розрізняти ці терміни, що очевидно із самої етимології цих слів: так, агороніми – це назви площ (від грецького кореню *агора*, тобто площа), а агроніми – назви земельних ділянок (від грецького ж *агро* – поле, пашня). Їхнє ототожнення неможливе також через переважну належність агоронімів до міських об'єктів (тобто до сфери урбанонімів), тоді як агроніми переважають у сільській місцевості та передмісті.

Гідронімами, у свою чергу, позначають водні об'єкти, водоймища, такі як *the Indian Ocean, the Rhine* тощо.

Існує декілька варіантів класифікації гідронімів. Наприклад, І. Сейтназарова описує такий розподіл гідронімів: назви водних об'єктів можуть бути класифіковані відповідно до походження цих об'єктів, тобто на 1) назви природних гідронімічних об'єктів і 2) назви штучних гідронімічних об'єктів [16, с. 28].

Природні гідронімічні об'єкти – це річки, моря, озера тощо, які зустрічаються в природі. У цьому типі гідронімічних об'єктів людський чинник не задіяний і має місце природне формування. До назв природних водойм належать *the Atlantic Ocean, the Black Sea, the Thames.*

Формування штучних гідронімічних об'єктів пов'язано з впливом людей,

які безпосередньо причетні до появи певного водоймища. До гідрономічних об'єктів штучного типу належать канал, канава, ставок, водосховище і таке інше. Серед назв штучних водойм можна виокремити, наприклад, *the English Channel*.

Існують також і докладніші класифікації: так, гідроніми поділяють на назви океанів (океаноніми, наприклад, *the Pacific Ocean*), морів (пелагоніми, такі як *the Mediterranean Sea*), рік (потаноніми, як-от *the Amazon*), озер (лімноніми, як, скажімо, *Lake Huron*), боліт (гелоніми – *the Atchafalaya Swamp*); морських проток (інтерлувіоніми – *Cook Strait*), фіордів (фіордоніми – *Sognefjord*), а також морських течій (флуменоніми – *the Gulf Stream*), портів (портоніми – *the Port of London*) і таке інше [5, с. 14].

Виокремлення флуменонімів та портонімів видається нам дещо спірним, оскільки вони називають не водойми як такі, а природні явища та споруди на узбережжі відповідно. Решта різновидів, однак, виокремлена цілком об'єктивно відповідно до актуальної географічної класифікації водних об'єктів.

Перш ніж перейти до категорії оронімів, маємо зауважити, що існує особливий підтип топонімів на перетині сфер гідронімів та оронімів – гідрооронімі, що називають об'єкти, розташовані на межі гідро- та літосфери, тобто є своєрідними «межовими» поняттями. Це назви островів (також відомі як інсулоніми – наприклад, *the Seychelles*), півостровів (відповідно, пенінсулоніми – такі як *the Arabian Peninsula*), мисів *(Cape Horn),* кіс (*Farewell Spit*) тощо [5, с. 14].

Відповідно, ороніми є назвами літосферних об'єктів: «Власна назва гірської місцевості (гори, гірського хребта, горба тощо) або долини, улоговини, котловану» [13]. С. Вербич визначає ороніми дещо вужче, як назви об'єктів гірського ландшафту, а саме «гір, горбів, височин, вершин, полонин» [2, с. 135].

Г. Лабінська і взагалі обмежує ороніми назвами гір (що логічно відповідно до походження цього терміну, оскільки «орос» грецькою означає «гора») [5, с. 14]. Ми, однак, будемо використовувати у цій роботі найширше визначення оронімів і будемо застосовувати цей термін щодо назв гірських масивів (*the Carpathian Mountains, the Alps*), вершин (*Mount Blanc*), рівнин *(the*

East European Plain), зокрема низовин (*the Sian Lowland*), височин *(the Central Upland)* і таке інше.

У свою чергу, дрімоніми є назвами лісів, лісових масивів і подібних географічних об'єктів: наприклад, *the Amazon Rainforest*. У більш широкому сенсі, дрімонімами можна вважати також назви садів, парків тощо, тобто зелених насаджень взагалі: наприклад, *Richmond Park*.

Ми будемо спиратися на класифікацію топонімів відповідно до об'єктів, які вони називають: людських поселень (ойконіми), внутрішньоміських об'єктів (урбаноніми), регіонів (хороніми), шляхів (дромоніми), земельних ділянок, полів (агроніми), водних об'єктів (гідроніми), особливостей рельєфу (ороніми) та зелених зон (дрімоніми) з розподілом їх на більш дрібні підгрупи за потреби (відповідно до кількості та диверсифікованості виокремленого у процесі дослідження матеріалу).

1.2.3. Особливості перекладу топонімів

Проблема перекладу топонімів є частиною загальної проблеми перекладу власних назв. Так, переклад власних назв є одним із найскладніших питань перекладознавства загалом. Ця складність виникає через відсутність достатньої кількості теоретичних напрацювань щодо перекладу власних назв. Невизначеність щодо того, що робити з власними назвами в перекладі, ґрунтується на різних думках щодо значення власних назв у мові та мовленні.

Як зазначає Г. Кастанеда-Ернандез, під час перекладу чи адаптації власних назв, у тому числі, назв географічних об'єктів є значний простір для помилок. Хоча деякі з потенційних помилок можуть здаватися доволі банальними, перекладачі не можуть дозволити собі ігнорувати навіть найменший нюанс. Та більше, перекладачі, які працюють із власними назвами, ніколи не працюють лише з двома мовами. Власні назви часто вимагають знання багатьох різних мов, навіть мертвих мов, таких як латинська та класична грецька, а також знання значної частини історії, щоб знати, як з ними працювати. Поганий переклад географічних термінів може зашкодити багатьом аспектам життєдіяльності

людей: він може порушити достовірність певного документа або навіть зробити його недійсним. У менш офіційних текстах помилковий переклад власних назв, у тому числі топонімів, може перешкоджати розумінню текстів. Отже, перекладач повинен не лише покладатися на друковані чи електронні джерела інформації, а й мати значний досвід у цій темі, або, принаймні, звернутися до досвідченого консультанта/консультантів.

Безперечно, для перекладу складних для адаптації (наприклад, безеквівалентних) мовних одиниць, якими є і власні назви, потрібне застосування певних стратегій. Дотримання стратегії допомагає перекладачеві обирати конкретні методи та створювати певну систему взаємодії з одиницями, які слід адаптувати.

Під час перекладу власних назв М. М. Гутіерез-Родрігез вирізняє дві техніки: натуралізацію та перенесення. Під натуралізацією розуміють процес перекладу, заснований на передачі власних назв, який полягає в адаптації слова мовою оригіналу до вимови та морфології, характерної для мови перекладу. Ця техніка спрямована на те, щоб власна назва відповідала очікуванням читачів тексту перекладу [14, с. 126]. Наприклад, якщо перекладемо німецьку назву Lustdorf як Веселе Село, використаємо натуралізацію. Ця стратегія, однак, неможлива для перекладу офіційних документів і використовується лише у художніх текстах (або як допоміжний засіб перекладу, що передбачає створення приміток або пояснень).

Техніка перенесення – це процес перекладу, який полягає в передачі слова мовою оригіналу до тексту мовою перекладу. Оригінальне слово не зазнає жодних змін (або, у випадку різних графічних систем написання мов перекладу та оригіналу – наприклад, латиниці та кирилиці – зазнає мінімальних змін). Вважається, що метод перенесення має кілька переваг. По-перше, перенесення є точнішим, бо зберігає максимальну близькість до оригінального тексту. Поза тим, перенесення допомагає зберегти приналежність власної назви до певної культури. Техніка перенесення також має деякі недоліки: якщо власна назва має певне значення, читач перекладу втратить це значення. Наприклад, назва міста

Касл-Рок, штат Колорадо, не буде зрозумілою українському читачеві, тоді як в оригіналі це місто називається *Castle Rock* – оскільки у центрі міста наявний кам'янистий пагорб, схожий формою на замок. В історичному або художньому тексті, чи навіть за наявності якогось каламбуру, переклад *Castle Rock* як *Касл-Рок* не відповідатиме потребам читача. Через подібні випадки перекладачеві слід зосередитися на поміркованому використанні обох стратегій.

Більш звичним для української науки, однак, є розподіл стратегій перекладу власних назв як безеквівалентної лексики на доместикацію та форенізацію. Доместикація («одомашнення») та форенізація («очуження») є двома основними стратегіями перекладу, які розглядають як лінгвістичний, так і культурний аспект. Загалом доместикація означає тип перекладу, у якому використовують засоби, спрямовані на максимальне наближення одиниць оригіналу до таких у мові перекладу. У свою чергу, форенізація означає створення тексту перекладу, який навмисно порушує норми мови перекладу, очікування читачів-носіїв цієї мови, зберігаючи «чужорідність» оригіналу. Перекладознавчий «конфлікт» між стратегіями доместикації та форенізації можна розглядати радше як явище, пов'язане з політикою та культурою, а не з лінгвістикою, адже він є фактичним продовженням спору про більшу адекватність буквального чи довільного перекладу. Знову-таки, для офіційних перекладів можливим є, у більшості випадків, лише застосування форенізації (наприклад, переклад назви міста *Львів* як *Lviv*), а доместикація можлива для художніх перекладів або пояснень (так, переклад назви *Запоріжжя* як *Beyond The Rapids* могло б бути проявом доместикації).

Докладніше стратегії перекладу у художніх текстах топонімів як різновиду власних назв розглядає С. Д. Абдолмалекі. Як зауважує дослідник, переклад географічних назв менш складний, ніж переклад імен. Це пов'язано з тим, що географічні назви рідко мають конотаційне значення. Однак у таких рідкісних випадках перекладач повинен пояснити цей нюанс або в дужках, або в глосах (наприклад, переклад назви міста *Гуляйполе* як *Huliaipole (walking field)*). Якщо місце невідоме читачеві тексту перекладу, перекладач повинен забезпечити його

класифікатором. Наприклад, *the Thames* перекладач має адаптувати *ріка Темза*, якщо існує побоювання, що читач не розпізнає цей топонім (скажімо, якщо це адаптація дитячої книги).

Щодо перекладів вигаданих назв, то тут, за словами науковця, у серйозній літературі процедура схожа на переклад реальних назв. Проте під час перекладу вигаданих топонімів у комедіях, казках, фентезі можливе застосування доместикації: наприклад, таку стратегію застосовує О. Красюк для перекладу назви вигаданого міста Jerusalem's Lot у романі С. Кінга «Salem's Lot» як Салимове Лігво.

Безперечно, переклад власних назв, зокрема топонімів, вимагає використання певних перекладацьких засобів відповідно до обраної перекладацької стратегії. Щодо власних назв переважно застосовують транскодування, калькування, традиційні еквіваленти.

Транскодування є методом, належним радше до стратегії переносу/форенізації. Вона передбачає графічне перенесення оригінального елементу у мові перекладу. Серед різновидів транскодування називають переважно транскрипцію та транслітерацію. З погляду кінцевого результату, ці два засоби істотно різняться. Транскрипція є насамперед відображенням вимови (якою вона була в оригіналі) та є більш «зручною для користувача». Транслітерація, з іншого боку, є суворо науковим методом, і згідно з його припущеннями кожна літера в іноземній мові має еквівалент у кожній іншій мові. Транскрипція є простішою та передбачає запис звучання оригінальної одиниці, тоді як транслітерація базується на певній системі кодування, у якій кожна літера має свій еквівалент у будь-якій іншій мові. Отже, якщо транскрипція полегшує вимову іноземних слів, то транслітерація дає можливість для більш системного підходу.

Розглянемо ці засоби перекладу на прикладі топоніму *London*. В українській мові його переважно відображають як *Лондон*, що є, по суті, транслітерацією, де кожна літера латиниці англійської абетки відповідає літері кирилиці українського алфавіту. Якби послуговувалися транскрипцією, то вживали б

радше слово *Ла**а**ндон*, оскільки *о* у *London* є ближчим до нашого *а*.

Однак і транскрипція, і транслітерація мають свої переваги та недоліки. Найбільшим «плюсом» застосування транслітерації є її системність (завдяки якій можлива уніфікація перекладів в офіційних документах) і можливість виконання навіть за умови незнання однієї з мов. Але транслітерація далеко не завжди відповідає звучанню оригіналу (як уже побачили у прикладі *London – Лондон*). До того ж деякі мови містять унікальні літери, відповідників яким немає в інших мовах або групах мов (наприклад, українська *ї*, хоча і схожа на латинську *Ï*, не тотожна їй, внаслідок чого її доводиться відображати латиницею як *i* або *yi*).

Транскрипція, хоча і зберігає звучання оригінальної одиниці, не може відтворити його досконало: наприклад, у тому ж слові *London* в другому складі наявний голосний шва, не притаманний українській мові, тому його неможливо точно передати графічними засобами. Також під час транслітерації перекладач більше покладається на контекст і, у випадку з відсутністю відповідних звуків у мові перекладу, на власні відчуття, тому можливі розбіжності у переклади схожих або ідентичних одиниць, що неприпустимо для офіційних документів.

Калькування, у свою чергу, тяжіє радше до доместикації. У лінгвістиці калькування можна визначити як дослівний або поморфемний переклад з однієї мови іншою. Калькування сприяє поповненню системи мови перекладу, оскільки лаж можливість уникнути прямого використання іноземних слів.

Калькування зазвичай використовують під час перекладу термінів нових технічних засобів, назв місць або невідомих читачеві перекладу понять. Багато перекладачів схильні використовувати цей засіб для перекладу слів, які їм важко перекласти або для яких вони не можуть знайти еквівалентний переклад.

Можемо навести такі приклади використання калькування у перекладі топонімів: переклад хороніму *Дике Поле* як *the Wild Fields* є зразком дослівного калькування (прикметник *Дике* перекладено як *Wild*, іменник *Поле* – як *Fields*), а адаптація *Tannendorf* як *Ялицеве Село* або *Ялицеве* – поморфемного (корінь -*Tannen*- у першому випадку перекладають прикметником *Ялицеве*, у другому – коренем -*ялиц*-, оскільки слово *Tannen* означає *ялицю*; корінь -*Dorf*- перекладено,

відповідно, іменником *Село* або суфіксом *-ев(е)*, характерним в українській мові для назв сіл та селищ).

Безперечно, застосування калькування неможливе в офіційних документах, однак у наукових текстах воно може допомагати поясненню етимології топоніму (якщо використовувати його як допоміжний засіб), а в художніх – сприяти досягненню певної стилістичної мети, а також збереження певної символіки назв, яку закладав автор тексту.

У свою чергу, добір традиційних відповідників передбачає використання певного перекладацького засобу (або комбінацій перекладацьких засобів: найчастіше йдеться про поєднання транслітерації та транскрипції або транскодування, яке не підпадає під жодну з двох категорій) або просто усталеного відповідника у мові перекладу для певної, доволі відомої географічної одиниці [1, с. 77]. Часто ці одиниці в мові перекладу не відповідають звучанню, графічній формі мови оригіналу, а є наслідком асиміляційних процесів у мові, або і взагалі створення окремої назви для певного географічного об’єкту внаслідок історичних (політичних, економічних) процесів.

Наприклад, переклад французького *Paris* як *Париж* не передбачає точного відтворення ні графічної форми, ні звучання оригіналу. Однак це прийнятний переклад для усіх дискурсів, оскільки такою є українська перекладацька традиція.

Ще більш яскравим прикладом традиційного відповідника є переклад назви протоки *Ла-Манш* (що розділяє Британію та Францію) різними мовами. Французькою цей географічний об’єкт називають *La Manche* (етимологія цієї назви неясна), проте англійський варіант звучить як *the English Channel*. Отже, під час перекладу тексту, що містить цей термін, з англійської мови французькою або навпаки, не можемо говорити про транслітерацію, транскрипцію, калькування абощо – перекладач мусить використовувати традиційний, словниковий відповідник.

Хоча традиційні переклади часто є неточними щодо форми та значення

оригінальної одиниці, перекладачі мусять їх використовувати в усіх дискурсах, оскільки ці варіанти є найбільш впізнаваними й зафіксованими у словниках та офіційних документах. Зміна традиційного перекладу також можлива: наприклад, транслітерація українських топонімів за часів СРСР та Російської імперії часто виконувалася з російської мови (наприклад, *Kiev*), і саме ці варіанти довгий час вважалися прийнятними. Сьогодні, однак, такий спосіб перекладу вважається неприпустимим, і традиційними поступово стають транслітерації з української мови (*Kyiv*).

Перераховані вище засоби перекладу є, можна сказати, специфічними для безеквівалентної лексики (до якої належать і топоніми). У певному контексті можливе використання і інших методів – зокрема перекладацьких трансформацій.

Так, автори статті «Strategies in Translation of Geographical Names in the Novel Journey to the West» називають такі можливі для перекладу топонімів трансформації, як: додавання – доповнення оригінальної одиниці додатковими для прояснення та кращого її розуміння читачем перекладу (наприклад, he lives in Ohio – *він живе у* ***штаті*** *Огайо*); вилучення – усунення певного компоненту лексичної одиниці (ця трансформація протилежна попередній наприклад, *State of Utah* перекладають просто як *Юта*) або самої одиниці із тексту перекладу; змішані трансформації (по суті, наведені вище приклади також є змішаними, оскільки залучають і транскрипцію/транслітерацію, і додавання/вилучення). Науковці говорять також і про інші трансформації, такі як зміна частини мови, однак вони не є актуальними у нашому дослідженні, оскільки притаманні переважно перекладам між мовами різних сімей [12, с. 54].

О. Абросимова виокремлює серед перекладацьких трансформацій, застосовуваних щодо топонімів, також перестановку (зміну послідовності частин одиниці під час перекладу) та експлікацію (пояснювальний переклад) [1, с. 76], але вважаємо слушним виокремлення лише перестановки (наприклад, *Der Main-Donau-Kanal – канал Майн-Дунай*), оскільки експлікація у випадку з перекладом власних назв дорівнює або кальці, або додаванню.

Отже, топоніми можуть бути перекладені за допомогою як специфічних для безеквівалентної лексики засобів (транскрипція, транслітерація, калькування, традиційний відповідник), так і загальних перекладацьких трансформацій (додавання, вилучення, перестановка).

Висновки

Топоніми є одним з видів власних назв, що позначають географічні об'єкти. Дотримуємося класифікації відповідно до денотату, коли топоніми розподіляють на ойконіми (назви поселень), урбаноніми (назви міських об'єктів), хороніми (назви територій, регіонів), дромоніми (назви шляхів сполучень), агроніми (назви полів), гідроніми (назви водних об'єктів), ороніми (назви гір, рівнин тощо), дрімоніми (назви лісів, садів, парків). Інколи можливе розрізнення декількох підвидів у межах одного виду топонімів.

Переклад власних назв, як таких, і топонімів зокрема, можливий завдяки використанню: 1) засобів, специфічних для безеквівалетної лексики (транскрипції, транслітерації, калькування, традиційних відповідників), 2) загальних перекладацьких трансформацій (додавання, вилучення, перестановка), 3) поєднання цих трансформацій. Переклад географічних назв може підкорятися стратегіям доместикації та форенізації, окремо або в поєднанні, й має відповідати меті та стилю оригінального тексту.

Подальший розвиток нашого дослідження вбачаємо в вивчення кореляції між видами топонімів та засобів їхнього перекладу в більш широкій вибірці, на прикладах інших художніх творів.

1.3. BIOLOGICAL NOMINATIONS IN "HARRY PORTER» IN THE ORIGINAL AND TRANSLATION INTO UKRAINIAN [3]

Introduction

The end of the 20th c. and the beginning of the 21st c. were marked with publication of the series of novels, heptology (1997-2007), by the English writer Joanne Katheline Rowling. It was a bright phenomenon in children`s literature of Great Britain, and of the whole world as well. This series includes the following books: "Harry Potter and the Philosopher's Stone" (26.06.1997.), "Harry Potter and the Chamber of Secrets" (02.07.1998.), "Harry Potter and the Prisoner of Azkaban" (02.08.1999.), "Harry Potter and the Goblet of Fire" (08.07.2000.), "Harry Potter and the Order of the Phoenix" (21.06.2003.) "Harry Potter and the Half-Blood Prince" (16.07.2005.), "Harry Potter and the Deathly Hallows" (21.07.2007).

Who hasn`t heard about the boy named Harry Potter? Nowadays it is quite hard to find such a person. There are books, films, a plenty of computer games about Harry Potter. We can see his face almost everywhere – on the labels, small flags, posters, badges, bags, pencil-cases, etc. Not only children are carried away by Harry Potter, but also adults.

"Harry Potter" hit fancy of many people. Both children and adults dress up as Harry Potter. In different countries championships of Harry Potter`s Twins are arranged. And at the one of his presentations of innovative Microsoft technologies Bill Gates showed the audience the video advertisement where he was in Harry Potter`s attire. And one of the Dutch priests disguised himself as the wizard and asked the children to come to the mass dressed up as the saga`s characters.

After the publication of these fantasy novels the term "pottermania" appeared. The appearance of "Harry Potter" both in the USA and Europe was unhesitatingly met as the most outstanding event of the end of the century. The British assigned to J. K. Rowling the status of the most "top-selling" writer who takes the first place at the West End Chapter exhibition.

[3] ***Authors:*** *Panchenko Olena*

The books about Harry Potter has held vast attention of the whole world, won numerous rewards. For instance, the book "Harry Potter and the Goblet of Fire" got Hugo Award, and J. K. Rowling herself became an Officer of the British Empire (2001), and a knight of the Legion of Honor (2009). More than 325 mln books about Harry Potter have been sold throughout their existence. The last four books of the series are permanently bestsellers in the history. This record is still held by the last book of this series - "Harry Potter and the Deathly Hallows".

So we can say that these books can also be considered a fruitful source of various linguistic investigation. As one of the aspects we have decided to concentrate on the problems of onomastics.

Imaginative literature is a special field of personal names` functioning. Fictional worlds and fictional events line up both correlations inside the world and the analogues with the real world. And as processes in reality are multivariate and polyvalent, human consciousness itself completes these correlations in the fictional world too. Such peculiarity of thinking allows, for example, interpreting character`s behavior empirically and from current theories. Due to this, characters, episodes, details of the text can be associated with the range of concepts, and also it can be filled with psychological, symbolical, mythological, ideological sense.

In the field of fantasy text proper names (PNs) are the interest of its semantic structure. PNs serve as an original clue to author`s idea. J. Rowling`s creation confirms it. Names` functioning in the text has its own specificity. Thus, PNs and names are inextricable elements of literary text`s form, components of J. Rowling`s style, one of the means that create artistic images. They bear the meaning, have uncommon sound character, secret associative context, that is why in translation PNs should be accurate and stylistically correct, correspond with spirit, idea, aims of the text, bring the flavor, and sometimes a certain special sense too, in which author`s idea is intently expressed.

1.3.1. Meaningful Proper Names with Zoo- and Phyto-component as a Descriptive Device in Translation

Proper names have a range functions in fiction literature: identification,

descriptive and indicating. All of them are kinds if informative function. Character`s name distinguishes him or her among the others, and sometimes directly characterizes its bearer. The names characterizing characters are called **"charactonyms"** ("meaningful names", particularly "characteristic names", "descriptive names"). "One of charactonym`s features is common stem which is either a part of name or the whole name which by its shape reminds usual word. If this common stem characterizes (gives the definition) name`s bearer, then it becomes an important element of name and then it can be called "charactonym".

The term "charactonyms" can be used to determine all proper names with more or less inner form. We distinguish those one which:

1) are usually untranslatable because their nominal function predominates over communicative one (the plan of expression hides the plan of content);

2) are translatable depending on the context that can "highlight" their content;

3) demands such translation and performance whereby they can be perceived as nominal and semantic meaning (puns). If not all PNs have semantic meaning, then most of them do.

The sense of meaningful names (MNs) depends on the context only, and only at such comprehension translator should bring home to readers the inner content of MNs. If the meaning of name is not always understandable translator makes decision in each single case depending on the context. Translator has if not find the means to expose the inner form of such a name, but at least point it out. It is much difficult to translate the names in which deep meaning is hidden by its humdrum shape. J. Rowling gives her characters symbolical names that is why translator has to show this symbolicalness.

Untranslatability of some PNs and their attribution to non-equivalent vocabulary can be explained by the fact that they are connected with certain people, national traditions and culture, and this makes them related to realias.

As we have already mentioned above, most of PNs and names used in J. Rowling`s books can tell about the characters features, behavior, etc. Many of them are devised by the author and they are combinations of common English words, or assonant to them, stir associations with one or another words, facts, notions.

Ironic, humorous, polysemantic words invented by J. Rowling are one of the exceptional reasons of attraction of these books. That is why translators thought that one of their tasks was to "invent" the equivalents in their native languages. In many cases when it was impossible to translate into translator`s native language with saving the original meaning, translator created his/her own puns similar to the author`s ones. For example, punning name of *Moaning Myrtle* is assonant with "*weeping willow*" ("плакуча верба"). Moreover, *Myrtle* is translated from English as "*myrtle*"; in botany there is *Eugenia Ventenatii*, or *Weeping Myrtle*, a genus of evergreen trees and shrubberies of myrtle family. Ukrainian translator V. Morozov found the adjective starting from "m", keeping the unity and euphony: *Плакса Міртл*.

In "Harry Potter" texts names can be conditionally divided into several groups. The first group consists of the names translated by means of transcription or transliteration. Mostly they are the names translation of which is either forbidden or they are taken by the author from her real life.

Remus Lupin, a friend of Harry`s father, Hogwarts professor of Dark Force Defense and werewolf. From Latin "*lupus*" means "wolf" and from English "*lupine*" is "wolfish". Taking into account that he is a werewolf, this surname suits his bearer. V. Morozov used transliteration – *Люпін*.

Petunia Dursley, Harry`s maternal aunt. Her forename is name of flower *petunia*, and when translating the name was not changed; it was translated by means of transcription – *Петунія*. There is a theory why this character has such a name. Looking through one of J. Rowling`s interviews, we read some information about the writer`s attitude to people named Petunia. J. Rowling said that she always named women-characters she disliked as Petunias. She had made them up when she had been playing with her sister Dee in her early childhood. The "Harry Potter" `s author did not know where this association came from to her mind until her friend showed her a film where negative character`s name was Petunia.

The name of *Madam Malkin* is meaningful too. Madam Malkin is a witch, an owner of atelier "Madam Malkin's Robes for All Occasions" in Diagon Alley. "Malkin" is a pet name of Matilda. Besides, Malkin, or Grimalkin, is feline name. W.

Shakespeare in his tragedy "Macbeth" has a cat named Malkin. This name originates from the Celtic word "grimalkin" meaning a cat-turnskin in legends.

Madam Pomfrey (Poppy Pomfrey) is a witch, a nurse at Hogwarts. Her surname (except the first letter) coincide with "*compfrey*" (живокіст). This is a plant which in folklore has healing properties, but in huge amounts it is poisonous. This word is also homonymous to French "*pommes frites*" (смажена картопля). Her forename, Poppy, is associated with a well-known plant which the Ukrainians knows too – мак. It has hypnotic action and can serve as painkiller. And now it is clear why J. Rowling gave her such a name – during all the story of seven books there was no case when madam Pomfrey would not cure.

Sirius Black, Harry`s godfather and his father`s friend. No special transformation of this name was used in translation. All translators used transliteration, in Ukrainian in sounds as *Сіріус Блек.* At first sight it seems that there is nothing connected with animal. But Sirius is the Dog-Star in Canis Major, the brightest of the northern hemisphere, alpha of Canis Major. Hence there is widespread American expression "*dog days (of summer)*", the hottest summer days which happen when Sirius is uppermost above the horizon. We can compare Harry`s god-father with this star – at the most difficult and culmination part of Harry`s life Sirius is killed, he helped his god-son, saved him and disappeared.

Dobby, a house elf firstly owned by the Malfoy family, later Harry`s friend. V. Morozov, like other translators, used transliteration – *Доббі*. This name has very interesting etymology. Word "dobby" can mean: 1. a loom attachment for weaving small figures 2. a fabric or figured weave made with a dobby. Some investigators think that perhaps this is a nickname for Robert. But many of them reckon that it comes from word "dobbin" which in Ukrainian is "*робочий кінь*". And we consider this variant of the most appropriate one because according to the books, Dobby, like any house elf, is known by his hardworking; house elves really work like a horse.

Ron Weasley, Harry`s best friend, has a meaningful surname. *Weasley* is translated by means of transliteration – *Візлі*. But the name is accordant to words "*weasel*" (*ласка*) and "*wizard*" (*чарівник*).

Severus Snape, Hogwarts professor of poison-making. His surname is accordant to words "*snake*" (змія) and "*snape*" (клацання). He is a dean of Slytherin which symbol is a green snake. The professor has the features which snakes usually have: wisdom, patience, slyness; and this animal usually calls horror, fear and almost everybody does not like them. So do students at Hogwarts. Different translators used several variants of this name in different languages. The Ukrainian translator V. Morozov used transcription – *Снейп*.

Gregory Goyle, student of Slytherin. His surname originated from word "*gargoyle*" (горгулья). Gargoyle is a legendary dragon resembling snake. V. Morozov does not change it in his translation; he used transcription – *Гойл*.

Rita Skeetter is a reporter for the Daily Prophet and a correspondent for the *Witch Weekly*, who specialises in yellow journalism. Her surname is accordant to American English word "*sceeter*" and "*mosquito*" (комар). Many translators concurred that in this case the best way of translation is transcription – *Скітер*.

The name of professor *Sprout* (in Ukrainian "sprout" means "відросток", "паросток", "пагін") was translate by V. Morozov with the help of transcription (Спраут), by M. Spivak (Russian translator) – as "Спаржелла" which is rather original taking into account that this is witch`s name. Professor Sprout is a hebralogy teacher at Hogwarts.

The second group includes PNs in which each component of the name is translated. This translational device should not be confused with metaphrase because in each case the sense of a certain name is recreated. For example: "It would be an insult to her memory not to use the information I extracted from her, *Wormtail*". - "*Червохвосте*, це була б образа її пам'яті – не скористатися інформацією, яку я з неї витяг". This name has two constituent parts – "*worm*" and "*tail*". Both these words are used here in their literal meanings, although in the novel`s context they become more important as they disclose certain features typical to the character whose real name is Peter Pettigrew. The fact is that Peter Pettigrew is an animagus, i. e. a wizard who can turn into an animal. Peter can turn into a rat, moreover, the J. Rowling`s choice of this name is not accidental because it reflexes the other charactors`s attitudes to Peter

– he betrayed his friends and joined the Death Eaters who practice witchcraft. Taking this into account, another lexeme`s meaning comes to the foreground – "*worm*", "someone who you do not like or respect" describing this wizard.

As we can see, translator recreated all the elements of this name using the usual equivalent. We mean that in Ukrainian translation the nickname consists of words "*черв`як*" and "*хвіст*". The translator also used the copula "о" to make the text sound more naturally for Ukrainian readers. In this case there were no difficulties in recreation of the name`s connotative meaning because in Ukrainian "*черв`як*" has a figurative meaning – miserable, weak person. Though these definitions differ in some aspects, because it is not necessary that person you do not respect is weak, we can affirm that the name`s function is recreated. And in this case it is the most important thing. It is worth saying that Ukrainian accordance reminds a range of typical Ukrainian nicknames.

During the translation there is always one and the same question: is it necessary to translate sensible, polysemantic words, or should we keep all the names in transcriptional variant? Instead of imposing names due to which we can see the whole cultural layer of the English nation, there is risk to get a crowd of nicknames and aliases "hanging thick in the air" which have the roots neither in the source language, nor in the target one.

Thus, each translator, following different manuals, textbooks, commentaries, background knowledge and individual glossaries, attacked the translation problem differently, and solved the problem of translation of fictious names, fictious realias. Very often contrivedness and improbability caused the loss of comic in the names. And this can trigger misreading, especially children`s. As it is known, children think in analogues, and if they are not reached, translator did not succeed.

Even those examples we have considered, for the lack of methods and plans which help in translation of names, names with zoo-component from the source language into the target one, there can be mistakes at any of the three stages:

1) analyses of name;

2) specification of author`s intentions;

3) translation of these names into the target language.

Translation of names, PNs, particularly with zoo-component, demands from translator`s not only well-grounded knowledge of the source language, but also of their own native one. It is necessary because, on the one hand, these knowledge help to find in native culture at least approximate equivalent, and on the other hand, they prevent from unwarrantable substitution.

1.3.2. Zoonyms` and Phytonyms` Role in "Harry Potter" Books and Their Etymology

Names of fairy and allegorical animals is difficult material for translation. Many authors build in on the basis of pun, accords, associations, implications. In these cases translator should follow the same principles as at translation of nicknames. When translating texts containing animals` names, it is important to understand which type one or another English nickname belongs to, as equivalent correspondence should be first of all functional. In other words, it is necessary that the Ukrainian nicknames should be disclosed the dependence on situation, on the genuine anthroponym or show the same signs of their bearers.

Translating contextual nicknames, we should keep their orientations on a certain situation, bright motivation of graphic category to the same degree. If the nickname`s motivation is founded on the context, it is also recreated in translation. Association, calling into being one or another nickname, can be so accidental that it defies to decoding. This situation is often shown in literary texts with nicknames. But if it is based on funny accords, puns, difficult tasks arise before translator. The last one should recreated the process and character of nickname category using the means in the Ukrainian language.

In Harry Potter`s world the following animals` names are mentioned: *Tibbles* (Mrs. Figg`s cat) – *Тіббл*с (in some variants of translation – *Сніжинка*), *Mr. Paws* – *містер Лапка*, *Tufty* – *Хохолок* (in some variants of translation – *Пушок*, *Туфті*). In England these names are quite typical for cats. That is why some translators adopted them for their native languages, and some of them did not change anything.

Precedent-setting zoonyms are a class of honyms which is animals` PNs. We meet the following zoonyms of centaurs:

Centaur *Bane*, informal leader of centaurs herd in Forbidden Forest. Starting with the fifth book, his name was translated be means of transcription – *Бейн*. From English "*bane*" means something bad, dangerous, deadly. In Ukrainian variant it is "отрута", "*нещастя*", "*загибель*". And this magic character is really shown as hot-tempered. He started to despise another centaur (Firenze) when the last one helped people because bane thought that people`s problems must not be important for centaurs. But for all that in the last book he helped wizards in the fight against Voldemort.

Firenze, a centaur of the Forbidden Forest, later Hogwarts teacher of prophecy. Firenze is pronounces like [fi`rɛntse] which is accordant to Florence ['flɔrənts]. This name has several variant of translation, but Ukrainian one is *Флоренц*. The bearers of this name usually have kind, good temper. And this is so J. Rowling`s centaur. There is one more version of this word`s meaning. "Florence" can be also translated as "флоранс", expensive and gentle fabric. Firenze is the Italian variant of Florence which can be both person`s name and name of the Italian city where Galileo, a famous astrologer, lived and worked for a long time.

Centaurs are therianthropics – semi-men, semi-horses in Greek mythology. They and satyrs formed Deonysus`s retinue. They distinguish themselves with ungovernable character and intemperance, although some centaurs as, for example, Chiron personify wisdom and benevolence, educating characters of Greek myths.

That is, J. Rowling shows each of these contrary ideas about these magic creatures who has different attitudes to people. Being an astrologer and knowing that stars foretell Harry his death, he does not want to help the boy: "Centaurs are concerned withwhat has been foretold! It is not our business to run around like donkeys after stray humans in our forest!". "Кентаври не повинні втручатися в те, що було передбачене! Ми не гасаємо, мов ті осли, за людьми, які заблукали в нашому лісі!". But Firenze saves Harry and takes side of the good`s fight with evil: "I set myself against what is lurking in this forest, Bane, yes, with humans alongside me if I must." "Я готовий стати проти того, що зачаїлося в цьому лісі, а, якщо треба, то й разом

із людьми!”.

The next zoonyms are the names of Hermione`s, Harry`s, Hagrid`s, Voldemort`s, Ron`s and Mr. Filch`s animals. Hermione`s cat`s name is *Crookshanks* – *Крукшенкс* (in some variants of translation - *Криволапсус*, *Криволап*). This word consists of two stems: “crook” (згинати) and “shanks” (ноги). More translators preferred to use loan translation: translated from English “*crookshanks”*, it means “bandy-legged”. In the novel “Bleak House” by Charles Dickens there is a character surnamed Krook. Mr. Krook has a cat, lady Jane, and this cat, like Hermione`s Crookshanks, does not behave felinely, but as if it was rational. Moreover, the artist`s name who illustrated “Sketches by Boz” was George Crookshank. Anyway any of these associations will not arise before reader because translated from English into Ukrainian, it means “криволапий”, as translators showed.

The novels about Harry Potter are written taking into account the traditional English literature. Moreover, the traditions of the English classics often play in “Harry Potter” plot-making role. Latent citation of details, episodes, motives are peculiar prompt to readers not only for their better understanding, but also for the text`s culturalogical view expansion. Therefore, the text`s cultural space is extremely various: mythology, antiquity, world classics, subtle but very strong ties with the traditional classical English literature. Translator`s task is to feel and recognize the moments with allusion information and objectively get decoded in them senses across the readers. Without taking intertextual ties into consideration, without acquaintance of real artistic-aesthetical context of the text, readers will not fully understand it, that is why the problem of translator`s commentary in the case of using allusive information should be thoroughly studied, and also the main principles of its creation should be worked out.

Harry`s owl *Hedwig* bears a meaningful name too because St. Jadwiga was a patroness of orphans (and this fact has direct relationship to Harry). The Ukrainian translator V. Morozov kept the original name in Latin graphic – *Гедвіга*. The translator made morphological correspondence based on transliteration – *Гедвіга*, as *Гедвіг*, per se, a feminine name, is perceived by the Ukrainians as a masculine one because of

discrepancy of the endings. The symbol of wise owl traces origin to Athenian tradition which can be found in European fairytales and fables. Emblematic image of wisdom is an owl sitting on a pile of books, and idiom "taught owl" as for scientists blinking, like these birds, behind the spectacles glasses. Such details make Hedwig similar to her owner - Harry.

Hagrid, a friend of Harry, Ron and Hermione and school forest warden, is known by his addiction to strange and very dangerous magic animals. We suggest to investigate some names. For example, Hagrid`s dog in the original is named as *boarhound*, i. e. hunting dog, specially trained for pigsticking. The dog`s name is *Fang*. V. Morozov translated it via the equivalent in Ukrainian. In addition, he made morphological correspondence adjusting with gender - *Іклань*.

Another Hagrid`s animal is a dragon named *Norbert*. The history knows St. Norbert (1080 - 1113) was the German catholic saint, a patron of Bohemia. Next Hagrid`s animal is *Fluffy*, three-headed dog standing guard over the hatch leading to philosopher`s stone in the castle. In the Ukrainian translation of this name the method of transcription is used – *Флафі*. But the word "*fluffy*" does exist in the English language – (укр.) *пухнастий*. There is a version where this dog comes from. There was Greek who had three-headed dog: Herakles (Hercules) performed a feat descending into the underworld (Hades) where he caught, enchained and, in some variants, killed Cerberus – a three-headed dog which guarded the exit from hell. One more confirmation of this theory is in Fluffy`s reaction to music: according to the legend, when Orpheus descended into the nether world to retrieve Eurydice he managed to pass through hell gate guarded by Cerberus, sending the dog to sleep with the help of his cithara.

In the third book Hagrid acquaints us with his gippogriff named *Buckbeak*. The name consists of two words – "*buck*" (самець) and "*beak*" (дзьоб). V. Morozov offered inalterable variant be means of transcription – Бакбик. The Russian translator M. Litvinova gave very interesting variant of translation – Клювокрыл keeping only the second part of the word in her translation. But taking into consideration the fact that this magic animal has horsy body, hind feet and tail but aquiline forefeet, *wings*

and head, strong iron-gray beak and huge shining, like oranges, eyes, there is no wonder why she chose such variant.

Nagini, Voldemort`s snake. J. Rowling named this animal like R. Kipling`s character, king cobra *Nagaina* from "Rikki-Tikki-Tavi". And J. Rowling gave this name to her magic animal not in vain – Nagini, like cobra, can raise her body vertical. As for etymology, taxon got its scientific name after the snake Nagaine, Kiplling`s snake. Another theory why J. Rowling gave her snake such a name is in the fact that genre of Araneomorphae spiders are called Nagaina, jumping spiders. As it is known from "Harry Potter", Nagini attacks her victims throwing her body forward. So do jumping spiders.

As for Ron`s pet, an old gray rat, named *Scabbers*. In the Ukrainian translation transliteration– Скабберс, or transcription – Скебберс – is kept. The word "scab" which is the stem of this name is translated into Ukrainian as "струп", "кірка", "короста". Russian translator M. Litvinova suggests such a variant of translation as "Короста". This word is also used naming the people hired instead of participating in strikes. "Scab" is slang for "horrible person" and this reflects the true kernel of Peter Pettigrew.

In "Harry Potter" the name of *Mrs. Norris* is mentioned too. "Filch owned a cat called Mrs. Norris, a scrawny, dust-colored creature with bulging, lamp like eyes just like Filch's. She patrolled the corridors alone. Break a rule in front of her, put just one toe out of line, and she'd whisk off for Filch, who'd appear, wheezing, two seconds later." "У Філча була кішка на ім'я місіс Норріс-тощее порошно-сіре створіння з виряченими очима, що горять, майже такими ж, як у Філча. Вона поодинці патрулювала коридори. Варто було їй зауважити, що хтось порушив правила - зробив хоча б один крок за заборонену лінію, - і вона тут же зникала. А через дві секунди з'являвся важко сопучи Філч." This is the allusion to the character of the novel "Mansfield-park" by Jane Austin. Despite that the name was kept in the Ukrainian translation be means of transliteration (*Micic Hoppic*), associations with peculiar features of J. Austin`s character are not shown up because only restricted part of readers knows her works. To feel deeply the whole funny side of the situation, it is

necessary to know or read who Mrs. Norris was –a lady poking her nose in other people`s business. The reader must not know it, that is why translator`s task is to find apt name or nickname.

Precedent-setting phytonys are a class of honyms which is plant names. The brightest precedent-setting phytonys in "Harry Potter" is *asphodel* (асфодель), a magic plant professor Snape asks Harry about: "Potter!" said Snape suddenly. "What would I get if I added powdered root of asphodel to an infusion of wormwood?" " Поттере! Що я отримаю, додавши змелений корінь асфоделя до полинової настійки?" And then he himself gives the answer: "For your information, Potter, asphodel and wormwood make a sleeping potion so powerful it is known as the Draught of Living Death." "Тож знай, Поттере: асфодель, або жовтий нарцис, і полин утворюють одне з найсильніших снодійне зілля, що називається "Смертельний ковток"."

In the cyclopaedia of symbols by E. Y. Sheinina we can find the following definition of this plant: "In terms of flowers it means "regret". According to ancient legend, it grew at meadows of the netherworld and rejoice the dead` souls. The plant was devoted to goddesses Demeter and Persephone; according to myths its tubers feed the deads in the netherworld, but in case of need the alive ate them too – it was believed they helped in case poisonings. Asphodel symbolizes death, mortality, nether world, grief, melancholy, regret, monotony, resignation, meekness, sentimentality." In Greek-Roman tradition it symbolizes heaven, Benediction Lands, the Elysian Fields. Afterwards asphodel became funeral symbol of death and grief, and was associated with cemeteries and ruins, as the Greeks planted asphodel on graves and they reminded the corpses` paleness, their regret for life, permanent sorrow of nether world.

In "Harry Potter" the system of PNs creates a special mythological language layer representing another language which can be translated by means of translational transformations. In the context of this writing, names bear distinctly expressed meaning, have unusual sound aspect, have inside associative background, that is why they must be stylistically correct and accurate, correspond with the spirit, idea, purposes of the text, bring special colour, special meaning where the author`s thought

focuses on. The sense of meaningful names can be found in the context only, and only sticking to this approach translator can express the author`s ideas for readers. Translator should find the way if not disclose the inner shape of such a name, then at least prompt its existence.

The analyses of PNs in "Harry Potter" found out that there is no certain pattern of translation into Ukrainian, no certain pattern of sound or letter transmissions. Most names were translated by means of transliteration and transcription; and also translator`s commentaries, traditional naming, functional-semantic translation of meaningful PNs helped to create appropriate translation.

Translating J. Rowling`s "Harry Potter", one of the tasks is "invention" of English equivalents in the Ukrainian language. In most cases Ukrainian translator V. Morozov used transliteration. And translating zoonyms and phytonyms, it is important to tend to their keeping oriented on a particular situation.

1.3.3. Stylistic role Meaning of Flora and Fauna Representatives in "Harry Potter"

In J. Rowling`s texts signs have load of different level. Sometimes the writer uses transformative, reported value of a certain symbol (for example, *Whomping willow – Войовнича Верба*), but in the most cases thanks to specially created magic spirit of the books in the symbols used by J. Rowling just occult meanings make themselves conspicuous.

Because of the limited size of the paper we can observe only some of the symbols in "Harry Potter": *snakes, spiders, owls, phoenix, cats, unicorn, dog, elk, dragon, wild boar*.

Snakes. In occultism snakes are regarded as the symbol of wisdom, eternity, the emblem of immortality. Thus, we meet again in J. Rowling`s books a strange phenomenon of flip-flopper: the symbols of snakes around Voldemort give rise to negative associations. It is typical for people with Christian worldview. But if once looking at it under the "right" angle, and "minus" turns into "plus". And talking boa seems to be cuddly and inoffensive.

Spiders. It is spoken about huge talking spiders living in Forbidden Forest. They bred there thanks to Hagrid who had saved their "father" Aragog. Since that time spiders feel gratitude towards him. But it does not mean that they refuse to eat Harry and Ron (the second book). But actually Aragog tells Harry about the monster of the Secret Chamber. Thus, in J. Rowling`s books spiders play positive role.

Owls. Owls are known for being night birds, and all night birds symbolize something magical, occult. "They are the symbols of sorcery because black magic cannot be practiced in the time of truth (in the daytime) and only reigns when is surrounded by ignorance (at night). Occult, because it has the secret and power of vision through the darkness of ignorance and materiality. That is why owls and bats are considered as the symbols of both magic and wisdom". The most important events of "Harry Potter" happen at night.

Phoenix. In "Harry Potter" phoenix plays very important role: it comes to the rescue of Harry in mortal danger situations. Evidently, J. Rowling attaches particular importance to phoenixes. And no wonder, because phoenix is the most esteemed among the all magic creatures. A sign of immortality, phoenix was used in pagan, Masonic and many other initiations, "in mysteries the initiated were called *phoenixes*, or *reborn people*". Finally, phoenix is a sign of spiritual victory and achievement in esoteric sciences, "transformation and rebirth of creative vitality". In J. Rowling`s books phoenix emphasizes Harry Potter`s special magic talent. According to one of the interviews with the writer, among the all magic creature J. Rowling herself would like to be a phoenix.

Cats. Cat was an object of worship in many religions and mysteries – from Egyptian to Indian – and symbolized natural forces and eternity (because of body position in its sleep). In "Harry Potter" a cat is one of the four kinds of animals permitted to be taken to Hogwarts by the students. And Hermione`s cat Crookshanks has a magic ability to perceive evil wizards in old rats.

Unicorns. In occultism it means initiates` clarified spiritual nature. Its corm has beneficial qualities (for example, taking out poison) and symbolizes "ablaze sword" for esoteric doctrine defense against the uninitiated.

Dogs. Harry`s godfather and his father`s friend Sirius Black is an animagus; he can turn into a dog. Why exactly into a god? According to Hall, "due to its loyalty, dog symbolizes the relationships which should be between student and master, or between the initiated and God". And, as we have mentioned earlier, Sirius is the brightest star in Canis Major. Since olden times it was assigned to something magical: for instance, in Ancient Egypt it was thought to be a symbol of goddess Isis, the place of the dead`s souls and they built special temples to watch her. According to folk-believes of Western Europe, sometimes devil turned into Black Dog. Some cannibal secret societies practice *lycanthropy* – magical transformation into dog or wolf. Funeral dog is met by shaman and also by the dead and the heroes during initiative ordeals.

Elks. Elk is a symbol of richness, profusion, health, overall wealth, particularly spread in Scandinavia, Siberia and North America. This animal`s image was associated with upper sphere of the Universe, cosmic chase and torment of elk by predator (bear or wolf) personified the nature`s cycles change. The image of cosmic elk or elk-cow was associated with ideas of fertility, sun, fire, forces favored to humans. In ancient times divine elk-cow symbolized Great Mother or the world given birth to mice and men. Harry`s father, James Potter, could turn into elk.

Dragons. One of the trials Harry had to come through in the Triwizard Tournament was fight against the dragon. This is widespread plot: "The mythic hero`s victory over it [dragon] was thought by philosophers-mystics as the symbol of learning the world and of victory in itself because "knowledge is power". In alchemists` and rose-crosses` stories the hero can override dragon or even gallop on it. In chivalrous poetry heroes travelled in over distant on vultures [66] – the hybrid of eagle and snake which carried knights from ancestral home to fairies` kingdom in the East in less than no time". J. Rowling leaves cipher message for the initiates only again. And finally the Hogwarts motto is Latin aphorism "Draco dormiens nunquam titillandus." (Approximate translation of this phrase is "Don`t wake up the sleeping dragon". And in English there is similar proverb: "Don`t wake up the sleeping dog.", which means that it is better not to make things worse than they are.).

Wild boars. Wild boar is Francis Bacon`s name tag. It symbolizes spiritual

power. It was always considered as recluse, that is why this symbol as Hogwarts emblem can also bear meaning of secrecy of the magic School towards the outside world.

During many centuries the rhetoric managed to choose some figures which represent the product of systematization in world naming and its regulating. Among these figures the most stable one is simile. First of all, it is necessary to give the definition of it. **Simile** is a rhetorical figure expressing comparison or likeness that directly compares two objects through some connective word such as *like*, *as*, *so*, *than*, or a verb such as *resembles*. Simile is often regarded as a special syntactic form of metaphor expression, but in simile separateness of compared things is important. Destination between compared things is felt in simile but is covered in metaphor. That is why compared image develops into completely independent picture, often connected only in one sign of the subject caused simile. For instance: 1) "Uncle Vernon`s face was *like a* gigantic *beet* with a mustache." "Обличчя дядька Вернона *нагадувало* гігантський *буряк* з вусами." 2) "Piers was a scrawny boy *with a face like a rat*." "Пірс був кощавим хлопчиськом, дуже схожим *на пацюка*."

In the novels we can distinguish the following main types of simile: simple and expanded one. **Simple simile** is that one where objects are compared according to one or several similar features. For instance: "Piers was a scrawny boy *with a face like a rat*." – "Пірс був кощавим хлопчиськом, дуже *схожим на пацюка*." **Expanded simile** happens when objects are compared according to several features simultaneously. For example: "Aunt Petunia often said that Dudley looked like a baby angel, Harry often said that Dudley looked *like a pig in a wig*." - "Тітка Петунія часто казала, що Дадлі — викапане янголятко, а Гаррі не раз приказував, що Дадлі — *порося в перуці*."

Simile attracts attention to any – permanent or temporary – similarity (or to its absence). Reviewing J. Rowling`s works, we would like to pay your attention to puns, word clashes with zoo-component never used before. They attract and hold reader`s attention. And it not only entertains, bur also incites to develop thinking and language, disclose boundary, paradoxical cases of language signs.

Conclusions

Translation is a specific communicative act. Its main task is to promote interlinguistic and intercultural communication. Translation is rather difficult and responsible process as the translated text should transmit the same intentions as the original. Translation demands not only linguistic knowledge but also competence in numerous spheres of people's life. So the basis of translation is not only vocabulary and grammar rules but the whole culture.

Literary translation is a very specific kind of translation as it is connected with aesthetic and expressive functions of the literary text. Translator should not only transmit the information given in the text but to produce the same emotional and aesthetic impression to the reader as the original text. So the most important problem of literary translation is to find ways to translate stylistic means, to find or create equivalents in another language. That is why translator is often considered as co-author.

The specific subject of the book which is the world of magic sets additional tasks in translation of fantastic things and phenomena, author neologisms. Every element of this world of sorcerers is used in the original text as a means of characterization of a personage and their world, thus becoming a significant part of the whole aesthetic scheme of the author.

On the basis of a corpus of examples it is possible to say that the prevailing methods are transcription/transliteration and "component for component" translation. A wide use of transcription and transliteration may be explained by the need to comply with the author's demands concerning the translation of proper names. The other approaches illustrate the intention of nearing the translation to the target reader, the generic nouns technique being the most obvious sign of this process. The introduced elements of domestication are most often found in the rendition of proper names by means of generic nouns and through content shift.

The text is philosophic and multilayered. It means that translating children`s fantasy we should take into account main demands of fairy tales and myths translation, viz.:

- attitude of care towards the original`s imaginative system;

- recreation of the author`s individual style;

- determination of targeted audience (taking into consideration potential reading and interpretation at different levels);

- knowing child psychology, thinking, vocabulary, sense of humor.

Translating children`s fantasy, translator should take into account the author`s style, the means of statement, language artistic devices, certain aesthetical influence and text`s capacity to have a necessary impact on readers. The most essential precept in children`s fantasy translation is trend towards achievement of the same aesthetic impact. Translator should aim at the same effect of his work as the original`s one.

The books about Harry Potter show us wizards` world full of magic, magic spells, magic creations. That is why the texts are rich with lexemes to determine magic and fantastic signs. Additional complexity of "Harry Potter" is the presence of large amount of proper names to determine names of magic world`s realias (i. e. zoonyms and phytonyms) which are translated or transcribed, depending on the transparency of etymology, semantic stress and translator`s subjective approach. And the choice of the means of translation is inconsequent which is a disadvantage of the translation. Thus, names with etymology transparent enough could be translated by means of equivalents or author`s "inventions" from already-existing in language elements are translated by V. Morozov by means of transliteration. In the novels about Harry Potter verbal precedential phenomena which include precedent-setting names, with both zoo- and phytocomponents.

By precedent-setting names we mean "individual names connected to either wide-known precedent-setting text or precedent-setting situation; it is a kind of a difficult sign, using which causes appellation not to the referent, but to the set of differential features of a given precedent-setting name." In "Harry Potter" texts we can find the following precedent-setting names: 1) zoonyms, i. e. animals` names (*Hedwig, Scabbers, Crookshanks, Buckbeak, Fang, Fluffy, Mrs. Norris, Firenze, Bane, Nagini*). 2) phytonyms, i. e. plants` names (*asphodel, Weeping Willow*). One of the devices to attract reader`s interest to "Harry Potter" is simile. Simile divides into simple and

expanded simile. All above-mentioned factors have considerable affecting potential, and due to this the author can attract readers` attention. This has an impact on them at two levels – consciousness and subconsciousness.

The findings of the paper can be contributory to the theory and history of literary translation, especially in the context of Ukraine's culture, and to the studies and further development and translation of modern English literature in Ukraine.

1.4. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕПТОНІМІВ У ТВОРАХ В. ШЕКСПІРА [4]

У наш час лінгвістику, яка набула рис антропоцентричної, тобто залучила і людину, і творця, і користувача мови, почали поєднувати з іншими науками, що логічно порушує суміжні галузі знання, термінологію та методологію різних наук, а це дає змогу науковцям швидше просуватися вперед щодо перспективних висновків. Проблема успішності перекладу, як і раніше, зберігає свою актуальність в умовах сучасності. Внаслідок швидкої зміни гео- та культурно-політичної ситуації у суспільстві все більшого значення набуває спроможність сучасної людини адаптувати себе до чужої культури, що передбачає володіння однією або декількома іноземними мовами. Екологія перекладу розвивається як новий сучасний напрям теорії перекладу в межах лінгвістичної екології. Цей напрямок до цього часу не має чіткого однозначного визначення, його метамова перебуває у стадії становлення, що забезпечує відносну свободу трактування та розмаїття напрямків дослідження, а також його актуальність для сучасної лінгвістичної науки. Услід за В. Скрябіною [7, с. 245], вважаємо, що основним об'єктом дослідження екології перекладу може видаватися якість перекладу.

Інтерес до вивчення крилатих висловів (далі – КВ та ептоніми) визначають антропоцентризмом сучасної науки про мову, а також потребою у найбільш ефективній комунікації. Дані лексикографії, дослідження у сфері фразеології художнього тексту та дискурсу свідчать про те, що ептоніми мають високу частотність, як і фразеологічні одиниці загалом. Сучасна лінгвістична наукова парадигма виявляє тенденцію до опису мовних одиниць, особливо фразеологічних, в лінгвокультурологічну аспекті. І тут крилаті вислови як один із складників фразеологічного фонду мови мають великий евристичний потенціал: вони здатні надати цікавий матеріал для появи нових концепцій прояву культури в мові у їх нерозривному діалектичному зв'язку. Крилаті вислови осмислюють у зв'язку з цим як цінне джерело відомостей про культуру,

[4] ***Authors:*** *Шевчик Катерина*

спосіб мислення і мовну свідомість етносу. Закономірним вважаємо особливий напрямок опрацювання крилатих висловів – їхній аналіз крізь призму функційно-прагматичних та структурно-семантичних характеристик.

Відомий англійський драматург В. Шекспір є одним з найбільших художніх геніїв англійської та світової літератури. Мова англійського драматурга знана своїм семантичним багатством. Корінь цього багатства вбачаємо у тому, що В. Шекспір запозичував значення та відтінки значень слів із народної мови свого часу, коли англійська літературна мова ще перебувала на стадії становлення і значення слів ще не були обмежені визначеннями тлумачних словників. Дослідження лексико-семантичних особливостей мови англійської літератури завжди були у центрі уваги лінгвістів та літературознавців.

Окремі проблеми крилатих висловів отримали висвітлення у працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як І.С. Казимір [2], А. П. Коваль [3], Н. А. Оніщенко [4], О. Приймачок [5] та інші, проте особливості лінгвістичного підходу у перекладах ептонімів В. Шекспіра потребують докладного вивчення, що власне й зумовило актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Предметом дослідження є крилаті вирази та їх переклад у творчості В. Шекспіра. Матеріалом дослідження слугували крилаті вислови, які були вибрані з драматургійних творів В. Шекспіра *“King Henry IV”, “As you like it”,‘Titus Andronicus”, “Hamlet”,“Romeo and Juliet”,“The Merry Wives of Windsor”, “Richard III”, “Julius Caesar”, “Venus and Adonis”, “Two Gentlemen in Verona”,“Macbeth”.*

Крилаті вислови є особливим видом фразеологічних одиниць, які маніфестують лінгвокультурну специфіку мовної картини світу та характеризують комунікативний репертуар мовної особистості. Фонд крилатих висловів формується за рахунок різних за характером мовних одиниць, а їх джерелами виступають міфологічні, фольклорні, історіографічні та літературні джерела, а також дискурсивні практики. Експресивність крилатих слів дає змогу їм активно впливати на функціонування культури, літератури, лінгвістики в XX-XXI ст.

Становлення сучасного перекладознавчого дискурсу зумовлено потужним впливом міждисциплінарних досліджень, серед яких активно розвиваються екологічні дисципліни гуманітарної спрямованості, у зв'язку з чим поява екології перекладу є актуальною і закономірною.

Розпочнемо з того, що в основі наших міркувань щодо взаємодії мов і культур під час перекладу є принципові положення синхронно-динамічного підходу до мови. Як відзначають дослідники, А. П. Коваль бачить своє завдання в тому, щоб «з динамічної точки зору осмислити мову загалом – в самих різних аспектах її функціонування, включаючи не тільки синтаксичний компонент граматики, семантику і фонологію, але всі прояви живої мови, в тому числі взаємопов'язані процеси породження й інтерпретації тексту ... » [3, с. 12]. У розробленні теорії гармонізації перекладацького простору ґрунтувалися на динамічній онтології мови, в межах якої мова органічно включена в культуру, а текстова діяльність нерозривно пов'язана з культурою [7].

Іншим важливим теоретичним джерелом концепції лінгвістичного підходу у перекладі крилатих висловів В. Шекспіра є синергетична ідеологія, синергетична лінгвістика, представлена в дослідженнях Б. В. Чубенко [8].

У своїй роботі трактуємо переклад як синергетичну систему транспонування смислів з однієї мови в іншу, з однієї культури в іншу, що представляємо як перекладацький простір – польову структуру нелінійної конфігурації, що має свою структуру, яка складається з ядра і периферії.

Ядром виступає зміст тексту, який може бути представлено як фактуальний зміст тексту. Цей сенс експліцитний, і способом його вираження є прогресія. Це означає, що сприйняття, розуміння і вираження перекладачем всіх тем і всіх рем тексту створює «великий план» тексту, його основу. Іншими словами, система фактуальних смислів тексту оригіналу знаходить втілення в системі фактуальних смислів тексту перекладу. В результаті «змістовних» помилок в тексті перекладу не буде.

Тож очевидно, що сукупність периферійних смислів, імпліцитних за своєю природою, має істотне значення для розуміння сенсу цілого тексту. На периферії

перекладацького простору розрізняємо, з одного боку, поля суб'єктів перекладацької комунікації (автора, перекладача, реципієнта), з іншого боку, текстові поля (енергетичне і фатичне). У кожному полі формується свій сенс. Визнаючи, що система імпліцитних смислів відкрита, доповнили б її природно-біологічним полем, генеруючим екосмисли. Важливо відзначити, що кожен сенс унікальний, жоден з них не ідентичний іншому, а інтегральний зміст тексту є результат синергії смислів всіх полів перекладацького простору і є закономірним для будь-яких синергетичних систем збільшенням нових смислів.

Перш за все, пояснимо, що в дослідженні було висунуто ідею існування в перекладацькому просторі особливого природно-біологічного поля, де відбувається породження екосмисла. Поряд з іншими смислами перекладацького простору екосмисл зазнає синергетичний вплив інших смислів, і в результаті гармонізації смислів всіх полів відбувається породження гармонійного тексту перекладу, смисли якого відповідні, пропорційні сенсам тексту оригіналу. В природно-біологічному полі вирішується завдання природовідповідності і культуровідповідності, що націлене на розуміння, збереження, вираження вихідних екосмислов в процесі їх трансляції перекладачем.

Цікаво відзначити, що співвідношення перекладу і культури, іншими словами, культуродоцільність перекладу є предметом обговорення багатьох сучасних дослідників. Але співвідношення перекладу і природи, тобто природовідповідність перекладу, досі не знайшло достатнього теоретичного освітлення. З нашого погляду, потрібна особлива перекладацька стратегія, яка враховувала б існування семи полів перекладацького простору, включаючи природно-біологічне поле. Ця стратегія дає змогу найбільш повно розкрити авторську думку, звертаючи увагу на адекватність взаємодії людини і природи в тексті, що спробуємо проаналізувати на прикладі перекладів ептонімів В. Шекспіра.

Вільям Шекспір (1564-1616) – драматург, мислитель, поет і, безперечно, одна з найзагадковіших постатей літератури. Творчість Шекспіра надзвичайно гуманістична і грандіозна за масштабами. Здається, що вся земна куля, все

людство втягнуто в дію його п'єс. Життя постає перед читачем у нескінченному і невгамовному русі вперед, у невпинних змінах і оновленнях. Це головна причина популярності і безсмертя творів Шекспіра. Саме В. Шекспір познайомив англійську літературну мову з багатьма словами. Великий драматург широко відчинив двері перед живою мовою своєї епохи. Поряд із запозиченнями, автор часто сам створював нові слова. Складання слів є типовою рисою словотворчості В. Шекспіра. Сюди уналежнюємо передусім складені прикметники, які так характерні для стилю англійського драматурга.

Велика заслуга В. Шекспіра не тільки у вигадуванні нових слів, але й в тому, що велика кількість їх утримана в англійській літературній мові саме завдяки його літературному авторитету та через численні видання його творів.

Торкаючись багатьох сфер життя, В. Шекспір майже не торкався вузьких термінів, зрозумілих лише експертам, а також майже не торкався англійських діалектів, оскільки писав для лондонської публіки.

Крім того, англійський драматург ніколи не зводив індивідуалізацію мови своїх героїв до копіювання будь-яких другорядних рис. Виняток становлять лише кілька другорядних персонажів. Наприклад, дивні мовні вигадки в «Гамлеті» були передусім типовими для джентльменів. В. Шекспір у своїх творах не копіював лінгвістичну реальність, але широко використовував її для вираження думок і почуттів, а також характерних і в той же час завжди типових рис своїх героїв.

Результатом когнітивних, соціокультурних чинників адаптації нових знакових явищ до існуючого мовного середовища є, зокрема, поява об’єкта цього дослідження – ептоніма, який розуміється насамперед як вільні цитати, що набули стабільності, «а засоби готового висловлення думки», авторство яких визнано мовцями і яка «здатна до деривaційних процесів» [1, с. 62]. Для того, щоб котирування стало ептонімом, воно повинно відповідати критеріям, визначеним для кодифікації словниками та збірниками: цитата повинна бути загальновідомою та мати релевантність за змістом; повинні широко використовуватися хоча б короткий час; має посилання на літературне джерело

чи історичну особу – принаймні надійно [3, с. 12-13].

Значна кількість однойменних слів у В. Шекспіра має різноманітне авторське походження, і це свідчить про потребу поєднання чинника авторства в особистісному та культурному вимірах, чинника перекладу / перекладач та суто лінгвістичних чинників в аналізі, що насправді робить поступальний підхід до еколінгвістики. Проаналізуємо на матеріалі фрагмента п'єси В. Шекспіра в оригіналі і в перекладі, як осувається синергетична динаміка екосмислів в природно-біологічному полі перекладацького простору, наскільки особливості взаємодії людини і природи, людини і культури, людини і тексту, що позначено нами як екосмисл, відображені в тексті перекладу. Іншими словами, наскільки екосистема тексту оригіналу відтворена в екосистемі тексту перекладу, наскільки динамічні екосмисли в глобальній екосистемі взаємодії контактуючих мов і культур. Візьмемо таку алітерацію:

*An old **h**are **h**oar,*
*And an old **h**are **h**oar,*
Is very good meat in lent
*But a **h**are that is **h**oar*
Is too much for a score,
*When it **h**oars ere it be spent.*
Lady, lady, lady [14].

Злий жартівник Меркуціо відверто глузує, і вся сцена 3, починаючи від діалогу між Бенволіо та Меркуціо до остаточного діалогу між Ромео та Мамкою, є доволі комедійною, сповненою жартівливих ігор. Як зауважив шекспірівський вчений Джон Лонг, «до трагедій і хронік Шекспіра заманювали народні балади: за одним-двома сумнівними винятками – балади, фрагменти балад чи частини відомих пісень анонімного авторства, які, очевидно, належать до народної традиції» [14]. Справді, виноска Едмонда Малоуна до цієї пісні в коментованому шеститомному виданні вибраних творів Шекспіра говорить: «Ці рядки, здається, є уривком із старої пісні й є загальною фразою» [13]. Про те, що Шекспір використовував пісню того часу, яка стала крилатою, пише також А. Грег у своїй

книзі «Шекспір в опері, балеті, оркестровій музиці та пісні: вступ до музики, натхненної Бардом»: «Як тільки з'являється мати на сцені, Меркуціо приймає її за коханку з публічного будинку або сутенера і співає уривки з двох пісень того часу, глузуючи з неї» [13]. Уривок другої пісні Меркуціо, про яку згадує А. Грег, представлений лише одним рядком «Lady, lady, lady» – рефреном відомої на той час балади, яким Меркуціо натякає, що Мамка аж ніяк не леді.

На перший погляд, образлива пісня Меркуціо може здатися легкою для перекладу, оскільки вона має лише шість рядків, римуються за схемою aabaab, більше того, у трьох з чотирьох рядків для першої рими (a) – рими однакові, і можемо говорити про певний метричний розмір лише у рядках 3, 4 та 5 (неповний тристопний амфібрахій у третьому рядку та двостопний анапест у наступних двох). Теоретично постійні зміни довжини рядків (від чотирьох композицій до семи), відсутність чіткого, метричного розміру, багатство спондеїв та не надто вимоглива рима дають перекладачеві певну свободу у відтворенні шістки. Однак головним просодичним елементом цього поетичного фрагмента не є рима або ритм, а саме алітерація. З 34 словами пісні, розподіленими на шість рядків, сім є алітерацією звуку «h»: два слова в першому, другому та четвертому рядках та одне в останньому та шостому. Алітерація посилюється повторенням першого рядка, до якого другий лише додає «and» на початку, а також римування через кінцеву риму в першому, другому та четвертому рядах. Варто зазначити, що рими конкретно повторюють схему, встановлену алітерацією – на користь цього ідентична рима, зокрема в цих рядках. Також не випадково, що алітерація застосовувалася лише двома словами, які постійно повторюються.: «**h**are» («заєць», але також символ хіті, пов'язаний із повіями і звідництвом [2]) і «**h**oar» («сивий, древній, запліснявілий»), врешті-решт, так створюється глузлива двозначність пісні Меркуціо – у першому слові в контексті додатково активізуються значення «повія» («повія»), а друге звучить у ній як омонім. Цікаво, що Семюель Джонсон у своїх примітках до того самого шеститомника вибраних творів Шекспіра відмовляється коментувати цей підтекст: «Решта – це серія каламбурів та крилатих фраз, які не варто

пояснювати; хто не розуміє, нічого не втратить» [8, с. 254]. Для сучасного англомовного глядача (або читача, якщо ви читаєте драму без коментарів та пояснень), мабуть, важче зрозуміти подвійне значення слова «заєць», ніж для сучасників Шекспіра, хоча навіть омонімічних частин достатньо зрозуміти підтекст. Але відтворити подвійне значення, яке завдяки алітераціям виходить на перший план, у перекладі – завдання не з легких, як і натяк на те, що Мамка не є «леді», виражене в односторонньому рефрені. Проаналізуємо, як українським перекладачам драми «Ромео і Джульєтта» – Пантелеймону Кулішу, Абраму Гозенпуду, Василеві Мисику та Ірині Стешенко – вдалося відтворити крилаті вислови, увиразнені в оригіналі алітерацією.

У перекладі П. Куліша [9, с. 53] схема рими та повторення першого рядка збережена, є навіть додатковий «and» («та») на початку другого рядка. Традиційно для перекладів Куліша Шекспіра рядки, як правило, довші, ніж в оригіналі (особливо перші два рядки пісні), а ритм (неповна трохегова трохея в третьому рядку, витягнутий тристопний ямб – у четвертому; один може також розрізнити *anapesto-chorei* – у другому та *anapesto-yambas* – у шостому рядках) втрачає навіть те часткове впорядкування метричних розмірів, яке є в оригіналі. Оскільки твір призначений для співу, це не погіршує переклад. Найголовніше, що переклад П. Куліша відтворює двозначність: «Це дуже застаріло, / Що ніхто не їсть», – хоча це лише вибудувано саркастичність натяку на вік Мамки. Також перекладачеві вдалося відтворити просодично ту саму чутливу пісню пісні Меркуціо «старий» та «сивий» за допомогою алітерації та приголосних 6 випадків алітерації сибілянтів [с] та [с] у тричі повторена фраза «**з**аєць **с**ивий», а також консонанс свистячих, що звучить у словах «**с**тарий-заєц**ь**-**с**тарий-заєц**ь**-пі**ст**-за**с**тарілий-ї**ст**ь».

Алітерація [д] у словосполученні «**д**уже **д**обра», здається, випадковою, але, враховуючи ритмічний розлад пісні, вона служить додатковим засобом упорядкування тексту в окреме, цілісне ціле.

На жаль, однорядковий рефрен взагалі не відтворюється. У перекладі П. Куліша цей рядок стає лише продовженням попереднього прозового

зауваження, взагалі немає відтворення слова «співати», і повторення звертання «коханка» не передає імпліцитного значення «не-леді» в оригіналі. *Ст*арий **з**а*є*ць **с**ивий,

Та *ст*арий **з**а*є*ць **с**ивий –

Дуже добра харч у пі*ст*.

Та що той ***зає*ць с**ивий

Вельми за*ст*арілий,

То нїхто не ї*ст*ь.

Меркуціо

Бувайте здорові, пані стара, бувайте здорові, пані, пані, пані! [9].

Якщо переклад П. Куліша загалом можна вважати вдалим, то в перекладі А. Гозенпуд [12, с. 75] повністю спотворив значення шестирядкового популярного виразу. Хоча всі формальні знаки не тільки збережені, але й значно посилені (чіткий ямб + ямбоанапест замість початкового ритму, позбавлений певного метричного розміру; повне повторення першого рядка у другому – без додатків на початку другого рядка; алітерація сибілянтів [з] і [с] та консонанс свистячих [з], [с] і [ц] ще більш поширені, ніж в оригіналі та в перекладі П. Куліша – вони містяться у 15 словах з 21, а в деяких словах і двічі), ці просодичні засоби служать лише для ритмічно звукового ефекту.

Замість негативної оцінки, що звучить в оригіналі в останніх трьох рядках перекладу, раптом знаходимо позитивні описи «поживного» та «смачного», що викреслює початковий намір і справді дивує читача / глядача: що Меркуціо хоче сказати цією раптовою піснею? А. Гозенпуд подає зауваження «співає» для однорядкового рефрена «Пані, пані, пані» у своєму перекладі, але неявне значення тут також не відтворено.

*Ст*арого **с**ивого **з**айця,

*Ст*арого **с**ивого **з**айця

*З*годить*ся з*'ї*ст*и у пі*ст*.

Поживний заєць усім,

І травиться в шлунку моїм

Смачненький зайців хвіст.

Меркуціо

(Співає)

Пані, пані, пані [12, с. 75].

Незрозумілою для глядача / читача є пісня Меркуціо у перекладі В. Мисика [13, с. 36]. Це єдиний із чотирьох українських перекладів, у яких просодичні особливості оригіналу взагалі не відтворені: В. Мисик змінив схему римування на abcdbc, повністю випустив повторення першого рядка, ідентичне римуванню та алітерації. Відсутність чіткого метричного розміру дещо урівняно, якщо порівнювати з оригіналом, але не так сильно, як у перекладі А. Гозенпуда. Що стосується значення, тут дивує слово «заплiснявiлий», яке говорить не про вік, а про непридатність їжі. Крім того, рядки 4 і 5 («коли цвіте, ніхто не їсть ...») суперечать тому, що було сказано в попередніх трьох («нехай буде пліснявим ... і годує»). Так само, як у перекладі П. Куліша, рефрені балади, яку співає Меркуціо, покидаючи сцену, В. Мисик навіть не відокремлює репліку «співає». Здається, перекладач не зрозумів подвійного значення цієї сцени, тож навіть не намагався її відтворити.

Хай заєць цвілий –

та в великий піст

і він підживлює тіло.

Коли ж він цвіте,

що ніхто не їсть,

то це вже зовсім не діло.

Меркуціо

Прощай, синьйоро, синьйоро, синьйоро! [13, с. 36]

Переклад І. Стешенко у двотомному виданні вибраних творів Шекспіра 1952 р. [10, с. 337] також недосконалий. Хоча перекладач зберіг схему римування, використання однакових рим, а також поєднання алітерації та шиплячих [с], [з] та [щ], ритм пісні повністю змінений. Однак попередній, п'ятий, рядок показує, що перекладач, слідуючи за А. Гозенпудом, зосередився майже

лише на «кулінарному» значенні пісні, і тому, починаючи з вдалих визначень «сивий» і «старий» вже в рядках 4, 5 і 6 пропонується *сухий, несвіжий і легкий задуха*. Отже, навіть натяк на вік Мамки, виражений у перекладі П. Куліша, зникає тут. Згідно з другим натяком, який звучить в однобічному рефрені балади – так само, як і інші перекладачі, І. Стешенко не відтворював двозначності «леді / не леді», що є визначальним для цього фрагменту.

Сивий з**а**є***ц***ь ***ст***арий,

Сивий з**а**єць ***ст***арий,

Він для по***ст***у іще пригодить***с***я.

Та як з**а**є***ц***ь чер***ст***вий,

***Як засох мій старий*,**

Легко з**а**й***ц***ем таким подавить***с***я.

Меркуціо

(Наспівуючи)

Синьйоро, синьйоро, синьйоро!.. [10, с. 337]

Цікаво, що у шеститомному виданні вибраних творів Шекспіра [10, с. 352] цю версію перекладу І. Стешенко змінено. У новій версії, порівняно з попередньою, значно менше співзвучь і алітерацій, тобто немає просодичного виокремлення центральних елементів пісні; ритмічно змінено лише 1-й рядок, змінено схему римування та збережено лише один випадок однакової рими, але подвійне значення відтворено набагато краще, підкреслюючи вікові зміни: «Тільки хто б його їв, / Коли він посивів, / Перше ніж на рожні опинився».

Сивий з**а**є***ц***ь ***ст***арий,

Сивий з**а**єць ***ст***арий,

Він для по***ст***у б *хіба* пригодив***с***я.

Тільки хто б його їв,

Коли він по***с***ивів,

Перше ніж на рожні опинився.

Меркуціо

(Наспівуючи)

Синьйоро, синьйоро, синьйоро!.. [10, с. 337]

Як бачите, жодному українському перекладачеві не вдалося повністю відтворити двозначність пісні Меркуціо, з якою він сміється з Мамки, і навіть не забуває «вколоти» двозначним натяком, покидаючи сцену. І, як показує аналіз перекладів А. Гозенпуда, В. Мисика та версії перекладу І. Стешенко за 1952 рік, не всі перекладачі вловили цю двозначність. Двом перекладачам, П. Кулішу та І. Стешенко, вдалося не лише визнати подвійне значення тексту, а й зберегти образливий та комічний характер пісні, зосередившись на стихії віку. Неминуча втрата натяку, пов'язаного з першою піснею, втілена в однорядковому рефрені балади «Пані, пані, пані» в українській (А. Гозенпуд) чи італійській (І. Стешенко) формі звертання, або навіть у вилученні цієї оспіваної частини (П. Куліш, В. Мисик) і збереженні лише попередньої прозаїчної адреси.

З погляду алітерації як визначального елемента на прикладі перекладів П. Куліша, А. Гозенпуда та першої версії перекладу І. Стешенко бачимо, що така виразність цілком можлива в українському перекладі за допомогою комбінації алітерації та співзвуччя.

Морфолого-категорійні трансформації стосуються змін у відтворенні як словотвірних афіксів, так суто морфологічних категорій. На цьому рівні спостерігаються статистичні та динамічні відповідники на рівні морфем.

Варто зазначити, що на відсутність аналогу ептонімів В. Шекспіра в тексті-джерелі пов'язано з явищем адаптації крилатих висловів. Варіацію слід відрізняти від адаптації як здатності реалізовувати мовні утворення, об'єднані в єдине ціле завдяки інваріантним властивостям [5]. Теоретична фразеологія, яка активно розробляє проблему стійкості та мінливості фразеологічних одиниць, виокремлює такі основні типи перетворень їх форми в процесі функціонування: заміни, зменшення складу компонента (імплікація), збільшення складу компонента (експлікація), забруднення та змішаний тип. Залежно від цілей і завдань пропонуються різні робочі класифікації, але лінгвістика ще не виробила єдиного погляду на класифікацію цього явища. Абстрагування від першоджерела вимагає зменшення частки ситуативно обумовленої лексики, дає змогу

апелювати не одним фактом позалінгвістичної реальності, а багатьма.

Тому в процесі ептонімізації спостерігаємо займенники, які виконують дейктичні функції, наприклад:

- *Though we are justices and doctors, and churchmen, Master Page, we have some salt of our youth in us* ("The Merry Wives of Windsor" Act 2, Sc 3) → the salt of youth;

- *Now is the winter of our discontent Made glorious summer by this son of York* ("Richard III" Act 1, Sc 1) → winter of discontent;

- *Therefore I will push Montague's men from the wall, and thrust his maids to the wall* ("Romeo and Juliet") → to thrust to the wall;

- *Why, what should be the fear? I do not set my life at a pin's fee*; ("Hamlet") → not to set at a pin's fee;

- *To hold as 'twere the mirror up to nature to show virtue her feature, scorn her own image, and the very age and body of the time his form and pressure* ("Hamlet") → hold the mirror up to nature;

- *I would applaud to the very echo, that should applaud again* ("Macbeth") → applaud tp the echo;

- *I must be cruel only to be kind* ("Hamlet") → be cruel to be kind;

- *Cudgel thy brains no more about it* ("Hamlet") → beat one's brain about.

Процес «відточування» форми крилатого вислову відбувається за допомогою позбавлення від лексично слабких слів, передусім це:

- іменники: *It is young Orlando, that tripp'd up the wrestler's heels and your heart in an instant Not I, till I have sheath'd My rapier in his bosom, and withal* ("As you like it"); *Thrust those reproachful speeches down his throat That he had b breath'd in my dishonour here* ('Titus Andronicus"), → trip up smb's heels;

- займенники: *Therefore I will push Montague's men from the wall, and thrust his maids to the wall* ("Romeo and Juliet") → to thrust the wall;

Ясність та афористична структура в ептології досягається позбавлення від слів, які не є граматично пов'язаними з членами речення, ускладнюючи його:

- звертання: *Thy wish was father, Harry, to that thought. I stay too long by thee,*

I weary thee (“King Henry IV”) → the wish is father to the thought.

Отже, процес утворення ептонімів не стоїть на місці, спостерігаємо адаптацію ептонімів, що призводить до їх відсутності в шекспірівському тексті. Зменшення кількості компонентів збільшує абстрактність крилатого виразу, а підтекст певним чином посилює ігровий принцип у мовленні, оскільки він призначений для адресата, який знає повну форму ептоніма і який стає співавтором причетної форми крилатого виразу.

Лексико-семантичні перетворення за допомогою аналізу відповідного семантичного поля дають змогу обрати найкращий варіант – семантичні ізотопи для перекладу значення полісемантичного слова.

Ми спостерігаємо формування метафоричного значення, заснованого на різних доептонімічних аспектах. Різноманітне розуміння первинної ситуації можна наочно продемонструвати в семантичній структурі фрази: *a sad dog:*

1) похмура людина*: King Richard: What art thou? And how comest thou hither. Where no man never comes but that sad dog that brings me food to make misfortune live? Thanks, noble peer; the cheapest of us is ten groats too dear. (Richard II, act5, sc5)* [12, с. 120].

2) жарт. веселун, гульвіса, шалапут, безпутний: *He was pleased that she should think he had been a sad dog, and he changed a conversation he had all sorts of romantic things to conceal so as to make her believe (W. S.Maugham, “Of Human Bondage”, ch.32)* [12, с. 120];

На додаток до переосмислення прототипу, простежуємо ще один спосіб формування значення в ептонімії, який кардинально відрізняється від вихідного. Помилкова інтерпретація прототипу, який з тих чи тих причин прижився у свідомості суспільства, визначає зміст ептоніма. Слід мати на увазі, що в традиційних методах переосмислення основного та відтворюваного значення встановлюються логічно мотивовані відносини, що відображають справжні зв'язки порівняних об’єктів, ситуацій. Тому, якщо прототип трактується неправильно, все відбувається інакше. Особливості кардинальних змін у семантиці прототипу відомі лише фахівцям. Для звичайних носіїв мови це не

важливо. На їх думку, він існує в єдності форми та змісту, зберігаючи асоціативний зв'язок із першоджерелом.

Висновки

Підсумуємо, що незалежність ептонімів та втрата ними ознак цитування визначається розвитком власного значення та стабілізацією складу компонента, не виключає дисперсії. Цей факт посилює важливість та високий ступінь усвідомлення носіями мови певного виразу внаслідок тиску мовної системи або їх активного використання в мовленні. Значна кількість ептонімів у В. Шекспіра має різноманітне та авторське походження (що пояснюється чинником авторства), і це говорить про потребу поєднання під час аналізу чиннику авторства в особистісному та культурологічному вимірі, чиннику перекладу / перекладача та суто мовних чинників, що власне уможливлює транслінгвальний підхід в еколінгвістиці. Лексико-семантичні трансформації за допомогою аналізу відповідного семантичного поля допомагають вибрати оптимальний варіант – значеннєві ізотопи для перекладу значення полісемічного слова.

Ми спостерігаємо формування метафоричного значення, заснованого на різних ептонімічних аспектах. Номінативна функція характеризується позначенням того, що є в свідомості людини: особи, предмети, переживання, події, дії, якості. Ептонім виступає як готовий представник дійсності з раніше засвоєних текстів. Основним завданням функції переконання (персуазивної) ептоніму є вплив на адресата, що реалізується через звернення до авторитетної думки особистості. Елітарність мовної особистості Шекспіра сприяє переконанню в англійському мовному середовищі. Використання функції пароля сприяє засобам ідентифікації та посилання на певну мовну культуру, соціальну групу, спільноту тощо. Реалізація цієї функції є певним показником «друзів» і «ворогів» у мовленні. Шекспірівський ептонім здобув велику популярність за межами англійського мовного суспільства, тому припускаємо, що реалізація функції пароля ептонімом В. Шекспіра сучасниками дещо втратила свою активність. «Лудична» функція ептоніма використовується респондентами для

створення мовної гри в процесі спілкування. Висловлювання містить певну загадку, відгадування якої приносить задоволення. Активізуючи «людичну» функцію, текст здебільшого набуває менш формального значення.

Проаналізовані у дослідженні функції ептонімів показали, що номінативна функція посідає головне місце серед усіх функцій. Цей факт у майбутньому може спричинити розгалуження до концепції ептоніму. Стверджуємо, що актуалізація ептоніма здійснюється під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Внутрішні чинники полягають у тому, що більшість ептонімів характеризується номінативним характером. Це дає змогу мовцю не тільки називати подію, стан справ, але й оцінювати, сприяти емоційній сфері співрозмовника, театралізувати його виступ та залучати його до мовної гри. Окрім того, потрібно «перевірити» співрозмовника на приналежність до певної соціальної групи (функція пароля). Зовнішні чинники зумовлені асоціативним характером формування того чи того твердження: явище, ситуація → ептонім. Номінативний характер мовних явищ свідчить про те, що ептонім має здатність до концептуального звернення.

1.5. АЛЮЗІЯ В АНГЛОМОВНОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ [5]

Вступ

Сучасне суспільство живе в світі надзвичайно розвинутих інформаційних технологій. У наш час швидкість передачі та сприйняття інформації є невід'ємним складником культурного простору, і засоби масової комунікації відіграють у цьому процесі найважливішу роль.

У цьому контексті актуальною стає проблема вивчення лінгвістичних прийомів і засобів, які використовуються для ефективного комунікативного впливу. Одним із таких ключових прийомів в англомовному медийному дискурсі є алюзія – лінгвістичний прийом, заснований на використанні посилань на літературний, історичний, культурний чи інший текстовий контекст.

Як важливе мовне явище алюзія не тільки збагачує мовлення, а й виконує функцію створення зв'язків між текстами, розширення їх семантичного обсягу та забезпечення нового рівня значення, і саме тому алюзії завжди привертали увагу багатьох лінгвістів. Цей прийом досліджували як зарубіжні, так й українські науковці: З. Бен-Порот [8], В. Ірвін [15], А. Паско [18], М. В. Воробйова [1], Н. О. Сунько [4], А. Р. Толстолуцьких [5] та ін.

Незважаючи на зацікавленість цим лінгвістичним феноменом і достатньо велику кількість праць, присвячених його вивченню, науковці активно почали досліджувати алюзію лише наприкінці ХХ ст., тож межі цього поняття ще чітко не окреслені. Серед науковців немає єдиного погляду щодо проблеми ідентифікації алюзії, її функційних ознак, що й визначає *актуальність* зазначеної теми.

Метою роботи є аналіз і розкриття ролі алюзій в англомовному медійному дискурсі. Розв'язання поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*: дослідити сучасний стан досліджень у галузі алюзії; розмежувати прийом алюзії від низки суміжних явищ; описати принципи класифікації та основні функції досліджуваного прийому; проаналізувати приклади використання алюзій у

[5] ***Authors:*** *Шкурко Олена, Рудковський Валентин*

заголовках англомовних газет, а саме «The Guardian», «The New York Times», «The Newsweek».

Виклад основного матеріалу.

1.5.1. Особливості масмедійного дискурсу

Інформація має все більший вплив на життя людини. Якщо раніше можна було говорити про те, що той, хто має знання, – має й світ, то сьогодні вже сама інформація стала підлаштовувати під себе мислення суспільства. ЗМІ буквально формують нашу свідомість, визначають спосіб життя – стиль одягу і поведінки, споживчий кошик, мову тощо. Як правило, інформаційні структури – друкований текст, аудіо- та відеопотоки, рух цифрової інформації в Інтернеті (соціальні мережі, блоги, інформаційно-аналітичні портали) – утворюють смислові скупчення, вузли, зв'язки, які отримали назву дискурсу.

З розвитком ЗМІ та розширенням віртуальної інформації стали все частіше говорити про медіадискурс – явище, що створює зв'язне інформаційне поле ЗМІ, яке часто формує вплив на різні соціальні групи аудиторії. Можна говорити про різні типи розуміння медіадискурсу, виходячи з когнітивних настанов адресанта (тобто ідеологічну спрямованість того чи того тексту, ті ідеї та ставлення, які у ньому закладені), характеристики цільової аудиторії, на яку цей текст спрямований, і лінгвістичних та екстралінгвістичних стратегій подання інформації, що закладені у тексті.

Дискурс масмедіа чутливий до контексту актуального соціального буття, позначеного соціальним фактом, а також до контексту актуальної ідеології. Він безпосередньо спрямований на суспільну свідомість і формування актуальної громадської думки. Масмедійний дискурс відрізняється специфічною аудиторією, що має масовий характер, і, відповідно, «усередненістю» (і у цьому сенсі спрощеністю) свого коду, який працює у режимі понятійних, метафоричних, образно-символічних і ціннісних смислів.

1.5.2. Принципи добору та систематизації матеріалу дослідження

Медіадискурс дуже різнорідний, і ця обставина вимагає спеціального вивчення його різновидів. Однак у роботах, присвячених мові масмедіа, як матеріал для спостережень за мовними тенденціями використовують насамперед друковані ЗМІ, а також різного роду рекламу, саме тому наше дослідження алюзії пов'язане з аналізом газетних текстів і рекламних слоганів.

Газети можна назвати одними з найвпливовіших джерел інформації в усьому світі. Варто зазначити, що зараз написання газетних статей стало справжнім мистецтвом, яке потребує певних навичок та вмінь з боку журналіста – насамперед вільного володіння засобами своєї мови. Від того, в якій формі та у який спосіб інформацію донесено до читача, залежатиме його сприйняття, розуміння та осмислення подій або явищ, що описуються.

Інформацію в газетних текстах подано так, щоб реципієнт міг успішно опанувати потрібні відомості без попередньої підготовки, особливої концентрації та уважного прочитання статті від початку до кінця. З цієї причини у тексті можна виявити повтори, штампи і кліше, які полегшують сприйняття незнайомої інформації [17]. З тією ж метою полегшення сприйняття нових відомостей, а також для послаблення тону оповіді до тексту газетних статей вводять фразеологізми. Також у них доволі часто можна зустріти такий лінгвістичний прийом, як алюзія.

1.5.3. Поняття алюзії у лінгвістичній науці

Слово «алюзія» походить від латинського *allusidere*, що має значення «жартувати, натякати». Використовувати натяки в літературі почали ще в Середньовіччі, проте назва цього прийому з'явилася лише у XVI ст. На початку доби Відродження алюзія була еквівалентом каламбуру або словесної гри, тому її часто використовували в сатиричних творах, де проста заміна однієї літери іншою, що теж є проявом алюзії, може призвести до двозначності в комедії. Багато хто з лінгвістів того часу вважав, що алюзія – це незначне явище, на яке не слід звертати увагу.

Активні дослідження цього лінгвістичного феномена припадають на XX ст., оскільки в епоху символізму алюзія стала дуже популярною. Вивчення алюзій як мовного явища викликало значні суперечки серед багатьох дослідників і призвело до появи різних його інтерпретацій.

Ю. Крістева, болгарська філософка й літературний критик, підкреслює, що алюзія вплетається в текст і відображає культурні та історичні контексти. Вона розглядає алюзію як спосіб, яким текст взаємодіє з іншими текстами і контекстами [16].

Англійський літературний теоретик Т. Іглтон також вважає алюзію способом відсилання до інших текстів і культурних парадигм, розглядаючи її як важливий елемент інтертекстуальності, що дає змогу текстам діалогізувати між собою [10].

Р. Барт вважав, що кожен текст охоплює безліч посилань на інші тексти, і це формує те, що він називав «текстом-кодом». Він розглядав алюзії не лише як посилання на конкретні твори чи авторів, але і як спосіб вираження культурних та історичних кодів. Для вченого алюзії були інструментом розкриття багатогранності тексту, підкреслення його полісемічності та відкриття нових шляхів інтерпретації. Такий підхід стимулював активну роль читача у розкритті значень та утворенні нових зв'язків між текстами [7].

С. Пінкер, докладно розглядаючи суть стилістичного прийому алюзії, відзначає, що цей прийом полягає в тому, щоб вказати або натякнути на відому історичну подію, літературний твір, образ тощо, що являє собою своєрідне посилання до культурної традиції [19].

О. Селіванова називає алюзією прийом навмисного використання в тексті слів, словосполучень і речень, які побічно співвідносяться із певними фактами культури [3].

У «Словнику сучасної лінгвістики : поняття і терміни» А. Загнітка алюзію визначено як «прийом інтертекстуальності, за допомогою якого мовець в імпліцитній формі встановлює зв’язки цього тексту з іншим текстом, дає уяву про речі, не називаючи їх безпосередньо. Це співвіднесеність описуваного або

того, що відбувається насправді, з яким-небудь стійким поняттям чи висловом літературного, історичного, міфологічного типу, натяк через наведення загальновідомого реального факту, історичної події, літературного твору чи певного епізоду з нього» [2, с. 38].

1.5.4. Проблема співвідношення алюзії та суміжних з нею понять

Через відсутність чіткого й однозначного визначення терміну «алюзія» виникає питання щодо її розмежування із суміжними поняттями.

Суміжні з алюзією поняття охоплюють такі елементи, як інтертекстуальність, культурні відсилання й архетипи. Проілюструємо схожість цих понять прикладами.

1. Алюзія. У романі «1984» Джорджа Оруелла є алюзія на «Ферму тварин», інший твір письменника. У «1984» автор використовує цей літературний прийом, щоб підкреслити теми тоталітаризму й абсолютного контролю.

Суміжнє поняття. Це є прикладом інтертекстуальності, де один твір використано для взаємодії з іншим. Також це може бути розглянуте як архетипічна алюзія, де «Ферма тварин» представляє конкретний архетип літературного твору про тоталітаризм.

2. Алюзія. У пісні «Don't Stop Believin'» групи «Journey» є алюзія на поїзд «Midnight Train Going Anywhere», що викликає асоціації з подорожжю та несподіваним обертом життя.

Суміжнє поняття. Ця алюзія створює культурне відсилання, оскільки поїзд і його шлях можуть символізувати різні аспекти життя. Також це може бути прикладом архетипу, де подорож використовується як символічний елемент у творі.

3. Алюзія. У фільмі «Матриця» є алюзія на алегорію печери від Платона. Головний герой Нео прокидається і виявляє, що його реальність – це лише ілюзія.

Суміжнє поняття. Це можна розглядати як архетипічну алюзію, де ідея про те, що реальність – це ілюзія, є сталим мотивом у літературі та філософії. Це також може бути прикладом алегорії, коли одна історія символізує ідеї або

концепції іншої.

Суміжним поняттями для алюзії також є ремінісценція (лат. *Recollection* – пам'ять) – елемент художньої системи, що відсилає до творів мистецтва, раніше прочитаних, почутих або побачених. Можна сказати, що це відображення впливу чиєїсь творчості на витвір мистецтва. Це також спогади, що можуть з'являтися в тексті або заголовку, підзаголовку або навіть у назві самого твору. Найбільш поширеною формою ремінісценції є цитата.

Межа між поняттями алюзії та ремінісценції є доволі нечіткою, тому ці поняття часто визначають як одне й те саме. Однак вважаємо, що це дві сутності, які виникають під впливом одного поняття, але в той самий час розбігаються одна з одною. Спробуємо пояснити різницю між алюзією та ремінісценцією за допомогою наведеної схеми.

Схема 1. Взаємозв'язок цитати, алюзії й ремінісценції

Як бачимо, цитата – це елемент претексту, частина від цілого, в той час як алюзія не відбиває в точності претекст, тому що під час ужитку дещо змінюється першоджерело, форматуючи його під потрібний контекст. Це є причиною визнання алізії як такої, що є дотичною до першоджерела. Ремінісценція – це найвіддаленіший елемент, який показує зв'язок з текстом-джерелом, спрямовує думки на нього, нагадує манеру того чи того автора, його стиль.

За своєю формою та літературною сутністю ремінісценція уподібнена алюзії, проте вона не усвідомлюється автором і виникає в наслідок сильного впливу на нього творів інших авторів. Отже, ремінісцецію вживають несвідомо,

невмотивовано, мимоволі, в той час як алюзія спрямовується на асоціативне сприйняття читача.

1.5.5. Типологія алюзій

Алюзія – явище поліфункційне, тому існує багато принципів, за якими її можна скласифікувати.

Наприклад, С. Пінкер наводить класифікацію алюзій, що допомагає систематизувати цей літературний прийом для кращого розуміння його різноманітності та функцій у тексті. Автор розрізняє алюзії у формі прямої згадки, а також натяку за допомогою подібного слова, тобто це так звані приховані алюзії, що мають перифрастичну природу; за метою створення С. Пінкер розрізняє нейтральні та пародійні (іронічні) алюзії, за сферою поширення – загальновідомі та контекстні, зрозумілі лише в певну епоху, у певному колі [19].

Також алюзії можуть бути класифіковані за типом атрибутивності:

– алюзії з атрибуцією – експліцитні (із зазначенням автора), що дають змогу читачеві без широких фонових знань бути залученим до міжтекстової гри та розшифрувати інтенції автора;

– неатрибутовані алюзії – імпліцитні (без вказівки автора), які є менш пізнавальними елементами «чужого» тексту, залишаються лише натяками.

З погляду структури виокремлюють: алюзії – слова (частіше власні імена), алюзії – надфразові єдності, алюзії – абзаци, алюзії – строфи, алюзії – глави, алюзії – художні твори [6].

Алюзії класифікують за джерелом: текстові (літературні, біблійні, міфологічні) і нетекстові (історичні, побутові) [6].

1.5.6. Структурно-семантичні характеристики алюзії

У нашому дослідженні під алюзією розуміється прийом вживання імені або назви, що натякає на відомий літературний, історико-культурний факт, соціально-побутові реалії, натяк на будь-яку галузь загального фонду знань, що

спирається на екстралінгвістичні пресупозиції автора та читача.

Якщо розглядати алюзію в стилістичному аспекті, можна сказати, що вона є «прийомом текстотворення, що полягає у співвіднесенні створюваного тексту з будь-яким прецедентним фактом – літературним чи історичним» [11, с. 170]. Алюзія посідає особливе місце серед засобів виразності літературної мови і не є стилістичним тропом або фігурою, оскільки трансформує текст за допомогою низки вже існуючих тропів. Твердження французького вченого Ц. Харіса, що алюзія являє собою твір або думку, іноді більш чи менш трансформовану, проте завжди впізнавальну, підтверджує ідею, що алюзія здатна на трансформацію, але залишається достатньо впізнавальною. Це свідчить про те, що під час використання алюзії у тексті відбувається процес модифікації чи перетворення, але базовий зміст чи інтенція залишаються зрозумілими та розпізнаваними. Отже, алюзія є засобом, що поєднує знання читача з новим контекстом чи інтерпретацією [13].

Усе вищезазначене дає змогу визначити алюзію як стилістичний прийом риторичного посилення мови, що посідає місце між стилістичними тропами та стилістичними фігурами й створюється на основі прецедентних текстів, які мають літературне та нелітературне походження. Цей мовний феномен як засіб виразності має здатність натякати на той чи той текст і, з цього погляду, має ще один денотат (прецедентний текст), а також маркери, що відсилають до цього денотату. В такому випадку алюзія виступає інтертекстом (у широкому розумінні цього значення) по відношенню до прецедентного тексту (а не до претексту), сам же текст-першоджерело в алюзії як стилістичному прийомі чітко не простежується.

1.5.7. Функціонування алюзій у масмедійному середовищі

У масмедійному дискурсі загалом і в газетах зокрема використовується низка різновидів літературної алюзії, серед яких можна виявити трансформовані літературні цитати-ремінісценції, висловлювання науковців, політиків тощо, цитати з популярних пісень, назви теле- й відеофільмів і крилаті фрази з них,

назви художніх полотен, скульптур тощо [9].

Загалом у масмедійному дискурсі функціонує три види алюзій:

1) «історичні», що будуються на згадці про історичну подію чи особу;

2) «літературні», що ґрунтуються на різноманітних прецедентних текстах;

3) «змішані», які мають ознаки як історичної, так і літературної алюзії.

Функціонування алюзії в масмедійному дискурсі відрізняється своїм подвійним характером: це мовне явище поводиться як форма прояву інтертекстуальності та як стилістичний прийом одночасно. Значна кількість газетних заголовків, наприклад, будується як алюзія, що має два денотата (претекст і прецедентний текст) і є стилістичним прийомом. За своїм джерелом це літературна алюзія, що будується адресантом на основі прецедентних текстів літературного і нелітературного походження. Приналежність літературної алюзії до мовної гри має свій задум ужитку, умови і правила, дає змогу говорити про відображення у її змісті особистого досвіду автора та рівня культури читача, що є невід'ємною властивістю дискурсу масмедіа.

Розглянемо деякі з функцій алюзій у текстах, що використовують у засобах масової інформації.

1. Підсилення емоційного впливу. Алюзії можуть використовуватися для емоційного звернення до читача або глядача, оскільки роблять текст більш доступним і привабливим [20].

2. Створення культурних асоціацій. Алюзії можуть активізувати культурні асоціації , що сприяє розумінню контексту та взаємодії з культурною спадщиною.

3. Іронія та гумор. Алюзії можуть використовуватися для створення іронічного чи гумористичного ефекту залежно від контексту та культурного коду.

4. Залучення читача чи глядача до активного розуміння. Використання алюзій може вимагати від читача або глядача гарного знання культурних та історичних аспектів, що залучає їх до процесу розуміння.

5. Створення мультімодального досвіду. Алюзії можуть бути використані в

поєднанні з іншими мультимодальними засобами, такими як візуальні елементи, для створення комплексного досвіду для аудиторії [18].

Важливо враховувати, що функції алюзій у масмедійному дискурсі можуть залежати від контексту, типу медіа та цільової аудиторії.

Отже, алюзія в масмедійному дискурсі виконує різноманітні функції, що слугують підсиленню комунікативного ефекту, створенню коннотаційних зв'язків, активізації культурних референцій і сприянню інтертекстуальної взаємодії.

1.5.8. Функції алюзії в газетних заголовках

Заголовок є структурним елементом газетної статті, який надає найменування тексту і відбиває його основний зміст у максимально стислій, скомпресованій формі. Незважаючи на свій малий обсяг, газетний заголовок виконує різнопланові функції від елементарної графічної, називної та інформативної до оцінної та впливової. Цей структурний елемент – це перше, що бачить читач статті, якого потрібно зацікавити і мотивувати для подальшого читання всього тексту. Будь-який газетний заголовок можна схарактеризувати як «текстовий посередник» між основною інформацією і читачем, тому створення вдалого заголовка є не менш важливим у написанні статті, ніж точне і грамотне подання змісту. Саме тому розглядаємо його як елемент масмедійного дискурсу.

В основі багатьох газетних заголовків лежить алюзія. Використання цього стилістичного прийому цілком виправдане, адже, з одного боку, за допомогою алюзії можна привернути увагу реципієнта, вмотивувати до прочитання всієї статті, з іншого боку, інтертекстуальне додавання визначає спосіб передавання інформації.

Досліджуючи інтертекстуальність заголовків британських газет, китайський дослідник Кін Ксі дійшов висновку, що конкретні прагматичні функції алюзивного складника заголовка можна визначити так:

1) підтвердження достовірності інформації;

2) підтримання балансу «лаконічна форма – насичений зміст»;

3) привернення уваги читача;

4) особливий риторичний вплив;

5) скорочення дистанції між автором і читачем, створення невимушеного тону оповідання [15, с. 292].

Дослідження німецького лінгвіста П. Ленона підтверджують усі перераховані вище функції. На додаток, науковець приписує алюзії так зване «розвінчання» відомих фраз і цитат, використання яких в оригінальній формі як приховане посилання стало банальним і загалом набридло сучасному читачеві (як-от «*to be or not to be*»). Алюзія також дає змогу надавати газетним заголовкам гумористичний і навіть гротескний відтінок, створюваний за рахунок контрасту непорівнюваних контекстів (пор.: заголовок статті про випікання «*Souffle and up she rises*», що відсилає до рядка з відомого шлягеру про п'яне море) [17, с. 92].

Отже, заголовок як один із головних елементів тексту газетної статті має ключову роль у мовному впливі на реципієнта, тому проаналізували саме заголовки газетних статей і рекламні слогани, щоб досягнути репрезантивності нашого дослідження.

1.5.9. Аналіз алюзій, поданих у заголовках британських газет

Для отримання фактичного матеріалу дослідження проаналізували електронні версії британських газет «The Guardian», «The Independent», «The Telegraph» і «The Times», які містять алюзивний елемент.

У результаті проведеного дослідження нам вдалося скласти дві класифікації алюзивних газетних заголовків – за тематикою газетної статті та згідно із джерелом алюзії.

Проаналізувавши велику кількість прикладів, переконалися, що алюзія використовується журналістами британських газет у статтях різної тематики. Більшість ідентифікованих нами алюзивних заголовків зустрічаються у статтях, присвячених мистецтву (музична творчість, кінематограф, живопис, література тощо), соціальним проблемам і повсякденному життю. До прецедентних феноменів, на базі яких досліджували алюзію, увійшли художня література,

пісенна творчість, кінематограф, телебачення і радіо, релігія. Отримані дані є початковою базою для подальших досліджень функціонування алюзії в заголовках британських газет.

Розглянемо декілька прикладів алюзій, що містяться в заголовках газетних текстів.

1. *«Be still my eating heart: Sweethearts won't be on sale this Valentine's Day»*: назва статті, у якій розповідається, що напередодні традиційного в США Дня Святого Валентина стало відомо про зняття з продажу цукерок у формі серця, яке є символом свята, пояснюються причини того, що сталося, і пропонуються альтернативні варіанти подарунків.

Алюзія на пісню британського виконавця Стінга «Be still my beating heart», що будується на грі слів «beating» і «eating», тобто оригінальна назва навмисно перетворюється відповідно до головного об'єкта статті – цукерок.

2. *«Build it and they will come? Why Britain's 1960s cycling revolution flopped»*: заголовок статті про невдалу спробу переоблаштування міського простору, створення спеціальних умов для велосипедного транспорту в британських передмістях післявоєнного часу.

Алюзія на крилату фразу з американського фантастичного фільму 1989 р. «Field of Dreams» (укр. «Поле його мрії»), головний герой якого вирішує побудувати бейсбольне поле на своїх земельних угіддях після того, як чує чийсь голос, що повторює фразу «If you build it, they will come».

3. *«A tale of two cities: Martin Parr's photography captures Manchester then and now»*: назва газетної статті, у якій проводиться огляд творчості фотографа Мартіна Парра, а саме його колекції фотографій міста Манчестер, що були зроблені наприкінці XX – початку XXI ст. На світлинах можна простежити історичні зміни міста та його мешканців, чим і обумовлено використання алюзії: Манчестер постає перед глядачем немовби два зовсім різні міста.

Алюзія на роман британського письменника Чарльза Діккенса «A Tale of Two Cities» (укр. «Повість про два міста»), дія якого відбувається в Лондоні та Парижі за часів Французької революції.

4. *«How to wear: Cinderella sandals for New Year's Eve»*: назва статті, що присвячена створенню актуального новорічного образу для дівчат і жінок. Йдеться про те, що модницям не варто купувати нову дорогу пару туфель, адже опівночі основне святкування закінчується і дівчата, як правило, хочуть перевзутися з туфель на високих підборах у щось зручніше.

Відсилання до Попелюшки – падчерки злої жінки в однойменній казці Ш. Перро, яка завдяки феї-хрещеній потрапляє на королівський бал і втрачає там кришталевий черевичок, за яким закоханий принц потім знаходить її. За допомогою алюзії проводиться паралель із Попелюшкою, яка рівно опівночі залишилася без свого вбрання і втратила туфельку. Підтекст є зрозумілим і взнаваним в оригінальному заголовку. Автори не закликали зустрічати Новий рік у сандалях чи босоніжках, а рекомендували перевзутися після урочистостей.

5. *«More savage than Caravaggio: the woman who took revenge in oil»*: заголовок статті про творчость італійської художниці Артемізії Джентілескі, яка була однією з перших феміністок свого часу і присвячувала свої картини важкій жіночій долі та жорстокості чоловіків.

Алюзія на Мікеланджело Караваджо – італійського художника епохи Відродження, засновника європейського реалістичного живопису, відсилання до якого занурює читача в час Ренесансу і властивий для художника стиль.

6. *«Félix Gallardo: the 'Bill Gates of cocaine' who rules the new Narcos season»*: назва статті, присвяченої новому сезону серіалу студії Netflix «Нарко».

Відсилання до особи Білла Гейтса – американського програміста і бізнесмена, засновника та найбільшого акціонера компанії «Майкрософт», чий образ уособлює досягнення успіху «з нуля» завдяки таланту та діловим якостям. У цьому контексті посилання на Білла Гейтса доповнює образ нового героя серіалу наркобарона Фелікса Гальярдо, його стрімкий розвиток і впливовість у секторі наркоторгівлі.

7. *«Like John Travolta, I know the liberation of embracing the bald»*: заголовок газетної статті, у якій автор розповідає про особистий життєвий досвід, пов'язаний із віковими змінами у зовнішності, і проводить паралель із почуттями

Дж. Траволти для привернення уваги читача.

Алюзія на відомого американського кіноактора Джона Траволту, який згадується з натяком на розміщену в мережі «Інстаграм» фотографію, де актор вперше був зображений повністю лисим. Отже, заголовок викличе однозначні асоціації у читачів, підписаних на «Інстаграм» Дж. Траволти, решту заінтригує ім'я зірки.

8. *«Amazing grace: Michelle Obama and the second coming of a style icon»*: назва статті про моду, що присвячена стилю колишньої першої леді Америки Мішель Обами, яка, на думку автора, схильна вибирати лаконічні, стримані речі і при цьому завжди мати гідний і стильний вигляд.

Відсилання до всесвітньо відомого християнського гімну «Amazing Grace» (укр. «О, благодать»), про що свідчить використання автором релігійної алюзії «the second coming», еквівалент якої в українській мові – «друге пришестя».

В інтернет-версії словника «Collins Dictionary» знаходимо таке визначення іменника «grace»: *If someone moves with grace, they move in a smooth, controlled, and attractive way*. Отже, можна припустити, що алюзія на пісню одночасно є характеристикою Мішель Обами, граційної, витонченої жінки.

Дослідивши функціонування алюзії в масмедійному дискурсі, доходимо таких висновків.

1. Алюзії мають функцію відсилання до імен всесвітньо відомих персоналій, реальних або вигаданих персонажів.

2. Алюзія має функцію відсилання до назви художнього твору, назви фільму. Проте впізнаваність перекладеної алюзії буде залежати безпосередньо від контексту заголовка і ступеню відомості твору як прецедентного феномена.

3. Алюзія має функцію відсилання до назв пісень і музичної творчості. Частину знайдених нами алюзій можна описати як національно специфічну. Інші ж пісні визначаються як всесвітньо відомі, проте дослівний зміст втрачає свою алюзивність. У цьому випадку пропонуємо дотримуватися функції експліцитного прихованого значення алюзії, зі збереженням експресивності та стилю оригіналу.

4. Що стосується історичних і релігійних алюзій, їх семантика та ступінь популярності збігаються в обох мовах.

5. Окрему увагу варто приділити алюзіям, джерело яких визначили як об'єкти усної культури. Досліджкні нами приклади алюзій не закріплені у словниках фразеологізмів, алюзій чи крилатих фраз і не мають точного визначення, єдино прийнятої мети використання. Проте ці мовні одиниці розпізнаються реципієнтом і викликають конкретні асоціації, реалізовані в межах газетного заголовка.

6. Найбільшу складність являють алюзії, побудовані на грі слів і можливості побудови аналогічної алюзії за принципом оригіналу. Ступінь розпізнаваності такої алюзії та репрезентативність заголовка загалом залежатиме від конкретного випадку. Щоб уникнути можливих втрат або спотворення сенсу газетного заголовка, враховуємо її зміст експліцитно.

1.5.10. Структурно-тематичний аналіз алюзії в рекламних текстах

У рекламних текстах і газетних статтях алюзії можна спостерігати у політичних гаслах, висловлюваннях відомих людей, подіях історії та сучасності, традиціях та звичаях, витворах мистецтва та явищах масової культури, а також у різних стандартних формулюваннях, що використовуються у повсякденному житті. Рекламні тексти із зверненням до суспільно-культурного життя будь-якої країни досліджують з погляду функції, яку виконує алюзія в досліджуваній рекламі, та адекватності сприйняття англійцями американської реклами й американцями англійської реклами з алюзіями країнознавчого характеру. Досліджувані приклади можуть бути умовно поділені на три групи.

Першу групу становлять рекламні тексти, у яких простежується фонова інформація, відома представникам багатьох країн, зокрема і англомовних. Можливе використання загальновідомих відомостей і стереотипних уявлень про інші країни. Звернення до загальновідомих літературних джерел, а також явищ культури, що виходять далеко за межі однієї країни, націлені на те, щоб викликати асоціацію з країною походження матеріалу, що стало джерелом

алюзії, оскільки ці асоціації є важливим складником рекламного образу.

До **другої групи** входять приклади англійської й американської реклами, які абсолютно адекватно сприймаються як англійцями, так і американцями. Цікаві ситуації, коли алюзію впізнають представники багатьох країн, у тому числі й не англомовних, і країнознавча інформація, що належить до неї, не дуже важлива для розуміння рекламного повідомлення, але якщо читач володіє потрібними фоновими знаннями, рекламне повідомлення в його сприйнятті виглядає більш змістовним.

У **третій групі** прикладів алюзії, які стосуються суспільно-культурного життя Англії, не будуть, як правило, впізнаваними американцями, і, навпаки, англійці часто не впізнають алюзію в американській рекламі. Можливі випадки, коли алюзію читачеві буде видно, однак повне розуміння рекламного повідомлення не досягатиметься через відсутність потрібної фонової інформації. Наведений у прикладах матеріал показує, що адекватне сприйняття рекламного повідомлення з алюзіями країнознавчого характеру, безумовно, залежить від ступеня освіченості читача, проте у великій кількості випадків посилання на різні явища сучасності будуть зрозумілі здебільшого тільки представникам тієї країни, де була створена певна реклама.

Проаналізувавши близько 100 рекламних текстів з англомовних медіаджерел, у 26 з них виявили використання алюзії.

Наприклад, слоган для реклами нового Рено *Espace* представлено так: «*As parent knows sometimes you have to put your foot down*». Ідіома «*to put ones foot down*» має два різні значення. Перше означає «дуже рішуче говорити про те, що хтось зобов'язаний або не повинен робити». Інше описує дію натискання на педаль машини, щоб змусити її їхати швидше. Рекламодавці використовують алюзію для того, щоб об'єднати обидва значення: *рішуче натиснути на педаль або скористатися цією машиною*. Дрібним шрифтом додано, що *коли ви ставите ноги на педаль, то можете бути впевнені у миттєвому реагуванні*.

Цікавим є приклад реклами дешевих «гарячих» путівок. Вона пропонує відпочинок за цінами, значно нижчими за ті, за які німці повинні платити: «*Let*

the Germans sunbathe». Використовується алюзія на загальновідомий національний стереотип щодо характеру німецьких туристів. У Великобританії вони мають репутацію тих, хто займає всі лежні під час відпусток, тому що залишають свої рушники на них рано вранці. Туристи з інших країн, які піднімаються зранку пізніше, потім виявляють, що місць не залишилось. Рекламний текст говорить про те, що британські туристи, які мають перевагу у купівлі путівок, що горять, можуть взяти реванш над німцями, заплативши менші гроші за такий самий відпочинок. «*Насамперед вони платять більше, ніж ви*», – свідчить реклама.

Слоган реклами для фарбованого волосся «*take it as red*» – гарний приклад соціокультурної алюзії. Його буквальне значення – «*сприймати щось як червоне*». Реклама також заграє на відомому виразі «*to take something as read*», яке позначає «*добре все розуміти, не потребувати подальших пояснень*», який часто використовують на початку бізнес-зустрічей, коли відбувається повторення протоколу, всього, що було вирішено на попередніх зборах. Голова каже: «*We reviewed the protocol. Can we take it as read*?», що означає «*Можу я розуміти, що ви всі прочитали протокол*?» У цій самій рекламі мається на увазі те, що оточуючі повинні сприймати фарбоване волосся жінки як натуральне.

Простим, але алюзивним є сенс маленького тексту, що рекламує використання килимів, пояснюючи це великою перевагою того, що вони покривають підлогу. Реклама грає на загальновідомому виразі «*to keep up with the Joneses*», яке означає спробу не відстати від сусідів, купуючи ті самі речі, що й вони. Якщо вони купують пральну машину, ви також її купуєте. Якщо сусіди купують новий автомобіль, ви не відстаєте. Слоган, соціокультурна алюзія на цей вислів, питає, чи не заважають вам сусіди спати своїм шумом. Якщо так, вам радять покласти килим, який може поглинати до 45 децибелів шуму.

У рекламному тексті фастфуду мережі Subway рекламуються нові бутерброди. Слоган реклами звучить так: «*The sub is toasted. Your willpower is toast*». Американською англійською *a sub* – це бутерброд, що складається з довгого шматка хліба, розрізаного навпіл і заповненого м’ясом, сиром і овочами.

«*Willpower*» – це воля, самоконтроль для того, щоб зробити якийсь подвиг. Якщо ви хочете, наприклад, схуднути, то вам потрібна воля для того, щоб їсти менше. У результаті «*to be toast*» означає *бути в дуже великій біді через те, що зробив сам:* «*If I catch you driving my new car, you're toast*!» Сенс використаної соціокультурної алюзії в тому, що бутерброди мережі «Subway» настільки смачні, що неможливо контролювати себе.

Реклама спрею для очищення грилю показує фотографію асортименту спонжів, губок і ганчірок, що очищають, на двох шампурах. Слоган під картинкою каже: «*Why make a meal out of cleaning the barbie*?». «*Barbie*» – скорочена назва *барбекю,* що особливо часто використовується в Австралії. «*To make a meal (out) of something*» означає *витрачати зайвий час та енергію, роблячи щось*. Проводиться алюзія на неприємне і втомлювальне миття барбекю, тоді як спрей може врятувати вас від важкої роботи.

Реклама безкофеїнового чаю, що проходить під слоганом «*All cuppa, no uppa*», є алюзією на неформальній британській англійській «*cuppa*» – чашка чаю. «*Do you fancy a cuppa*?» («*Не бажаєте чашку чаю*?»). Слово, яке римується зі словом «*cuppa*» у слогані, за правилом пишеться «*upper*». Як іменник – це неформальне слово для збудника, який змушує вас відчувати себе бадьорим і повним енергії. З метою зробити рифму очевиднішою, у рекламі написання змінено на «*uppa*». Тобто в рекламі використовують соціокультурну і лексичну алюзію, що натякає на те, що раз чай рекламується як безкофеїновий, він не має ефекта збудника.

Слоган реклами каже: «*May your hair be clean its rated G*». В англомовних країнах існує система, яка поділяє всі фільми за ступенем їхньої дозволеності до перегляду. Так, літерою «А» позначаються фільми лише для дорослих. Літерою «G» – все, що можна дивитися дітям, починаючи з раннього віку. Тобто в рекламі простежується алюзія на те, що волосся після використання шампунем буде таким же чистим і нічим не зіпсованим, як і дитячі фільми. Алюзивні включення, перенесені із загальновідомого лінгвокультурного текстового простору в текст реклами, вимагають декодування читачем.

Наприклад, реклама шоколадного батончика Марс *«A Mars a day helps you work, rest and play»* відсилає адресата до загальновідомої цитати, закріпленої в англійській текстовій культурі: *«An apple a day keeps the doctor away».*

Повторювальна структура з «Гамлета» В. Шекспіра *«To be or not to be»* часто використовується компаніями у процесі створення рекламних текстів. Наприклад, фірма *Purex* створила фразу *«To bleach or not to bleach»* для реклами прального порошку, а *Clairol* використовують фразу *«To frost or not to frost»* для реклами морозильних камер; компанія *Hathaway* рекламує чоловіче вбрання під гаслом *«To tie or not to tie»*.

Рекламний текст страхової компанії «*Sleep well knowing your pet is covered»* використовує лексичну алюзію. Компанія зі страхування тварин обіцяє менше проблем для тих, хто застрахував своїх вихованців: «*спіть спокійно, знаючи, що ваш улюбленець захищений»*. Дієслово *«to cover»* створює двозначність, оскільки має семантичне значення «*накривати щось чимось, покривати»* і термінологічне значення у сфері страхової справи: *«обіцянка виплатити гроші у певних страхових випадках».*

Цілком зрозуміло, що у різних людей розуміння алюзії може значно відрізнятися. Наприклад, твердження *Master Card «There are some things money can't buy*», яке апелює простонародною мудрістю, у знавців творчості «Beatles» викликає у пам'яті рядки з пісні *«Can't Buy Me Love» – «For I don' t care too much for money, For money can't buy me love*». Можливо, існує навіть не один художній твір, де була процитована ця мудра думка, що може прийти на згадку людині, яка чула або читала щось особливе, відоме далеко не всім. Будь-яка алюзія в цьому випадку допомагатиме сприйняттю реклами, оскільки змушує згадувати і думати. Очевидно, що алюзія відіграє важливу роль для розуміння англійського рекламного тексту, проте декодування тексту, що читається, стає можливим за наявності широких фонових лінгвокультурних знань адресата.

Висновки.

Отже, розглядаючи алюзії, доходимо висновку, що вони можуть виражати натяк на відомих людей, літературні тексти, пісні, історичні події тощо. Алюзії – це чудовий спосіб передати дух іншого твору в кінцевому тексті. Але дуже важливо, щоб аудиторія була знайома з тим, на що натякає текст, інакше відсилання залишиться незрозумілим реціпієнтам, тому автор не зможе досягти певної мети, заради якої і була використана алюзія.

CHAPTER 2 / *РОЗДІЛ 2*
FROM WORD TO TEXT
ВІД СЛОВА ДО ТЕКСТУ

2.1. POLITICAL ADVERTISING IN THE LIGHT OF MODERN MASS MEDIA DISCOURSE: LINGVO-COMMUNICATIVE ASPECT [6]

Introduction

Modern political advertising is an influential communicative sphere that plays a significant role in the formation of the value orientation of members of society, which makes it necessary to treat any, at first glance, "in-advertising" phenomena and trends, including linguistic ones, with the utmost seriousness, taking into account the real possibility of their immediate spread to society as a whole. It is thanks to the "new", intrusive, ubiquitous, sometimes incorrect, not always corresponding to the norms of morality and cultural traditions of a consumer, but always manipulative advertising, that is always changing the mentality of a society. At present, the opinion has already taken source that the political process is political communication, and, in turn, communication, as it is well known, uses natural human language as the main tool.

Politics has a huge impact on all areas of activity in modern society. Therefore, the study of political communication in general and the language of politics, in particular, is an extremely relevant scientific direction. Advertising in general and political advertising, in particular, has long been the object of close attention of scientists of various specialties; however, it still remains little studied from the point of view of the provisions of modern linguistics.

Political advertising is defined as advertising displays, newspaper ads, billboards, signs, brochures, articles, tabloids, flyers, letters, radio or TV presentations, or other means of mass communication, used for the purpose of appealing, directly or indirectly, for votes or for financial or other support etc. It should be stressed that political advertising means first of all **ANY** advertising for *the purpose of influencing public opinion* with respect to legislative, administrative, or electoral matters, or with respect to any controversial issue of public importance.

[6] ***Authors:*** *Zirka V.V.*

It is sometimes said that advertising has no cultural value (i.e. it is not stored, cannot serve as a basis for the creation of secondary texts), it should be emphasized that advertising texts undoubtedly have cultural significance. Thus, it is impossible to ignore or underestimate the importance of advertising for the psychological and moral "health" of society, since advertising tends to "model" the consciousness of consumers in accordance with the goals and needs of advertisers, to change age-old established habits, social norms and cultural traditions in a relatively short period of time.

The study is a part of our research on the advertising texts, which function in the Mass Media as a means of forming the readers' positive attitude to the promoted subject. The phenomenon of verbal influence and manipulation is the focus of many sciences of language and psychology at a time. The manipulative and persuasive intentions of the advertiser could be detected in the realization of the communicative function of the language. Many scholars in linguistics, culture experts, psychologists, philosophers and sociologists (J.Austin, R.Blakar,T.A.Van Dijk, J. Lakoff, G.Leech, A. Wierzhbicka) are engaged in the study and classification of manipulative strategies and means of the implementation. The mass media discourse, apparently, is one of the most widespread and the mostly used, broadened and studied in our days since it is realized in mass media, television, communication and advertising genres. Social and political journalism seeks to satisfy both intellectual and aesthetic needs of listeners and readers. It is noted, that scientific language is characterized as the language of ideas and the language of literary works as the language of feelings. Mass Media is the language of both ideas and feelings. A journalist or a copywriter can't convey the importance of the ideas, events or thoughts that are necessary in the certain presented material with the use of emotional means of language.

As we know, Mass media is vaguely defined as a medium of communication via television, books, radios, newspapers, magazines, and recently the Internet, designed to reach the majority of people. The most important features of the media discourse are informative and influential. And the (political) text belongs to the mass media discourse if communicative aims of this text are both informative and influential.

During each period of its development, the current affairs makes a significant

contribution to the evolutionary processes and influences the literary language and, consequently, through it and on the culture as a whole. For the study of cultural concepts, scientists actively attract both the material of fiction and the mass media, because it is here that not only historical moments are reflected, but also a lot of things one can learn about a person or even a whole people, analyzing what they discuss and write about. Journalistic style is used to influence people through media. One of the most important function of advertising texts (newspapers, magazines, television, advertising, posters, booklets, etc.) is the function of influencing people's consciousness which takes place due to the wide use of formal and dignified lexis and phraseology, emotionally colored words, the use of short sentences, rhetorical questions, repetitions and other things inherent in the mass media discourse. The Mass Media discourse is currently studied and examined from different points of view. Followers of the traditional approach are T.A. van Dijk, G. Lebon, E. Sheigal and others state on the understanding that the discourse serves political and ideological, social-economic and cultural relations. That is why it has increased its significance in the modern politicized world. It has a distinctive vocabulary that correlates with the basic themes in media. Its language is characterized by a hidden or open rating, which depends on a scale of author's values and publications. A special role is allocated to the author, who is an active participant in public communication and creates an information atmosphere. The author of the created text arises, on the one hand, as an individual person, and on the other - as the social person of his epoch. He preserves and relays cultural and historical experience. The scholars are of the same opinion that the modern ad language aims at creativity, rather than stereotype. Despite the desire for *briefness and compression* in mass media, the (copy) writers strive to make information to be more expressive. The expressiveness of any advertisements and mass-media texts is achieved with the help of different functional and semantic-expressive elements.

We are of the opinion, that among the functions inherent in the Mass Media discourse, there are two main and leading functions – the function of influence and the informative one. According to our standpoint, the function of influence defines such

features of the ad texts of Mass Media discourse as its ability to induce people to actions, linguistic expressiveness, and simplicity in the presentation, clarity, advertising and evaluation. At the same time, the ability to induce someone to action is implemented in such linguistic signs, as the nature of the language, generality, expressiveness - in the means of figurativeness and novelty, advertising - in headers and in contact with readers, generalized - in the forms of the first and third person - in frequent use of "we" and "our". The information function of mass media texts is related to such features as documentary, objectivity and factoring, its documented-factual accuracy, restraint, official language, its generality, abstraction as a result of the analyticity and factuality [11].

2.1.1. Communicative and Manipulative Function of Influencing Texts

The numerous examinations of the communicative environment and the theory of mass communication (G. Cook, Culler, K. Jensen, J. Fodor, J. Leech, K. Schroder, T. Vestergaard, J. Williamson) shows that language is the topmost, but not the only means of communication. Verbal signs can carry out their communication functions in interaction with signs of a different nature, as exemplified by advertising in Mass Media (verbal and iconic signs). It is distinguished as a specific verbal-mental activity.

Advertising as a whole, and political advertising in particular, being a type of communication, is associated with a wide variety of linguistic areas that require further study of the linguistic methods of transmitting information, influencing the mass consumer, inspiring and prompting him to the desired action, since this is the main goal of all advertising texts. Studies of advertising media language on various aspects were carried out by many scientists (J. Austin, J. Cook, A. Crompton, M. Geis, G. Leech, M. Shudson, and others.). Broadly speaking, advertisers persuade their audience to adopt attitudes to lifestyle, products and services. It is rare to find advertising that seeks to influence explicitly or directly. Less rare are advertisements in which the link to a person, product or service is implicit or ambiguous. Ad and namely any political advert is one of the most common types of influencing texts, where pragmatic orientation determines the selection of verbal and non-verbal means and ways of organizing them.

Thus, the description of the features of the English-language as well as other languages advertising text in the line of pragmatic linguistics represents the topicality of this study.

No doubt, an advert shouldn't be boring and in its turn manipulation in ads should be appropriate. Then it is perceived as inevitable ad. Manipulation is rather essential for advertising, and enough difficult process, not having a clear methodical tool allowing studying it. To our opinion the concept of manipulation in ads is determined as a specific form of spiritual influence that is expressed in the form of hidden, anonymous dominant carried out by a "non-violent" way. According to Alan C. Harris's article entitled, "Sell! Buy! Semiolinguistic Manipulation in Print Advertising", *manipulation of linguistic form means that a small idea or object will undergo some enhancement, change, transformation, mutilation, or mutation that is relatively unexpected on behalf of the reader/viewer 1* [2]. The manipulation usually stands out of the ordinary to grab the attention of potential purchasers which increases the purchasing consideration of the advertised product/service/information/person to the exclusion of all other similar products or services. Thus, the important and characteristic feature of manipulation is underlined as following: the hidden, of anonymous character, *gradual influence,* unnoticed, at complete absence of sender (an author of an advertisement), using major out of human motives: his aspiration to possessing - that is always accompanied with satisfaction [3].

Our observations indicate, that word-play is one of the most widespread manipulative devices while creation of headings, slogans or plausible adverts itself.

1 Harris Alan C. Sell! Buy! Sociolinguistic manipulation in print advertising.

As well as all basic artistic devices used in *creative* advertisement, word-play guards commercial interests of the advertiser and thus includes the word designating significant advertising unit. A play with sense (meaning) represents a verbal charade, having solved which, the consumer feels proud for his intellectual level which allowed him to solve this riddle.

To show how advertising influences women we take some political adverts from all over the world:

War on Women – Political slogan used by the Democratic Party in the United States in attacks from 2010 onward;

Woman, Life, Freedom is a popular political *Kurdish slogan* that became a rallying cry during the *protests* which occurred in Iran as a response to the *death_of Jina (Mahsa) Amini*;

We are the 99% – a solidarity internet meme commonly associated with the 2011 *Occupy Wall Street* and associated protests;

White male privilege – catchphrase authored by *Peggy McIntosh* and used in Women's Studies, labor union and political party *identity politics* campaigns to attract non-white males and validate sentiments about white men's privilege. Variants include: "unearned white male privilege" and "privileged old white men" [14].

One could compare political ads' language with that of the advert taken from the glossy magazine (ELLE) which abounds with plausible, mythological, surrealistic advertising texts.

"Must have of November"

Ice eye cream

(To store in the refrigerator)

Note for eyes: cream Eskimo is on the horizon. To remove swellings and dark circles under eyes and to wake even the sleepiest eyes.

• *smoothes, lights, removes puffiness*

• *for any eyes.*

As a rule, the incentive that is calculated on the reaction of the consumer assumed by the sender (and it is always the hidden motivation) is contained in the heading of the advertising text. The heading in *this* advert is not an exception: "*Must have of November. Ice eye cream*". The title is a riddle, not trite, not cliché, not ordinary, not boring and, the most important of all, goes to the consumer through his/her heart, but not through head (reason). The heading is always called on to draw attention of audience. In this case the heading-riddle correlates with an advertising object as a barbarism in (the Russian) language: *"Must have of November"*. It provides an addressee - a woman with background information: "cream that *surely* the real lady

"*ought to have"*. Acting as a dominant of sense of the text, the heading defines structure of sense of the whole text, *anticipating* the selection and language means choice (including manipulative one). By its connotation the heading directs expectations of the consumer, inclines him/her on a certain perception. Expansion of sense of the title is put in the first phrase addressed to eyes as if to a woman. And she could not omit the "*Note to eyes*"! The continuation of the phrase is rather unexpected for an addressee, - "*cream eskimo is on the horizon*"!

Verbal lexicon serves (*to remove swellings, to wake up eyes; smoothes, lights, removes puffiness*) to create the image of the cream. The metaphor ("*a cream Eskimo is on the horizon*") doesn't expand, but narrows the meaning of the phrase *"to store in the refrigerator"*, defining semantics of the phrase *"ice cream"* concretely.

The ending – *"smoothes, lights …"* - together with the heading make a composite ring, and corresponds to the thesis, "that the reality has borders, and imagination – is boundless". The text up to the end remains *intriguing.*

Adverts of plausible character is perceived with interest, they draw attention of an audience with both linguistic and extralinguistic means. However unusual combinations of words ("*cream eskimo is on the horizon*, *to wake up sleepy eyes, smoothes, lights*") "hold" the breath of women. The manipulation of a woman happens with the help of attractive – evaluative and verbal lexis, epithets, metaphors, and a barbarism. All these means don't prevent her to decode the text and reveal its implicit meanings; solve the creator's intentions of the advert – *to influence*.

The pragmatic task facing advertisers (copywriters) is to convey a message whose purpose is to arouse the interest of the reader and have an impact on the customer - to encourage some activities, in our case, to read the ad to the end, buy tickets to watch a particular movie, vote for the promoting political figure. From the position of linguistic influencing, persuasion and manipulation – the advert – is an appeal to the consumer, "dressed" in emotionally-evaluative symbols – manipulative components (attractive-evaluative) lexis, borrowings, precedent phenomena, newly created words; grammar peculiarities etc.). These symbols are called on the basis of emerging associations, to give vent to imagination, arouse and impose the necessary images and desires.

Pre-describing the lexical means of Political Advert (PAd), we emphasize that any analysis of verbal means of the influencing text is impossible without taking into account psycholinguistic features. These include the linguistic components of the well-known psychological formula AIDA. The *AIDA* model is widely known to be used in *marketing and* advertising *to describe the steps or stages* that occur from the time when a consumer first becomes aware of a product or brand through to when the consumer trials a product or makes a purchase. The steps proposed by the AIDA model are as follows: *Attention* - The consumer becomes aware of a category, product or brand (usually through advertising); *Interest* - The consumer becomes interested by learning about brand benefits and how the brand fits with lifestyle; *Desire* - The consumer develops a favorable disposition towards the brand; *Action*. The consumer forms a purchase intention, shops around, engages in trial or makes a purchase.

The term, AIDA and the overall approach are commonly attributed to American advertising and sales pioneer E. St. Elmo Lewis. In one of his publications on advertising, Lewis postulated at least three principles to which an advertisement should conform: *three qualities of success* – on his words. *The mission of an advertisement* is to attract a reader, so that he will look at the advertisement and start to read it; then to interest him, so that he will continue to read it; then to convince him, so that when he has read it he will believe it. If an advertisement contains these three qualities of success, the author underlined, it is a successful advertisement *1* [8]. It was Lewis, who developed his discussion of copy principles on the formula that *good copy should attract attention, awaken interest, and create conviction.*

In fact, the formula with three steps appeared anonymously in the February 9, 1898, issue of Printers' Ink: The mission of an advertisement is to sell goods. To do this, it must attract attention, of course; but attracting attention is only an auxiliary detail.

Any advertisement should contain matter which will interest and convince after the attention has been attracted. The importance of attracting the attention of the reader as the first step in copywriting was recognized early in the advertising literature as is shown by the Handbook for Advertisers and Guide to Advertising: The first words are

always printed in capitals, to catch the eye, and it is important that they should be such as will be likely to arrest the attention of those to whom they are addressed, and induced them to read further [5].

Having examined political ads (including political texts) we should discuss for later stating that 1) these type of texts belong to the type of prose of the Mass Media discourse; 2) they are of explanatory character; 3) they cover four basic types of prose: *narration, description, exposition and argument;* 4) they are the texts of influence; 5) target audience (sex and age) is quite significant; 6) lexis, semantics and grammar of FAA made consumer take right decision while anticipating the film. *Anticipation* is a feeling of excitement that is distinctive for advertising as a whole, when a customer forestalls something pleasant or exciting that should happen (in his life).

It is common knowledge that advertising is highly derivative and imitative in the genres, text types and structures it uses. In effect, any kind of text that exists for any other purpose may be the blueprint for an advertisement. This is not a one-way relationship: dramatic *narratives* and comic animations often borrow structures and techniques that first appeared in advertising. Political text is not exclusion and belongs to *explanatory writing* which can take many forms: a movie review, an explanation of new software, an analysis of historical causes, a report on a recent political development, a biographical sketch etc. It tends to be about information; exploratory writing tends to be about ideas. These are just a few possibilities. The distinguishing feature of all these examples and other kinds of explanatory writing is that the writer either knows most of what he or she is going to say before starting to write or knows where to find the material needed to get started. A typical explanatory essay might be on some aspect of global warming or COVID virus (for instance). The material for such a paper already exists – nobody's going to create it or discover it within his subconscious. His or her job as a writer is to dig out the material, organize it, and shape it into a clearly written, carefully supported essay. Usually a copywriter of movie review knows who his readers are (for an explanatory essay) and, from the beginning, shape it for that audience.

Copywriters or just writers usually make plans when they are doing explanatory

writing, plans that can range from a page of notes to a full outline. Such plans help them to keep track of their material, put it in some kind of order, and find a pattern for presenting it. For explanatory writing, many copywriters find that the traditional methods work well; assertion or support, cause and effect, process, compare or contrast, and so on. Many magazine articles and notification books are primarily explanatory writing. It's a crucially important kind of writing, one that we depend on for information and education. *Explanatory writing is not necessarily easy to do nor is it usually formulaic.* It takes skills and care to write an accurate, interesting story about promoting figure or an entertaining and informative report on how HE "was made". But the process for explanatory writing is manageable. The task should be identified, the purpose should be decided and who the audience is should be settled (to use adequate lexis), a plan for finding and organizing information should be mapped out. All these features are fully represented in an PAd. A very common general approach of political texts is to create *narratives* - which may be self-contained or episodic with *a plot* consisting of three or four statements. The political text should be studied as a traditional type of prose. In its turn, *prose* is regarded as the ordinary language people use in speaking or writing. It's a form of language that has no formal metrical structure. It applies a natural flow of speech, and (sometimes) ordinary grammatical structure. Usually four basic types are referred to prose (they are important for us): *narration, description, exposition and argument.* All these types are evidently reflected in Political text and PAd. Thus, to narrate is to tell a story, to tell what happened or is going to be happened. While narration is most often used in fiction, it is also important in nonfiction, either by itself or in conjunction with other types of prose. A good narrative essay has four essential features. The first is *context*: the copywriter makes clear when the action happened, where it happened, and to whom. The second is *point* of *view*: the copywriter establishes and maintains a looking on. The third is *selection* of *detail*: the copywriter carefully chooses what to include, focusing on those actions and details that are most important to the story while merely mentioning or actually eliminating others. The fourth is *organization*: the copywriter organizes the event of the narrative into an appropriate sequence. It is often a strict chronology with a clear

beginning, middle, and end. As a basic type of prose *argument* is very significant for the influencing texts as ads are. Therefore, *to argue* is to attempt to convince a reader agree with a point of view, make a given decision, or pursue a particular course of action. Logical argument is based upon reasonable explanations and appeals to the reader's intellect. *Description* in PT is a plot. It tells how a person, place, or thing is perceived by the senses. Objective description reports these sensory qualities factually, whereas subjective description gives the copywriter's interpretation of them.

The purpose of *exposition* is to show the result, clarify if needed, explain, inform and encourage to action. The methods of exposition are process analysis, definition, division and classification, comparison and contrast, and cause and effect analysis.

All these types of prose become apparent in the Britain newspapers' announcements, and confirm that PAds are the adverts of manipulative (influencing and persuasive) type. Advertising often makes use of short texts and slogans - whether in print or broadcast media - where every word has to work "hard". It is very common for copywriters to use words that belong to some other special lexicon, as if to establish a rapport with the target audience. It is common knowledge that the advertising text specifically reflects the society to which a particular advertising is addressed 1 [9].

To prove what is said we take this political text on president voting in persuading woman communication:

"This November, there is so much on the line for all of us, but especially for women. Our votes will determine whether we will keep fighting for equal pay in the workplace, whether we keep supporting women small business owners, and whether women will be able to make our own decisions about our bodies and about our healthcare"1 [13].

The political text is but one of the hundreds of appeals aimed at women from campaigns on both sides of the political spectrum in the election, including the campaign of Alma Adams, the hundredth woman elected to Congress (USA), who touted on her website that she is "Standing up for women".

Not the least of the factors for persuasive texts to be examined in media is distinctive structures. First, we should identify what such persuasive media texts might

be. Some are easy to name, as they are explicitly intended to alter our view. What are the structures for these texts? They may be a few hundred words in length - a headline, a simple introduction, an elaboration of argument with examples, leading to a simple conclusion or extended advertisements. While the lexicon and style may vary according to the *target audience* of the newspaper, the structure is more or less the same for different kinds of newspaper.

Among the language units used by advertisers to characterize the promoted object, adjectives and adverbs undoubtedly prevail. It is these categories of words that are correlated in language with attractive lexis and are characterized by a huge variety of evaluative semantics. "The language of evaluations is extremely adapted for the use in a decision-making situation, instructions on the choice or changing of the principles of choice and modification of standards," this is how advertising researchers explain the introduction of evaluative predicates in the field of informing, attracting attention and motivation for action 1 [2].

1https://polarisawards.com/?gclid=EAIaIQobChMIw5PV_MbigwMVkxiiAx3d7geqEAAYASAAEgJ7zfD_BwE

Since the evaluation predicates convince the consumer and confirm the idea of superiority (or advantage) of goods over the goods-competitors, so they form the *influencing component* of the advertising text. Being an active component of the advertising text, evaluative lexis, therefore, is an integral part of the manipulative strategy of the advertising discourse.

The frequency of evaluative lexis functioning in adverts also deserves special attention. Our interest in evaluative lexis is caused by the fact that some part of this "emotional" lexis is somewhat like a stable professional lexicon, without which no copywriter can do along. Evaluations in advertising often replace logical reasoning; thus, evaluative assertions often take on the character of arguments. The peculiarity of evaluative lexis use in the advertising text leaves its mark on the very system of evaluative lexis, on the semantics of evaluative structures.

Hierarchies of values and emotions are an important component of the world picture; they determine the system of representations of man. The use of value

categories, value argumentations are significant in the language of advertising. In fact, at present, such an advertising text is rarely found in which the incitement to action - i.e. to the instant purchase of goods - would not be expressed using evaluative vocabulary. Therefore, we can confidently state that the main sign of advertising announcement is the frequency of rating predicates. As a result of this, the specificity of advertising lies in the fact that it is the evaluation category that is reflected in the advertising text.

Political advertising, like Advertising on the whole, has a lexicon, which may change over time, but is fairly stable - *new, improved, proven* and other qualifiers are seen as reliable. David Ogilvy in Confessions of an Advertising Man (quoted by Shirley Russell) identifies a basic lexicon of qualifiers such as: *new, good, crisp, better, fresh, natural, fine, free,* and of verbs such as: *buy, give, taste, go, look, feel and use*. Special registers (technical, scientific or pseudo-scientific) may be used for appropriate "products" [10]

Below are examples of the political slogans taken from the internet resources where we could fairly see the mentioned lexis: *New leadership; Seek something better; Tomorrow is looking great; A new brand of politics; A new vision for (Name) County; Securing our future; Vote for tomorrow; Hope for tomorrow; Create change; The choice for change; Progress you know; The right direction.* [12].

Lexical choices, as we could follow later, reflect shifts in subjective meaning or connotation or contemporary attitudes, so that they (choices) carry a sense of approval or disapproval in making a decision. They may also be euphemistic, appearing as an acceptable substitute for some word or phrase that the copywriter thinks to be too strong or direct. We can state, that the leading place in the PAds belongs to emotive and evaluative lexis when describing the modern world value picture or while reflecting the priority of cultural values. The valuable properties for the consumer of today (as, indeed, it was and the 20th or 19th centuries) are still *novelty, cheapness, modernity, uniqueness*. This is confirmed by the ads, the advertising effect of which is achieved by the often repeated predicates like *effective, new, the latest, the newest, the recent, modern, innovative, frontier, cutting-edge, state-of-the-art, cheap, unique,*

exclusive, reasonable / moderate / affordable and the like: *Breaking barriers, building a future; Education makes options. (Name) makes results; A fresh start; A new voice; A New vision.*

2.1.2. Pragma -linguistic Analysis of Political Advert (PAd), Slogans

To arouse interest an advert should contain good word choice. Emotions proved to be part of advertising discourse, being one and the main factors in regulating consumer's behavior as well as shaping decision-making. The means of emotional expressiveness – attractive and evaluative lexis - with the aim of manipulating the audience decision is noticeable in the modern mass media and become a focus of interest of many scholars. Successful advertisements always appeal to emotions rather than rationality. Thus none of PAd and commercials can do without attractive-evaluative predicates – they make us happy. One could even conclude that attractive and emotional words attract target audience. The more - the better. Verbal play and creativity are two modern tends in promoting new expressions, new meaning and making up successful advert. Because the purpose of it is to influence, manipulate, persuade. The slogans underline and stress upon manipulation.

You have *integrity, honesty, and experience* when you vote for (Name);

Sustaining the quality of (Place) *through integrity, honesty, and experience*;

Put *experience* on our side;

Most qualified;

Let *my experience* work for you;

Progress you know;

Service to our country. *Service to you;*

A *veteran* who *cares;*

Experienced. Fair. Dedicated to Justice;

The right experience, the *right choice;*

Principles. Integrity. Experience [12].

A slogan is a memorable motto or phrase used in a group, *political*, commercial, religious, and other context as a repetitive expression of an idea or purpose, with the

goal of persuading members of the public or a more defined target group. They (slogans) are used to convey *a message* about the product, service, person, *campaign* or cause that it is representing. It could have a musical tone to it or written as a song. Slogans are often used *to capture the attention of the audience* it is trying to reach. *And a campaign* is a planned set of activities that people carry out over a period of time in order fulfill the idea of the planned political event. One of the planned set of activities is a written slogan. A needed slogan. Now that a campaign has the slogan picked, it could be placed on buttons, stickers, palm cards, flyers or any other items of the everyday life to get started running a successful campaign.

Below are the slogans used in the American campaign of the last decades of the century, where one could see the words *"new", "great", "results", "better", "change" etc. persuading the audience or the target group.* These slogans show "the persuasiveness" of the words:

Making the world a better place

Taking action, getting results

Results with resolve

You want great results, (Name) wants great resolve

You will find more change with (Name) for (Office) than in your pocket

(Name) for (office) He/She is eager to work, your eager for results

(Name) managing the future

The choice for better change.

Your trusted friend

Trusted experience

Leadership, Experience, Values means something

Getting me elected means getting leadership, experience, honesty

Vote (name) most experienced, proven performance, genuinely cares

Vote (name) excellence through experience

Re-elect (name) experience counts

(name) (position) experienced, mature, electable

When (name) makes decisions they are of integrity, honesty, and experience

Decisions made from integrity, honesty, and experience 1 [12]

It is relatively easy to study grammar in a political slogan, by looking at very specific features of language data such as verb tenses and pronoun choices - these can become conventional in certain forms or genres, and harden into a kind of style. Firstly, advertising often allows the author more permission to depart from standard forms than in other kinds of text. And secondly, it makes use of short forms or short sentences.

https://buttonsonline.com/pages/political-slogans-that-can-help-you-win

Copywriters use imperatives ("*Look at the clues")*, make statements ("*Results with resolve"*") or plant noun or noun-phrases ("*Decisions made from integrity, honesty, and experience*") and *leave us to work out what to do about our decision*. There is a connection with pragmatics, therefore, in that the copywriter makes very great assumptions about the *target audience*. It is acceptable to cause readers to feel confused because they cannot understand something - puzzle them - or *intrigue* in ways that would not be at all appropriate if the audience really depended on the copywriter's information.

One very common technique in the studied texts is for the author to set nouns and noun phrases or verbs on their own, where the reader supplies the missing elements by conjecture - rather as in interpreting notes. This form may sometimes but not always resemble the forms used in headlines, so that it is especially suitable for adverts in newspapers.

1). *Target Audience* - fans of all ages. In this way the advertisement appeals to potential readers of both sexes.

2). *Emotive and evaluative* predicates in political texts and slogans (*brilliant*, *beloved, wild)* are targeted at anticipating intrigue.

3). *Persuasive effect*.

4). *Naming* as a special type of linguistic activity in media is characterized by increased linguistic creativity.

5). Grammar – reduced sentences.

Conclusions

In the description of verbal manipulation of the advertising it is important not only to study the language in its pragmatic functions (as a means of exposure, interactions – traditional aspect). It is significant to study verbal human behavior, modeling social and individual behavior through speech, as well as the representation of linguistic information of advertising in total, as control information (pragmatic properties of various language entities of language units of different levels and patterns of their functioning in speech in different communicative situations).

It should be noted that the significance of any advert aimed at the target audience is determined by its ability to attract reader's attention to the promoted person/ campaign/object, revealing its main content, hold interest, create the desire to know where is the intrigue, assist to the development of solution for voting/or buying a ticket on must-see film.

Compositional features of a political ad are supplemented, as it was already mentioned above, by particular lexical content – that is by narration, description, exposition and argument. This mode reflects the close relationship of the two main functions of advertising messages: information and influence / persuasion.

As well as commercial, political ad presents the information to a prospective reader selectively. The difference is mostly in target audience (sex and age), and consequently freedom of speech, diversity of attractive and evaluation predicates and newly created lexis. Mass linguistic creativity is the modern tendency in the communicative aspect. Therefore, the task of any copywriter is to find maximum ways of influence on a consumer with minimal but daring and provocative lexical units**.** This is a fundamental factor for creation of successful advert and indeed and, undoubtedly any political ad or political short text is referred to as a means of Mass Media. At present, the opinion has already taken root that the political process is political communication, and, in turn, communication, as it is well known, uses natural human language as the main tool.

Conclusions

Politics has a huge impact on all areas of activity in modern society. Therefore,

the study of political communication in general and the language of politics, in particular, is an extremely relevant scientific direction. As studies show, despite the fact that political advertising is like a set of texts of different genres (it includes, on the one hand, leaflets and slogans, that is, very short texts, and on the other hand, the manifesto and television addresses of the party leader, that is, very voluminous texts), it turned out that all these seemingly heterogeneous texts represent a single political text (PT). This is proved by such factors as the unity of authorship – all texts are created by one team, the unity of the recipient – all texts are focused on a specific target audience, the unity of the expression plan, and this, above all, is the corporate identity of a concrete party (which includes the official colors of the party, its fonts and logo), and the unity of the content plan. With regard to the latter, it should be emphasized that the content plan of the advertising PT is subordinated to the general idea of the election campaign.

2.2. THE IMPACT OF THE SOURCE-TEXT SYNTACTIC CHARACTERISTICS ON THE SIGHT-TRANSLATION STRATEGIES AND QUALITY [7]

Introduction

In this chapter, we are going to focus on *sight translation* (SiT) in the meaning of the 'transposition of a message written in one language into a message delivered orally in another language' as opposed to *sight interpretation*, i. e. 'simultaneous interpretation with text' (Lambert 2004: 294). Until recently, SiT, a hybrid form of translation and interpreting (Cao 2020), or hybrid interpreting (Keníž 1980), has mostly been viewed as a pedagogical exercise, for example, for testing consecutive interpreting (Sitnic 2020) or developing oral language transfer skills through the source-text (ST) syntactical restructuring and paraphrasing (Ilg and Lambert 1996; Ho 2022), and consequently, students have been rarely trained in this task (Agrifoglio 2004: 43).

On the other hand, this type of language transfer is frequently used at meetings, where written documentation is delivered in the SiT mode. It is also often practiced at press conferences, in press reports, letters of apology for absence or congratulations (Čeňková 2010; Čeňková 2015; Gile 2009), as well as in community interpreting (Li 2014).

However, despite its importance in the field and in interpreter training, SiT is still often confused with sight interpretation, it has not attracted sufficient scholarly focus in the specialized literature and remains the poor cousin of other interpreting modalities (Čeňková 2010) in terms of the attention devoted to it in research (Fang et al. 2022), in interpreter training and in practice (but see e.g., Weber 1990; Martin 1993; Moser-Mercer 1995; Ilg and Lambert 1996; Agrifoglio 2004; Shreve et al. 2010; Lee 2012; Li 2014; Putranti 2017; Chmiel et al. 2019; Su et al. 2020; Lijewska et al. 2022).

Thus, taking into account the lack of sufficient knowledge on the SiT underlying mechanisms, the relevant research may provide valuable information for SiT theory and practice (Lee 2012; Fang et al. 2022). It seems reasonable to agree that currently

[7] ***Authors:*** *Chernovaty Leonid, Djovčoš Martin, Kovalchuk Natalia*

we have only a general picture of what SiT is and how it is done, and thus, more research is needed, especially, related to the comparisons across various language pairs (Ho 2022). This work has already started with the investigations involving such pairs as German-English (McDonald & Carpenter 1981). Italian-English, Italian-French, Italian-German (Agrifoglio 2004), Polish-English (Chmiel & Mazur 2013; Chmiel et al. 2019; Chmiel et al. 2020; Lijewska et al. 2022), Kurdish-English (Fraidoon 2021), Romanian-English (Sitnic 2020), Indonesian-English (Putranti 2017), Chinese-English (Cao 2020; Su & Li 2020), Persian-English (Akbari 2017) and others. However, the Slovak-English pair has not been researched so far. Thus, in this paper, which is the first one in the planned series of articles on the problem, we attempt to start filling in this gap.

2.2.1. Background

One of the main problems in SiT is the permanent availability of the source text (ST), which provokes the interlanguage interference and literal translation (Putranti 2017), when the students have problems with deverbalization, i.e. they cannot free themselves from the impact of the ST structure (Akbari 2017). The greater visual interference (Shreve et al. 2010) in SiT as compared to the auditory one in simultaneous interpreting, even in case of the high linguistic competence of the interpreters, has been proven experimentally (Chmiel et al 2020). It is explained by the high cognitive demands on interpreters (Chmiel et al 2020), specifically imposed by the limits on the reallocation of cognitive effort (Gile 2009) during SiT, where comprehension problems may be more serious (Shreve et al. 2010).

It may seem that in SiT, the longer-term retention of the ST information is not a problem, since the ST continuously remains in front of the interpreters' eyes. In addition, the target-text (TT) delivery in SiT does not depend on the source-language (SL) speaker's delivery rate. It might lead to the conclusion about the relative ease of SiT compared to other modes of interpreting. However, research (Agrifoglio 2004; Gile 2009) has shown that SiT is a complex and unique technique, which is no less demanding than the other modalities of interpreting (consecutive and simultaneous).

First, SiT delivery speed may not be entirely at the discretion of the interpreter (Brady 1989: 142). The SiT TT should sound as if the interpreter were reading a document in the target language (TL), which implies smooth delivery devoid of hesitations and pauses (Angelelli 1999: 27).

Second, in the reception phase, the sight translator cannot rely on the speaker's vocal indications (intonation, pauses, emphasis, etc.), which contribute to the efficient ST segmentation (Gile 2009: 180). In addition, in the said phase, unlike the consecutive interpreting, the sight translator cannot concentrate on the pure understanding of the ST meaning but has to plan its translation to provide for the TT smooth delivery.

Other difficulties involve linguistic dissimilarities between the two languages; the distinction between written and oral communication; the crossover between the two (Ho 2022), as well as poor development of the mechanisms of anticipation and the target language (TL) equivalents recall (Putranti 2017). The sources of difficulties in SiT are generally believed to be related to the ST comprehension, corresponding TL terms, required processing capacity for coping with syntactic discrepancies between the ST and TT, as well as the interference between the two languages (Gile 2009: 215). Abstracting from terminological problems, the remaining three sources seem to be interrelated.

The permanent ST accessibility to the interpreter may provoke the SL interference, specifically related to its syntactic characteristics. According to the research (MacDonald 1997; Gile 2009), the complicated ST syntactic structure may negatively affect the interpreters' anticipation abilities and their processing capacity. Syntactic similarity facilitates anticipation and replication of the ST syntactic structures in the TT (Gile 2009). However, if the order of information presentation in the two languages is different, it may result in a higher short-term memory load, because the ST information has to be retained before it can be reformulated in the TL (Gile 2009: 198). It may not matter if the languages involved are syntactically similar or if the ST structure is favourable for segmentation (Gile 2009: 180). Otherwise, it may be a problem. According to Viezzi (1989), information-processing efforts are inversely proportional to the extent to which morphosyntactic transformations are necessary.

The ST syntactic complexity is assumed to be a factor affecting the SiT efficiency. In one experiment (Shreve et al. 2010), manipulation of the ST syntactic complexity resulted in the predicted decrease of the SiT efficiency, indicating that SiT is more sensitive to disruption than written translation. In another experiment (Chmiel & Mazur 2013), it was found that that the ST sentence readability could be a better predictor of processing load than syntax. However, the readability factor might be related to syntax as well, as the sophisticated syntax may simultaneously affect the sentence readability. In Lee's (2012) opinion, the greater the syntactic difference between the SL and TL, the greater the challenge to the interpreter to coordinate reading and smooth TL production.

2.2.2. The study

The study aims to establish the impact of the ST (Slovak) syntactic structure on the TT (English) quality and its delivery, as well as to identify the problems the interpreter students encounter in SiT, and the strategies they apply to solve them. Given the lack of sufficient data concerning the mechanisms on which SiT is based, the results of such investigation could be useful both for building a psycholinguistic model of SiT and for improving its teaching methodology. We also suppose that the proper application of SiT exercises throughout the training process, may enhance trainees' simultaneous interpreting and raise their awareness of the segmentation process which is crucial for the adequate interpreting output. (see the commentary in a separate letter)

The study was based on the following hypothesis.

The congruent ST syntactic structure will encourage surface-oriented strategies (literal translation), while the incongruent one will trigger overloading of the interpreter's processing capacity. Because the order of information presentation in the SL and TL is different, the interpreters will have to reformulate the ST fragments in the TT. The ST information will have to be retained in the short-term memory before it can be reformulated in the TL. This transformation will consume most of the available effort and weaken the control over the TT meaning and the compliance with the TL norms. It will negatively affect the quality of translation deteriorating its

accuracy and fluency.

2.2.2.1. The participants

The participants (P) included 6 MA student-interpreters of Matej Bel University (UMB) in Banská Bystrica (Slovakia), 22-23 years of age (one male and five females), and one 38-year-old female student with MA degree in English and Engineering (participant 5). Their A language is Slovak and their B language – English. All participants (except P5) also studied the second foreign language (German or French). By the participants' own subjective assessment, their command of language A ranged between the levels of C1 (29%) and C2 (71%), while that of language B – between B2 (29%) and C1 (71%). The number of interpreting seminars (one seminar equals 26 contact hours) the students had had before the experiment started, ranged between 1 (P7, 14%), 3 (P1 and P4, 29%), 4 (P5, 14%), 5 (P6, 14%) and 6 (P2 and P3, 29%). The participants' simultaneous and consecutive interpreting experience was mainly limited to university classes, with the exception of P2, whose consecutive interpreting experience was limited to work, and P5, who interpreted simultaneously and consecutively both at her classes and work. None of the subjects had had any experience in sight translation where English was involved, apart from P5 who had had a specific 2,5-year experience of sight-translating a book in one 30-40-minute session a week. Participants 2 and 3 had had some sight-translating experience in their second foreign languages. However, the share of sight translation in the overall time of their interpreting training did not exceed 9% in the case of participant 2 and was in the range of 11-30% as far as participant 3 is concerned. The participants' profile is presented in Table 1.

As it follows from the table 1, the participants may be regarded as a rather uniform group with a few individual variations as regards their communicative competence, general interpreting and sight-translation experience. The said variations may impose some limitations on the experimental data interpretation. Nevertheless, inter-subject variability is thought to be inevitable even among participants with similar backgrounds (Lamberger-Felber 2003; Lee 2012). Thus, this group of subjects may be suitable for the aims of our experiment.

TABLE 1. The Participants' Profile. P – participant, M – male, F – female, sem – semester, LA – language A (native language – Slovak), LB – language B (foreign language – English), NIS – number of interpreting seminars, SI – simultaneous interpreting experience, CI – consecutive interpreting experience, SiT – sight translation experience, EN – English, OFL – other foreign languages, Gen – general (non-specialized) domain.

P	age	M/F	level	sem	LA	LB	NIS	SI	CI	SiT (EN)	SiT (OFL)	% SiT (Gen)
1	22	F	MA	2	C2	C1	3	class	class	none	none	0
2	23	F	MA		C2	B2	6	class	work	none	rarely	0-9
3	22	F	MA	1	C2	C1	6	class	class	none	often	11-30
4	23	F	MA	2	C2	B2	3	class	class	none	none	0
5	38	F	MA		C1	C1	4	class + work	class + work	work	none	0
6	22	M	MA	2	C1	C1	5	class	class	none	none	0
7	23	F	MA	2	C2	C1	1	class	class	none	none	0

2.2.2.2. The procedure

The source text

The word order in English and Slovak is partially congruent (direct word order), but due to the developed system of inflectional affixes, Slovak has a greater freedom as far the positions of words in a clause are concerned. For example, in the sentence *Súčasná trhová hodnota ponúka zainteresovaným stranám cenu* (*The current market value offers the interested parties a price*), the lexeme *hodnota* (*value*) is the semantic subject, and *cenu* (*price*) – a semantic object. Depending on the communicative intention, the Slovak speaker may front the object, while shifting the subject to the final position (*cenu zainteresovaným stranám ponúka súčasná trhová hodnota*) without a change in the propositional meaning, i.e. *cenu* (*price*) remains the object of the sentence and *hodnota* (*value*) – its subject. But a similar transposition in English (*a price offers interested parties the current market value*) would result in a complete distortion of the ST meaning. If the clause structure in the two languages is congruent, the surface-oriented strategy (literal translation) would not affect the TT propositional correspondence to the ST. However, in case of incongruence, this strategy might result in a complete failure.

To study the impact of the ST structure on the translation strategy and the TT quality, we chose a non-specialized 250-word text in Slovak. Then we changed its structure in such a way that, while remaining within the SL norms, it differed as much as possible from the structure of the normative version of its English translation. Based on this modified ST structure, we also created a predicted version of each fragment's translation using a surface-oriented (literal) strategy to compare it with each student's output.

If the structure of a specific student's TT was close to the predicted one, it was considered as evidence of the surface-oriented strategy (SurfOS), while the ST structure transformation was viewed as an indication of a sense-oriented strategy (SensOS). It was expected that the analysis of the results would allow to formulate preliminary conclusions about the impact of the ST structure on the translation strategy and the TT quality.

The modified text for translation and the expected variants of its literal translation into English are presented below.

TABLE 2. The source text and the predicted literal translation version

Fragment	Source text	Predicted literal translation version
1A	Bližšie k ľuďom, aj z ich prirodzeného prostredia,	Closer to people and out of their natural habitat,
1B	vytláča zvieratá ťažba dreva v lesoch a premnožovanie populácií.	is pushing animals logging in forests and overpopulation.
2A	Čoraz častejšie v posledných rokoch,	More and more often in recent years,
2B	medzi panelákmi a rodinnými domami,	among apartment blocks and houses,
2C	bojujú s výskytom divožijúcich zvierat mestá a dediny.	have struggled with the presence of wild animals towns and villages.
3A	Aj pre potravu, ktorá jej chýba,	Also, for the food they lack,
3B	sa ťahá bližšie k ľuďom divá zver.	move closer to humans wild animals.
4A	Ako príklad sa uvádzajú medvede,	As an example, are mentioned bears
4B	ktoré do okolia Lučenca a Šiah zablúdili.	that into the vicinity of Lučenec and Šiah have strayed.
5	Z teritória ich vytlačili staršie jedince.	Out of the territory they were pushed by older individuals.
6A	Medzi ľudí stále častejšie zablúdi aj poľovná zver ako srnky či diviaky,	Among humans, more and more often, are also wandering hunting animals, such as roe deer and wild boar,
6B	ale veľkým problémom sú aj líšky.	but a major problem are also foxes.
7A-7B	Inde zasa, problémy s premnoženými divými holubmi alebo netopiermi,	Elsewhere, problems with overpopulated feral pigeons or bats,
7C	ktoré rôzne škáry a otvory vyhľadávajú na budovách, kde zahniezdia,	which different cracks and holes seek out in buildings to roost in,

Fragment	Source text	Predicted literal translation version
7D	riešia samosprávy	are dealt with by local authorities
8	Zabrániť migrovaniu zvierat bližšie k ľuďom sa dá ťažko	Preventing migrating of animals closer to people is difficult.
9A	Svojou činnosťou v lesoch ich k tomu neraz nútia sami ľudia,	By their activities in forests, they are often forced to do so by humans themselves,
9B	ktorým potom prekáža,	who then resent
9C	že k ich domovom sa tlačia zvieratá.	that on their homes are crowding in the animals.
10A	Aj v Trenčíne a Tornali, v poslednom čase.	Also, in Trenčín and Tornal, recently.
10B	riešili prípady premnoženia divých zvierat.	were solved cases of overpopulation of wild animals
11A	V miestnom lesoparku stretávajú líšky Trenčania,	In the local forest park, encounter foxes Trenčín residents,
11B	na sídliskách, v strede mesta, rozruch vyvolala jedna líška.	in housing estates, in the centre of the town caused a stir one fox.
12	Ich počet chcú poľovníci znížiť organizovaním spoločných poľovačiek..	Their numbers want hunters to reduce by organising joint hunts.
13A	Aj preto, lebo sú už nezaujímavé ako kožušinové zviera,	Also, because they are no longer interesting as a fur-bearing animal,
13B	sa zvýšil počet líšok.	has increased the number of foxes.
14A	Nevenujú sa poľovníci lovu tejto zveri tak ako v minulosti,.	Do not hunt hunters this game as much as in the past,
14B	pretože klesla cena líščej kožušiny.	because has fallen the price of fox fur
15	Mal vplyv na ich premnoženie aj dostatok potravy.	Has also had an impact on their overpopulation the abundance of food.
16	Najmä ako prenášač besnoty pre ľudí môže byť nebezpečná líška.	Especially as a carrier of rabies, to humans can be dangerous the fox.
17A	Pri ochorení touto nebezpečnou nákazou stráca plachosť,	In falling ill with this dangerous disease, it loses the shyness
17B	ktorá je pre ňu typická,	that is typical of it
17C	a k ľuďom prichádza.	and to humans comes.
18A	To, že v meste sa objaví,	Just because it in a city appears,
18B	neznamená ešte však, že besnotu má.	does not mean it rabies has

The delivery.

The participants were asked to sight-translate the ST. Their delivery was recorded, transcribed and analyzed. The preservation of the ST word order in the TT was considered to be the indicator of the surface-oriented strategy (SurfOS), while switching over to the direct word order (subject – predicate) – the sign of the sense-oriented strategy (SensOS). The correlation of the SurfOS and SensOS in rendering 35 ST fragments is discussed further. The examples retain the participants' original

formulations irrespective of their conformity to the standard norms of English.

2.2.2.3. Adherence to Ethical Standards

Before the actual experiment, we obtained informed consent from its potential participants to take part in the research. In the course of our empirical research, we observed the applicable ethical principles, specifically the principles of voluntary participation, informed consent and confidentiality. The research was funded by the EU NextGenerationEU through the Recovery and Resilience Plan for Slovakia under the project No. 09I03-03-V01-00148. The authors do not have any financial or property interests concerning the materials presented in this article.

2.2.2.4. Data availability

The data underlying this article are available in the international repository Social Science Research Network (SSRN) at https://ssrn.com/abstract=4568241. (Chernovaty et al. 2023).

2.2.2.5. Results and discussion

The overall findings are presented in Table 3.

TABLE 3. Overall findings. P – participant, Avg – group average; speed – ST processing speed; w/min – words per minute; SurfOS % – percentage of the surface-oriented strategy; FF – fragments favourable for the surface-oriented strategy; UFF – fragments unfavourable for the surface-oriented strategy; SensOS % – percentage of the sense-oriented strategy

Fragment	Source text	Predicted literal translation version
1A	Bližšie k ľuďom, aj z ich prirodzeného prostredia,	Closer to people and out of their natural habitat,
1B	vytláča zvieratá ťažba dreva v lesoch a premnožovanie populácií.	is pushing animals logging in forests and overpopulation.
2A	Čoraz častejšie v posledných rokoch,	More and more often in recent years,
2B	medzi panelákmi a rodinnými domami,	among apartment blocks and houses,
2C	bojujú s výskytom divožijúcich zvierat mestá a dediny.	have struggled with the presence of wild animals towns and villages.
3A	Aj pre potravu, ktorá jej chýba,	Also, for the food they lack,
3B	sa ťahá bližšie k ľuďom divá zver.	move closer to humans wild animals.
4A	Ako príklad sa uvádzajú medvede,	As an example, are mentioned bears
4B	ktoré do okolia Lučenca a Šiah zablúdili.	that into the vicinity of Lučenec and Šiah have strayed.
5	Z teritória ich vytlačili staršie jedince.	Out of the territory they were pushed by older individuals.
6A	Medzi ľudí stále častejšie zablúdi aj	Among humans, more and more often,

Fragment	Source text	Predicted literal translation version
	poľovná zver ako srnky či diviaky,	are also wandering hunting animals, such as roe deer and wild boar,
6B	ale veľkým problémom sú aj líšky.	but a major problem are also foxes.
7A-7B	Inde zasa, problémy s premnoženými divými holubmi alebo netopiermi,	Elsewhere, problems with overpopulated feral pigeons or bats,
7C	ktoré rôzne škáry a otvory vyhľadávajú na budovách, kde zahniezdia,	which different cracks and holes seek out in buildings to roost in,
7D	riešia samosprávy	are dealt with by local authorities
8	Zabrániť migrovaniu zvierat bližšie k ľuďom sa dá ťažko	Preventing migrating of animals closer to people is difficult.
9A	Svojou činnosťou v lesoch ich k tomu neraz nútia sami ľudia,	By their activities in forests, they are often forced to do so by humans themselves,
9B	ktorým potom prekáža,	who then resent
9C	že k ich domovom sa tlačia zvieratá.	that on their homes are crowding in the animals.
10A	Aj v Trenčíne a Tornali, v poslednom čase.	Also, in Trenčín and Tornal, recently.
10B	riešili prípady premnoženia divých zvierat.	were solved cases of overpopulation of wild animals
11A	V miestnom lesoparku stretávajú líšky Trenčania,	In the local forest park, encounter foxes Trenčín residents,
11B	na sídliskách, v strede mesta, rozruch vyvolala jedna líška.	in housing estates, in the centre of the town caused a stir one fox.
12	Ich počet chcú poľovníci znížiť organizovaním spoločných poľovačiek..	Their numbers want hunters to reduce by organising joint hunts.
13A	Aj preto, lebo sú už nezaujímavé ako kožušinové zviera,	Also, because they are no longer interesting as a fur-bearing animal,
13B	sa zvýšil počet líšok.	has increased the number of foxes.
14A	Nevenujú sa poľovníci lovu tejto zveri tak ako v minulosti,.	Do not hunt hunters this game as much as in the past,
14B	pretože klesla cena líščej kožušiny.	because has fallen the price of fox fur
15	Mal vplyv na ich premnoženie aj dostatok potravy.	Has also had an impact on their overpopulation the abundance of food.
16	Najmä ako prenášač besnoty pre ľudí môže byť nebezpečná líška.	Especially as a carrier of rabies, to humans can be dangerous the fox.
17A	Pri ochorení touto nebezpečnou nákazou stráca plachosť,	In falling ill with this dangerous disease, it loses the shyness
17B	ktorá je pre ňu typická,	that is typical of it
17C	a k ľuďom prichádza.	and to humans comes.
18A	To, že v meste sa objaví,	Just because it in a city appears,
18B	neznamená ešte však, že besnotu má.	does not mean it rabies has

As it follows from Table 3, the average group speed of delivery is 50 words per minute, which agrees well with the data of Lambert (2004) who found it to be about 60 words per minute for beginners. The overall quality of delivery is quite low (except

participant 5) – the average number of major errors (those that distort the ST meaning) is over 21, the share of omissions – 16%, and the amount of unmotivated long (over 2 seconds) pauses – 29,7.

The average share of the surface-oriented strategy in the group (21%) practically coincides with the share of congruent ST fragments (favourable for the SurfOS) – 20% (fragments 1A, 2A, 2B, 6B, 7A-B, 10A, 13A). However, the participants did not always apply SurfOS only in the above-mentioned fragments. The average percentage of SurfOS in the fragments favourable for it, is 57%, ranging among individual participants from 86% (P1) to 29% (P7), the latter figure looking atypical as all other students' results are close to half of all cases (43% in participant 2) or beyond it (57% and 71%). The average share of attempts to use SurfOS in the fragments unfavourable for it, is quite low (11%) with little variation among the students – P6 practically did not use it (3%), while P7 seems to use it at random, having the lowest SurfOS share in the fragments favourable for it and the highest one – in the unfavourable fragments (17%).

The specifics of students' behaviour in the course of translation are described below.

Obvious surface-oriented strategy in congruent cases. If there are no obvious indications that the ST structure is unsuitable for transferring it to the TT, the participants try copying it, taking the necessary steps to adapt it to the TL norms in the process of translation.

In fragment 1A, over half of the participants' actual output (57%) coincided with the prediction: P1 – *So closer to people, even away from their natural habitat*; P3 – *Close to the people and from their environment*; P4 – *From their natural habitat* (omission of *Closer to people*); P6 – *Close to people and from their nature environment*. In fragment 8, the TT structure matched the expectation in 29% of cases (P4 – *preventing this migration of animals is harder and harder*; P7 – *Halting these movements of animals towards people is hard to do*).

Most of the students (72%) maintained the final position of the lexeme *foxes* while translating fragment 6B: P1 – *but huge problems are now also created by foxes;* P2 –

but problem represent also foxes; P3 – *and there are big problem as well as foxes*; P5 – *but another huge problem are also foxes;* P6 – *but… also another big problem are foxes*. This tendency is also evident in rendering fragment 5, where 29% of participants strived to maintain the semantic subject (*staršie jedince – older individuals*) at the end of the sentence: P2 – *From they territory they were pulled out by older animal*; P4 – *From their natural habitat they've been removed by the older* ones.

In some cases, the participants did not strictly follow the ST structure, but deleted or added words. For example, in fragment 4A, 43% of them, while following the ST structure, omitted the verb: *For example, bears*. In fragment 7B (SurfOS share – 29%), P1 used addition (*problems with overpopulated wild pigeons or bats* ***is created***, while P3 – both addition and omission (*the problems of wild pigeons* ***or rats*** *or bats*). In fragment 10A, four participants' output (57%) generally matched the prediction (P1– *And, for example, even in Trenčín or Tornala in the last few years*; P3 – *And, for example, in Trenčín or Tornal in the couple of days later*; P4 – *Even in Trenčín and Tornala in the last few months*; P7 – *For example, in Trenčín and Tornala, in the recent times*). However, the variation in the time reference among the participants, ranging from days (P3) to months (P4) to years (P1) and to an indefinite period (P7), demonstrates the presence of the SensOS strategy as well.

In fragment 13A, five participants (71%) kept to the ST structure, simplifying the final part of the original phrase: P2 – *because they are not interesting for their fur*; P3 – *They are not interesting anymore for their fur*; P4 – *they are no longer interested in their fur*; P6 – *also they are not more interesting to be used for their fur.* P5 – *they are no longer interesting as fur animals*

Transformation strategy in congruent cases. Even when the structure of the fragment in the SL and TL was relatively similar, some of the participants still resorted to its transformation. For example, in translating fragment 1A, some participants resorted to the sense-oriented strategy (SensOS share – 43%), using the fronting mechanism to move the nominal elements from fragment 1B to the initial position of the grammatical subject. Two participants fronted *Animals* (P2 – *Animals are putting out from their home*; P5 – *The animals are being pushed out of their natural habitat*)

and both omitted the phrase *Bližšie k ľuďom* (*Closer to people*), which might be related to the limits the transformation effort imposed on the sentence coordination effort (see further).

In rendering fragment 4A, 57% of the participants, while generally following the ST structure, inserted the subject and predicate within it (P1– *As an example,* ***we can take****, for example, bears*; P4 and P6 – *for example,* ***there are*** *bears*; P5 – *As an example,* ***we could talk about*** *bears*).

A similar situation is in the case of fragment 4B, where two participants (29%), while maintaining the ST structure (preserving the verb in the final position), added the subject, converting the fragment into a full clause (P4 – *from the Lučenec and Šahy suburbs and* ***they*** *get lost*; S5 – *in the area of Lučenec or Šahy and* ***they*** *basically got lost*).

In translating fragment 6B, one participant (14%) transformed the ST structure, fronting *foxes* to the initial position (P4 – *foxes are huge problem*). And P5, while copying the structure of fragment 13A (*they are no longer interesting as fur animals*) added the fragment that distorted the ST content (*The number of foxes has decreased* – in fact, it increased).

Obvious sense-oriented strategy in non-congruent cases. When the unsuitability of the ST structure for its transfer to the TT is obvious (for example, when the grammatical subject in the ST is positioned at the end of the clause and the expectation rate of the predicted SurfOS version is low, because of the TL norms violation), most of the participants transformed the ST structure.

In fragment 1B, all participants used transformations, applying the passive construction (P1 – *animals in general are pushed away from forests*; P3 – *animals are forced to leave the forest;* P6 – *animals are pulled back*), or fronting the grammatical subject (P4 – *Logging is preventing animals from their natural habitat*; P7 – *Logging and excessive population growth makes people…*).

Likewise, in fragment 2C, all students fronted the grammatical subject: P1 – *cities and villages are struggling…;* P2 – *people fight with…*; P3 – *many people fight…;* P4 – *there are people fighting with…* P5 – *people are having problems with*; P6 – *we are*

battling with; P7 – *there are a lot of wild animals*.

Similarly, in fragment 3B, the grammatical subject was shifted to the initial position (S1 – *animals come closer… to people;* S3 – *many* animals *come closer to people*; S4 – *they (animals) try to get closer*; S6 – *they (animals) are coming to our towns*) or there was introduced a new one (S2 – *it (food) is so accessible in town;* S5 – *food, which is closer to the human settlements*; S7 – *the food is bringing them closer*).

In fragment 4B, 57% of the participants transformed the ST fragment into a relative clause (P1– ***who somehow got*** *into the surroundings of Lučenec and Šiah*; P2 – ***which came*** *to Lučenec and Šahy*; P3 – ***which were spotted*** *near Lučenec and Šiahy*; P6 – ***which keep coming*** *to the near Lučenec and Šiah*).

In fragment 5, two participants (29%) undertook a substantial structure transformation: P3 – *there are older kinds of these animals, which forced them to go back;* P7– *Older animals also make these other animals go away from their natural environment*.

In fragment 10B, four students introduced the plural subject (P1– *people were dealing with overpopulation of wild animals*; P4 – *they were dealing with this cases of overpopulation wild animals*; P5 – *they also have got problem with overpopulation of wild animals*; P7 – *they have to deal with invasion of wild animals*), while three more of them used *there is/are* structure (P2 – *there is a problem of overpopulation of wild animals*; P3 – *there were many problems… and there were too many wild animals*; P6 – *There are also cases of too many species… in Trenčín and Tornala*).

In fragment 11A, two participants (29%) moved the grammatical subject to the initial position and the adverbial of place – to the final one: P6 – *citizens of Trenčín come across foxes in their park on daily basis*; P7 – *The inhabitants of Trenčín meet a lot of foxes in the town park*.

Combined surface-oriented and sense-oriented strategies in non-congruent cases. Even when the signs of unsuitability of the ST structure for its transfer to the TT were obvious and the participants transformed the ST structure, at least some of them tried to preserve the sequence of words in the ST by adapting the TT sentence structure accordingly. That shows that even in transforming the ST structure, the latter might

still affect the TT fragment.

In fragment 1B, though all participants applied transformations, which is a proof of SensOS, some of them preserved the semantic subject at the end of the sentence, like in the ST (indication of SurfOS) (P1 – *due to logging and overpopulation*; P2 – *by logging and also overpopulation*; P3 – *because there is logging;* P5 – *by logging in the forests;* P6 – *because of deforestation in forests and growing population*).

The same is seen in fragment 2C, where four participants (57%), having transformed the ST structure, preserved the collocation *towns and villages* (the grammatical subject in the ST) at the end of the clause in the TT (like in the ST) having converted it into a modifier of place: P2 – *people fight with animals in* ***towns and villages***; P3 – *many people fight with many animals emerging in* ***towns*** *and…;* P5 – *people are having problems with wild animals and that being in the* ***towns and villages***; P6 – *we are battling with wild animals that keep coming from the forests to* ***towns or even villages***.

Similarly, in fragment 4B, **t**wo more participants (29%), while generally keeping to the ST structure (preserving the verb in the final position), added the subject, converting the fragment into a full clause (P4 – *from the Lučenec and Šahy suburbs, and* ***they*** *get lost*; P5 – *in the area of Lučenec or Šahy, and* ***they*** *basically got lost*).

In fragment 5**,** three participants (42%), generally kept to the ST structure but fronted the subject-predicate group (P1 – *And they were pushed away from their territory by older individuals;* P5 – *They have been pushed out from their territory by the older wild animals;* P6 – *They were pushed to the town by their elder relatives*).

In fragment 7B*,* most participants (57%) transformed the ST structure into *there is/there are* clause, which required only fronting the said phrase, otherwise maintaining the original structure (P2 – *There are also problems with overpopulation of pigeons and…* (omission, probably failure to recall the equivalent under the stress)*;* P4 – *there are problems with overpopulation of* ***boars*** (wrong recall, presumably because of the stress) *or with pigeons, or bats;* P5 – *there are problems with overpopulated pigeons and bats*; P6 – *there are problems with too many pigeons or bats*).

In fragment 7D, three participants preserved the ST structure, but added the

grammatical subject in front of the clause (P1 – *and* ***that*** *is dealt with by cities;* P2 – ***this problem*** *is solved by municipality;* P5 – ***these problems*** *are being dealt with local councils*.

In fragment 11A, all participants transformed the ST structure. However, five students (71%) preserved the adverbial of place at the beginning of the fragment, while transforming the remaining part of the clause: P1– *And, for example,* ***in their parks****, there's like many foxes*; P2 – *and* ***in the local forest****, they could meet foxes*; P3 – ***in the park of Trenčín****, there were spotted wild foxes*; P4 – ***In their park****, foxes are meeting with people living in Trenčín*; P5 – ***In the local forest park*** *in Trenčín, you can also see foxes*.

The same tendency can be seen in fragment 11B, where practically all participants (P2 omitted this fragment), while having transformed the ST structure, preserved (with sporadic additions) the adverbial of place at the beginning of the fragment: P1– *and not only in parks but also* ***in streets and in city centers****, where there was this problem with one wild fox*; P3 – *as well as* ***on the playground or city centre*** *where there was an accident caused by fox* ; P4 – *but also* ***among the block of flats or in the city*** *center where there is traffic and one fox was making a lot of problems*; P5 – *and also* ***near the flats or in the city centre****. There you could have seen a fox*; P6 – *also in suburbs and centre* (unfinished).

In fragment 12, a number of participants, while applying transformations, tried to preserve the structure of some ST phrases: P1 – ***And the number of wild animals*** *is supposed to be dealt with by hunters, and they want to do so* ***by organizing some hunts***; P4 – *They want to reduce the number of foxes* ***by organization of common fox hunting***; P6 – *They want to reduce their population* ***by organizing hunts*** *on them*

Effect of transformation effort on the preservation of the ST content and the overall utterance control. The transformation effort seems to impose additional limits on the overall utterance control effort, which results in unmotivated pauses, backtracking, omissions and distortion of the ST information in the TT.

In fragments 1A and 1B, P7 undertook a total transformation of the ST structure, having fronted the subject (*logging in forests and overpopulation*) to the initial position

and having moved the modifiers (*closer to people and out of their natural habitat*) to the final position. However, this process consumed so much of her efforts, as evidenced by the numerous unmotivated pauses and false starts in her TT, that the overall control over the correspondence of the TT content to the ST text was weakened. As a result, this TT fragment became meaningless: *Logging and excessive … popu… population growth … makes* ***people****… turn away from their … natural environment and closer towards* ***people***.

In sentence 2 (fragments 2A, 2B, and 2C), the cognitive overload (proved by unmotivated pauses in the TT production) resulted in misinterpretation of fragments 2A (*Still … there are many towns and cities… and villages… built in the last years…*) and 2B (*and many people fight… with …*), as well as an unfinished fragment 2C (*still with many animals emerging in towns and…*) by participant 3.

Similarly, in fragment 2C, the transformation might have consumed too much of the P7's available effort, which resulted in the failure to render the meaning of the ST (*there are a lot of wild animals living there*).

By the same token, while rendering fragment 4B, P7 strictly followed the ST structure, but failed to finish the fragment (*in the near outskirts of Lučenec and Šahy...*), presumably, because of the cognitive overload.

Since transformation consumes a certain amount of available efforts and their supply is limited, the remainder may not be enough to effectively process the entire amount of the ST information and convey it in the TT. As a result, some of this information is omitted and not represented in the TT. This can be clearly seen in the translation of fragment 6A, where most of the participants (86%) applied various kinds of transformations combined with omissions. The latter was related to circumstances of place (*among humans*), frequency (*more and more often*), manner (*wandering*), type (***hunting*** *animals*) or names of specific animals (*roe deer, wild boar*). P5 omitted circumstances of place and manner (*Very often you can see the game, such as deers and boars*); P2 – those of place, frequency and manner (*but also we can find there… other animals as deer or boars*); P4 – frequency, manner and type (*Many other animals are... coming among the people, like… deers, or … does, boars and other animals*); P6

– place, manner and type (*There are also… more examples of… animals that are coming to towns, for example, deers or boars*); P7 – frequency, manner, type and the name of one animal (*A lot of other animals such as deer and … and other wild animals come closer to people*); P3 – place, frequency, manner, and type (*There are … other wild animals… wild animals such as does or boars*).

The extended sentence 7, with subordinate clauses and the inverted grammatical subject and predicate in the final position, required a substantial cognitive effort to deal with. In translating fragment 7C, under the cognitive overload, P2 omitted almost the entire ST content (*because they are on the buildings*)*;* P3 essentially distorted the ST content (*because they are emerging in people's houses through small holes which can be found in buildings*); P6 did not finish her relative clause (*which search for holes where they can live and …*), probably due to the recall failure; P7 omitted the bulk of the ST information: (*birds and bats*) *search for enclosures*. The latter two participants (P6 and P7) failed to finish this sentence altogether.

The problems with the amount of effort required to simultaneously understand the ST, transform its structure, and control the compliance of the TT with the norms of the TL are aggravated when the source text is semantically and structurally complex. For example, sentence 9 (fragments 9A, 9B and 9C) contains pronouns (*svojou, ich, tomu, ktorým, ich*), whose contextual understanding requires their correlation with their referents. Given the need to transform the ST sentence structure in the translation process, such correlation can complicate both the understanding of the ST content and the control over the compliance of the TT with the TL norms.

In translating fragment 9A of this sentence, the participants used transformations with varying success: P1 – *And… most of times, even people push them to do so because of their actions*; P5 – *Often people are the cause of these activity… of this migration of the animals… because of their activities in the forests*. P7 attempted a very extensive retelling of the ST fragment with many hesitation pauses and additions to explain the implicit information: *The ways in which people … affect their environments… the natural environments of mentioned animals, such as… forests and other places, … make... makes the animals … move away from their homes*. P4's version (*People are*

making animals to come into their natural habitat) looks ambiguous because of the vague meaning of the pronoun *their* (*people's* or *animals'*?), while that of P6 (*because … we are not only one… that… endanger animals in… forests*) is completely unacceptable having no relation to the ST content.

Problems with interpreting fragment 9A worsened in fragments 9B and 9C. The former was omitted by all participants (except P4), and the latter – by P1, P2, P3 and P4. P6 suggested a nonsensical version unrelated to ST (*but also another animals they are terrestrial are problems*), while P5 and P7 used transformations with a varying degree of detail (P5 – *And that´s why the animals come to the settlements of the people*; P7 – (*animals*) *go towards people*).

In fragment 11B, P7, having translated smoothly the congruent part of the fragment (*but also in the middle of the town or on the outskirts and in suburbs*) considerably slowed down while transforming the second part of it (…*one specific… fox … made... made a lot of … problems there*).

In fragment 12, the transformation consumed too much effort resulting in the omission of some of the ST information (in this case, the one related to organising joint hunts): P2 – *when hunters want to decrease amount of these animals*; P3 – *hunters want to decrease the number of the foxes.*

In sentence 13 (fragments 13A and 13B), in some cases, the transformation effort might have weakened the control over the TT meaning. Participant 3 swapped the cause-and-effect relationship between the two fragments of this sentence (P3: result – *They are not interesting anymore for their fur*, reason – *because their number has rapidly increased*, while in fact, the *increase* is the result). Similarly, P5, in the transposition of the two fragments, changed the result (*increased*) into the opposite one (*decreased*): P5 – *The number of foxes has decreased because they are no longer interesting as fur animals.* The remaining three participants (43%) failed to finish this sentence altogether (omission of fragment 13B): P2 – *because they are not interesting for their fur*; P4 – *they are no longer interested in their fur*; P6 – *also they are not more interesting to be used for their fur.*

In sentence 14 (fragments14A and 14B), its ST structure was unfavorable for the

SurfOS strategy. Thus, all participants had to transform it, but not all of them managed to transfer its full meaning to the TT. The only one who did manage it while preserving the sequence of the ST fragments, was P1: *And hunters are not as interested in hunting foxes as they were in the past, because prices of fox fur has significantly decreased*. P5 also managed to cope with the meaning transfer but reversed the sequence of the sentence fragments: *The price of the fur of foxes has decreased, therefore the hunters are no longer interested in hunting them.* P7 attempted similar permutation, fronting fragment 14B, but evidently had more problems in the process as evidenced by unmotivated pauses: *The price for the… foxes'… fur is lower as well…* The production of this fragment has probably consumed too much of her effort as she omitted fragment 14A altogether, adding (after a pause) the information that has already been mentioned earlier: *This also affected… the larger number of foxes* (see fragment 13B). An omission and addition have been also registered in the output of P6, only he omitted fragment 14B but added a similar information (*and that's why they are not hunted anymore and that's why their population is still growing*). P3 and P4 omitted one fragment each in their TTs: P3 managed to render only fragment 14B (*So also the price of the fox fur has decreased*), while P4 – just that of fragment 14A, and the numerous pauses in her reproduction prove the difficulties she experienced (*So the... there are… no... fox… hu... hu… so there is no ho... fox hunting anymore*). P2 attempted to reproduce fragment 14 A (*hunters also said that…*), but presumably did not cope with the ST processing and gave up.

Similar processes are underway in fragment 15, where **f**our participants transformed the ST structure using different approaches. P1 switched over to the direct word order by fronting the semantic subject (*abundance of food*) and substituting it with the pronoun *this* (*And this also had huge influence on their overpopulation*) – this substitution created serious comprehension problems as the *abundance of food* had not been mentioned before and it is impossible to infer its meaning from the context. P3 also fronted the semantic subject (*abundance of food*), but extended it into a separate clause (*And there are enough food for them*). Similarly, she extended the semantic subject (*abundance of food*) into another clause (*So their number has increased*). P5

effectively transformed the original clause into a passive construction (*Their overpopulation was also caused by food sufficiency*), while P7's attempt failed as in the process of her fronting effort, she lost the meaning she was trying to convey and finally gave it up (*and as well as food that they can encounter…*). P2, P4 and P6 omitted this fragment altogether.

The inability to simultaneously control the transformation of the structure and compliance with the TL norms can be also seen in fragment 16. Practically all participants (P2 omitted this fragment) transformed the ST structure. The most economical version was suggested by P7 (*They can also make people contract rabies*), who fronted the grammatical subject (*fox*) but substituted it with the pronoun *they* that would hardly be correctly interpreted by the addressee as *foxes* because they had not been mentioned before, and in the previous sentence, *they* stood for wild animals in general. P1 managed to transform the sentence in the way to maintain *foxes* at the end of the clause, like in the ST: *And one of the main animals actually that is responsible for rabies is fox… are foxes.* Though the ST was constantly in front of the students' eyes, other participants' versions looked more like retelling the ST they heard but did not manage to remember exactly – their TTs abound in pauses, repetitions, and unmotivated additions: P3 – *and also there were illnesses … such as rabies. And… these illnesses can be… people can be infected, so the fox become really dangerous*; P4 – *If the ... if the fox is carrying around the rabies and it carries around to people, the fox can be really dangerous*; P5 – *The problem… we have with foxes is that they may… have… rabies… you can… they can also infect the people*; P6 – *Also, they are dangerous because they can… they can carry the rabies and … also, we, people, can get rabies from them and… sometimes it can be lethal*.

This tendency has been proved in rendering the complex sentence 17 (fragments 17A, 17B and 17C). Though all participants attempted to apply the ST structure transformation, the effort consumed by it affected the quality of translation of most of them. Three participants made some unnecessary additions and repetitions, and omitted fragment 14B: P1 – *And… when you actually contract this very dangerous… disease… or when the animal contracts this very dangerous disease, for example, fox… is not as*

scared, for example… (omission); *and they come closer and closer to people*. P3 – *When the fox is infected, it's not shy anymore…* (omission); *it can approach people and it comes closer to people*. Other omissions resulted in complicating comprehension (P7 – *When a fox… has rabies…*(omission), *it is not typical in terms of its behaviour; and is going closer to people*) or making the TT meaning inconsistent with the ST (P6 – *and when they are… affected by these rabies… their fear… their fear is not a factor anymore and they are more brave* (omission of fragments14B and14C); P2 – *Can say that when there are animals with rabies it couldn't be…*).

The problems with rendering long sentences with several clauses and specific syntactic characteristics seem to be connected with the participants' tendency to proceed in a linear fashion from left to right, assigning, in Moser-Mercer's (1995) words, a semantic and referential interpretation to each word as they are encountered in the ST. It results in numerous misinterpretations, backtracking and self-corrections. Attempts to overview several ST fragments at once to find out the author's ultimate intention, choose the suitable TT structure and carry out appropriate transformations, lead to the overload of the information-processing mechanism and short-term memory. The beginners need some experience (and, preferably, training) to acquire the skill of coordinating their efforts to balance them in the course of actual sight translation. It is not accidental that P5, the only participant with essential experience in SiT (see above), who has the least omissions and the fewest major errors in her TT (see table 3), was also the only one who overviewed the ST before actual translation. She made a noticeable but short (less than 2 seconds) pause before the beginning of many sentences to look the sentence through and choose the syntactic model. P7 also tried to apply this strategy but, because of the lack of experience, her pauses were very long (over 2 seconds each, the lowest speed of delivery in the group – 42,7 words per minute – see table 3). In fact, her output looked like a consecutive (and not simultaneous) sight translation. Even so, it did not help much as the quality of her TT was quite low – 11 omissions and 26 major errors.

Conclusions

Our study was aimed to establish the impact of the ST (Slovak) syntactic structure on the TT (English) quality and its delivery, as well as to identify the problems the interpreter students encounter in SiT, and the strategies they apply to solve them.

This first research that involves the Slovak-English language pair, has corroborated the assumption (Chmiel et al 2020) made on the basis of other language pairs, that SiT makes high cognitive demands on interpreters, specifically related to the limits on the reallocation of cognitive effort (Gile 2009). The data obtained show that the ST syntactic complexity *is* a factor influencing the SiT efficiency.

Specifically, our experimental results have supported Gile's (2009) suggestion that the syntactic similarity in the two languages facilitates anticipation and replication of the ST syntactic structures in the TT. If there are no obvious indications that the ST structure is unsuitable for transferring it to the TT, the participants copy and adapt it to the TL norms in actual translation. However, the surface-oriented strategy, whose share among the participants as a group, roughly corresponds to the share of congruent fragments in the ST, does not dominate in the composition of the participants' translation competence. Even when the structure of the fragment in the SL and TL is relatively similar, some of the participants still resort to its transformation. When the unsuitability of the ST structure for its transfer to the TT is obvious, most of the participants use the sense-oriented strategy, which requires the transformation of the ST structure. However, even in this case, the ST structure may still affect the TT structure as some of the participants try to preserve the sequence of words in the ST by adapting the TT structure accordingly.

In line with the other authors' postulations (MacDonald 1997; Gile 2009), we have also found that the complicated ST syntactic structure has a negative impact upon the interpreters' anticipation mechanism and their processing capacity. In particular, as previously implied by Gile (2009: 198), it results in a higher short-term memory load, because of the need to retain the ST information before reformulating it in the TT. Our findings are also in good agreement with Viezzi's (1989) and Lee's **(**2012) suggestions that the interpreters' information-processing efforts are inversely

proportional to the extent to which morphosyntactic transformations are necessary.

The transformation effort seems to impose additional limits on the overall utterance control effort, which results in unmotivated pauses, backtracking, omissions, distortion of the ST information in the TT, and the inability to simultaneously control the transformation of the structure, preservation of the ST meaning and compliance with the TL norms. The beginners need some training to acquire the ability of coordinating their efforts in actual sight translation: to look through several ST fragments at once, find out the author's ultimate intention, choose the suitable TT structure and carry out appropriate transformations.

Thus, the research results confirm our hypothesis based on Gile's (2009: 215) idea that the lack of the required processing capacity for coping with syntactic discrepancies between the ST and TT is one of the principle difficulties the interpreters face in SiT.

These conclusions, though preliminary, may be considered in preparing teaching materials for sight-interpreter training.

The prospect of further research is to study various aspects of sight translation on the material of other language pairs in different combinations (from language A to language B and vice versa) in order to compare them with the conclusions formulated in this article and to develop them further with the aim to construct a model of sight translation operation and its training.

NOTE

The text of this chapter was first published in English under the title of "The Impact of the Source-Text Syntactic Characteristics on the Sight-Translation Strategies and Quality" in *Psycholinguistics.* 2023. *34*(2), 156-183 (https://doi.org/10.31470/2309-1797-2023-34-2-156-183) and is reproduced here under Creative Common License.

2.3. ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРСЕМІОТИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ЛІТЕРАТУРНОГО ХРОНОТОПУ [8]

Вступ

Під час інтерсеміотичного перекладу неминуче відбувається зміна або реконтекстуалізація деяких аспектів оригінального твору. Одним із результатів процесу інтерсеміотичного перекладу є екранізація – різновид адаптації літературного тексту, що передбачає інтеграцію відомих художніх структур в інше семантичне поле, тобто пристосування літературного твору до сценічних потреб або до специфіки кінематографа [7, с. 33]. У такий спосіб словесний текст стає аудіовізуальним.

Однак у процесі адаптації з літературного тексту до кінематографічного формату відбувається не просто перекодування вербального тексту, а поєднання літературного та кінематографічного хронотопів – унікальної взаємодії часу та простору в різних медіаформатах.

Важливо враховувати, як зміни під час адаптації впливають на сприйняття твору та переклад його семантики в новий медіаформат. Взаємодія між різними хронотопами, яка відбувається у процесі екранізації, може впливати на інтерпретацію твору, а також на те, чи буде відтворено своєрідні аспекти хронотопів у новому контексті під час перекладу.

Категорія часопростору є одним із фундаментальних об’єктів дослідження у структурі художнього твору як однієї з основних конструктивних рис тексту або жанротвірного елемента. Вперше питання часопростору було представлено Г.Е. Лессінгом у роботі «Лаокоон». В ній дослідник розкриває поняття сприйняття виміру часу та простору крізь призму уявлення про простір естетичного фундаменту функціонування тексту твору.

Значний вклад у питання вивчення та розвитку досліджень часопростору належить О. Потебні, М. Бахтіну, Ю. Лотману та ін. Часопростір у розумінні аспекту «хронотоп» було вперше названо М. Бахтіним [3] як розуміння

[8] ***Authors:*** *Хуторна Ганна*

співіснування осі двох координат, які перетинаються в одній точці. Ці осі вчений визначив як час та простір художнього твору, де час розкривається у просторі, а простір вимірюється часом. Хронотоп також визначає художню єдність твору в його співвіднесенні з реальною дійсністю, а певний тип хронотопу може бути жанровим складником, який описує вимірний континуум художнього простору не тільки окремого твору, а цілого жанру в жанровій системі [3, с. 20]. Хронотоп може виявлятися у різних формах, таких як історичні епохи, культурні особливості, географічні локації тощо. Важливою особливістю хронотопу є те, що він визначає не лише зовнішні межі, а й внутрішній зміст твору, формуючи його унікальну атмосферу та контекст.

2.3.1. Часопростір у романній формі

У деяких творах часопростір є ключовим елементом організації твору, ледве не дійовою особою, яка зумовлює долю усіх інших персонажів. Зокрема, у романі Стівена Кінга «11.22.63» [5, 6], у якому властивості часу переплітаються із бажаннями простих людей, що може мати несподівані наслідки. «11.22.63» – це роман американського письменника Стівена Кінга, опублікований у 2011 році. Головний герой, викладач англійської мови Джейк Еппінг, випадково дізнається про портал в минуле, який дає змогу подорожувати в часі. Він вирішує використовувати цей портал для завдання, яке може змінити хід історії: спробу вплинути на події, пов’язані з убивством президента Джона Кеннеді в Далласі 22 листопада 1963 року. Проте подорож у минуле виявляється набагато складнішою та небезпечнішою, ніж він очікував. Роман поєднує елементи наукової фантастики, трилера, альтернативної історії та філософських роздумів про час та його вплив на життя людини.

Оскільки процес перекладу передбачає виявлення домінанти – того рівня або елементу, на якому насамперед досягається єдність тексту [9, с. 29], можна припустити, що таким елементом у романі є саме хронотоп, адже порушення площин часопростору, які представлені у творі, може спотворити зміст і сенс твору. Категорія хронотопу художнього твору зазвичай представлена на трьох

рівнях: топографічний хронотоп, психологічний хронотоп та метафізичний хронотоп [3, с. 35]. Усі ці рівні реалізовані у зазначеному романі, що, зокрема, може створювати певні складнощі під час екранізації твору з огляду на деякі аспекти:

1) складність хронології: роман містить подорожі у часі, що може створити складність у відображенні хронології подій. Важливо точно передати та узгодити різні періоди часу – сучасність та 1960-ті;

2) деталізація хронотопів: різні періоди та місця, охоплюючи сучасний світ і Даллас 1963 року, мають свої унікальні хронотопи. Важливо відобразити їхні деталі та атмосферу на екрані;

3) вплив на історичні події: роман пропонує альтернативну версію історії щодо убивства президента Джона Кеннеді. Історичні факти та їхні наслідки у контексті альтернативної реальності мають бути відтворені і в екранізації;

4) зміна жанрового характеру: твір поєднує в собі елементи науково-фантастичного роману, детективу, трилера та альтернативної історії, що може бути викликом під час адаптації на екрані, оскільки різні жанри вимагають різного підходу до зображення хронотопу;

5) глибина психологічних хронотопів: твір досліджує внутрішній світ головного героя та розвиток його почуттів.

2.3.2. Часопростір на екрані

Успішно екранізувати твір «11.22.63» означає насамперед уважно ставитися до хронотопу *на усіх рівнях*, адаптувати складники всіх рівнів для візуального формату, визначити та відтворити у кіноадаптації ключові елементи, які роблять роман унікальним.

Однак перенесення роману на великий екран часто пов’язують із наміром створити більш «зрозумілу» (“digestible”) версію літературного твору, яку масовій аудиторії буде легше сприймати [4, с. 19]. Ця закономірність не оминула і процес створенння екранізації роману «11.22.63», оскільки за сюжетом роману було створено однойменний восьмисерійний міні-серіал [1, 2], прем’єра якого

відбулася у січні 2016 року. Міні-серіал отримав позитивні відгуки від критиків і глядачів за акторську гру, атмосферу та вірність сюжету роману. Попри це, роман і його екранізована версія у міні-серіалі мають ряд відмінностей, зокрема і на рівні топографічного хронотопу:

1) деталі та описи: у романі С. Кінга можна знайти багато деталей і описів, які допомагають читачеві заглибитися в атмосферу тих епох і місць. У міні-серіалі деякі з цих деталей можуть бути спрощені або вилучені через обмежений час відтворення;

2) розширення сюжету: з метою адаптації до телевізійного формату, деякі сюжетні лінії можуть бути розширені, а послідовність подій змінена;

3) візуальна інтерпретація: у серіалі можуть використовувати візуальні засоби для передачі елементів топографічного хронотопу, які відрізняються від описів у романі;

4) часовий обсяг: у романі автор має більше часу для розвитку елементів топографічного хронотопу, оскільки читач може витрачати більше часу на вивчення описів. У міні-серіалі це обмежене часовим обсягом кожного епізоду;

5) збереження історичного аспекту: у літературному творі увагу привертають насамперед деталі та атмосфера історичного періоду, водночас як міні-серіал не має такої історичної точності, що компенсують динамікою подій.

Ці відмінності виникають через потребу перекодування твору у інший медіаформат. Зміни відбуваються не лише на рівні топографічного хронотопу. Так, на рівні психологічного хронотопу можна спостерігати певні зміни:

1) глибина конфліктів: у романі більше можливостей для розвитку внутрішніх конфліктів персонажів, їхніх думок та емоцій. У серіалі екранний час обмежує глибину представлення психологічного хронотопу;

2) відтворення внутрішнього монологу: роман дає змогу вводити більше внутрішніх монологів та роздумів героїв, які розкривають їхній внутрішній світ. Через відсутність можливості безпосередньої розповіді персонажів екранізація майже або зовсім позбавлена засобів реалізації цього аспекту. Так, у серіалі один із персонажів роману (Білл Теркотт) частково виконує роль другого «Я»

головного героя, у деяких ситуаціях вони навіть вимушені називатися братами; деякі діалоги між ними є результатом перекодування внутрішніх монологів головного героя Джейка;

3) темп розкриття психологічних аспектів: роман дає змогу більш поетапно розкрити психологію персонажів з часом, тоді як міні-серіал може прискорити цей процес або вибирати певні аспекти для акценту.

На рівні ж метафізичного хронотопу, який надає твору глибину, можливість дослідження філософських аспектів буття та навіть містичне забарвлення, також відбуваються зміни, оскільки вербальний опис значущості певного явища або символа уможливлює більш точну інтерпретацію читачем, аніж показане (або й зовсім відсутнє) на екрані явище або символ. Так, у романі особливе значення автор надає танцю та ролі танцю у житті головного героя. Танець у романі використано як елемент характеристики героя, вираження його внутрішнього стану, а також як засіб створення атмосфери історичного контексту; танець також виконує роль наскрізного елемента, поєднуючи деякі важливі епізоди з життя головного героя (як і у відповідній йому реальності, так і в альтернативній). Натомість в екранізації майже немає танцювальних сцен, а ті, що були збережені, є звичайним невід'ємним елементом вечірки.

Для докладнішого аналізу вищезазначених аспектів та їхнього розвитку під час інтересеміотичного перекладу доцільно звернутися до роману С. Кінга «11.22.61» та його перекладу українською, який виконав Олександр Красюк, а також до одноіменної екранізації, режисером якої є шотландський режисер Кевін Макдональд. Міні-серіал українською було озвучено Творчою Спільнотою «Струґачка» [8].

Так, наведений приклад (Таблиця 1) демонструє зміни, яких можуть зазнавати елементи топографічного хронотопу у процесі інтерсеміотичного перекладу. Однак цей приклад також демонструє випадок, коли топографічний та психологічний хронотопи переплітаються, створюючи цілісний епізод, який є важливим для розуміння особистості та вчинків того чи того героя.

Таблиця 1

	Оригінал (англійською)	Переклад (українською)
Літературний твір	Other than when I got the news about Mom, I can only remember one other time when I cried as an adult, and that was when I read the story of the janitor's father. *I was sitting alone in the teachers' room at Lisbon High School* … Who can know when life hangs in the balance, or why? The subject I'd assigned was "The Day That Changed My Life." … *But we never know, do we? Life turns on a dime.* … I remember it word for word. It wasnt a day but a night. The night that change my life was the night my father murdirt my mother and two brothers and hurt me bad. He hurt my sister too, so bad she went into a comah. In three years she died without waking up. Her name was Ellen and I loved her very much. She love to pick flouers and put them in vayses. Halfway down the first page, my eyes began to sting and I put my trusty red pen down. … wiping my eyes so the tears wouldn't fall on the pages … So I cried … everything that followed – every terrible thing – flowed from those tears [5, c. 14-17].	Окрім того разу, коли я отримав звістку про маму, пригадую лише один інший випадок, коли я плакав дорослим, і трапилося це тоді, коли я читав історію про батька нашого прибиральника. *Я сидів сам-один в учительській у Лізбонській середній школі* … Хто може знати, коли життя балансує в критичній точці або чому? Тема, яку я їм призначив, називалася «День, що змінив моє життя». … твір, написаний прибиральником. *Але ж ми ніколи цього не знаємо, хіба не так? Монетка життя обертається мигцем.* ... Я пам'ятаю його слово в слово. Тоді був не день а було під нічь. Та нічь що змінила моє життя була нічю коли мій батько замордував мою матір і двох моїх братів а мене дуже поранив. Він поранив мою сестру теж і то так сильно шо вона запала у кому. За три роки вона померла а так і не прокинулась. Її ім'я було Еллен і я дуже її любив. Вона любила сбирати квіти і ставити їх у вази. На половині першої сторінки мені почало щипати очі і я поклав мою вірну червону ручку. … тільки втираючи собі очі, щоб сльози не крапали на сторінки … Отже, я плакав … Бо все, що сталося потім – всі ті жахливі речі – випливло з тих моїх сліз [6, с. 9-14].
Екранізація	It wasn't a day vut a night. The night that changed my life. It was the night my father murdered my mother and my brother and hurt me... bad. He hurt my sister too, so bad she went into a coma. In two months, she died without waking up. Her name was Ellen, and I loved her very much. We all loved Ellen. She was only seven, *but she was a real Lucille Ball*. She could make anybody laugh, even my father. If he was sober, that is. When he was drunk, he was always mad [1].	То був не день, а ніч. Ніч, яка змінила моє життя. Ніч, коли мій батько вбив мою маму. Вбив брата, а мене тяжко поранив. Він також поранив мою сестру, та так сильно, що вона впала в кому. Через два місяці вона померла, так і не прокинувшись. Її звали Еллен, і я її дуже любив. Всі любили Еллен, їй було лише сім, *але вона була справжньою Люсі Болл*. Вона могла змусити сміятися всіх, навіть мого батька, принаймні коли він був тверезий. Коли він був п'яний, він завжди злився [2].

Найперша неминуча зміна – значне скорочення обсягу вербального складника, адже екранний час є обмеженим. Відтак, відбулося і певне «стиснення» простору: якщо у романі ще на початку зазначено, що Джейк читав твір свого учня, прибиральника Гаррі, сидячи в учительській кімнаті, то в екранізації Джейк читає (чи то перечитує) твір у другій серії, уже в альтернативній реальності, у мебльованій кімнаті, в якій оселився на три дні. Динамічні кадри моторошної події, яку було описано у творі, глядач бачить на екрані нібито крізь призму Джейкової уяви, однак ці кадри не дають змоги зрозуміти а ні особистості самого Гаррі, а ні причини написання твору, а ні впливу цих рядків на Джейка, єдине, що передано беззаперечно – сталося щось жахливе. З погляду психологічного хронотопу зміни значні, оскільки у романі неодноразово наголошено на тому, що Джейк Еппінг плакав, коли читав твір Гаррі, що означає, що Джейк не є «емоційно незворушним» на противагу тому образу, який сформувався в уяві його колишньої дружини (про що читач дізнається з перших сторінок роману). Також важливість цього епізоду підкреслено такими рядками: *Because everything that followed – every terrible thing – flowed from those tears. Бо все, що сталося потім – всі ті жахливі речі – випливло з тих моїх сліз.* Екранізація ж сліз Джейка не демонструє; натомість можна побачити, що після прочитання твору Гаррі Джейк став більш рішучим і впевнився, що таки варто спробувати змінити хід історії.

Аналіз інтерсеміотичного перекладу цього епізоду також демонструє, що під час екранізації зазвичай втрачають важливі вербальні елементи оригінального твору, які, до того ж, є складниками метафізичного хронотопу. Так, роман містить низку риторичних запитань, спільною ідеєю яких є роздуми про невідоме, що може чекати людину на життєвому шляху:

- *Who can know when life hangs in the balance, or why? – Хто може знати, коли життя балансує в критичній точці або чому?*
- *But we never know, do we? – Але ж ми ніколи цього не знаємо, хіба не так?*

Питання автор адресує насамперед собі самому, головному герою, читачеві і водночас – власне тому «невідомому», що надає подіям ще більшої загадковості

і невизначеності. Однак таких оформлених думок не може побачити та осягнути глядач серіалу, що залишає простір для своєрідної творчості глядача: автори екранізації ніби пропонують глядачеві самостійно дійти таких висновків, відчути те, що відчуває головний герой.

Також на увагу заслуговує фраза *Life turns on a dime. – Монетка життя обертається мигцем,* яку бачимо вже на початку твору, у цьому фрагменті, і яка присутня щоразу, коли або Джейк за крок від прийняття доленосного рішення, або ж от-от станеться подія, яка суттєво вплине на хід історії, що надає подіям ще більшої фатальності. У процесі екранізації цей елемент було втрачено, адже вербально передати цю особливість у серіалі практично неможливо, хіба що викликати у глядача підсвідоме відчуття фатальності внаслідок застосування монтажних прийомів.

Характерною рисою інтерсеміотичного перекладу є застосування деяких прийомів, які є перекладацькими трансформаціями, однак їх відрізняє певна складність та неоднозначність у застосуванні. Наприклад, трансформації компенсації, смислового розвитку, цілісного перетворення, антонімічний переклад, а також вилучення та додавання. Так, трансформація компенсації (повна компенсація) передбачає застосування перекладу в іншому місці стосовно позиції того чи того елемента в оригіналі і найбільш повною мірою забезпечує еквівалентність перекладу. Зокрема, під час аналізу цього епізоду бачимо, що в екранізації подано таку характеристику загиблої сестри Гаррі: *She was only seven, but she was a real Lucille Ball* [1] – *Їй було лише сім, але вона була справжньою Люсі Болл* [2]. Але якщо звернутися до першотвору, можна помітити, що у своєму творі Гаррі також порівнює сестру із комедійною акторкою, але твір подано у іншому місці роману (зокрема, коли Джейк ще знаходиться у звичній реальності); до того ж, таке порівняння з'являється у романі знову, але значно пізніше, у другій частині, і належить уже уяві Джейка, який так побачив Еллен після прочитання твору свого студента. Також пояснення до такого порівняння бачимо саме у цій частині екранізації: *She could make anybody laugh, even my father – Вона могла змусити сміятися всіх, навіть мого батька.* Оскільки в

екранізації повністю відобразити думки Джейка, подані у двох частинах, неможливо, автори екранізації вдалися до компенсації: більшу частину роздумів головного героя (зокрема, про загиблих дітей) було вилучено, а інформацію, яку було визначено як важливу, концентровано подано в іншому місці екранізованого твору.

Варто також зазначити, що шкільний твір Гаррі читач врешті-решт може прочитати повністю, незважаючи на те, що на початку роману подано лише фрагмент. У другій частині, яка має назву «Батько прибиральника», твір прибиральника Гаррі можна прочитати повністю, що дає змогу читачеві повною мірою відчути весь біль, який пережив Гаррі, а також невідворотний вплив цих подій на подальше життя Гаррі. Написаний із купою помилок, але зворушливий і щирий, твір змусив головного героя (і, напевно, кожного читача) плакати; читач ніби може потримати цей твір у руках, як і Джейк, намагатися не заляпати сторінки сльозами, бо ті сторінки багато коштували авторові твору. Саме такі деталі можуть стати тим «провідником» на шляху до розуміння тієї чи тієї ситуації або історії, до того, щоб віднайти у собі справжнє співпереживання героям твору. Однак екранізація роману практично позбавляє глядача такої можливості; перед глядачем – чергова жахлива побутова подія, унаслідок якої життя хлопця склалося не у найкращий спосіб.

Вартує уваги також епізод, під час інтерсеміотичного перекладу якого топографічний хронотоп набуває дещо більшої значущості, аніж в оригінальному творі, а саме хронотоп харчевні Ела, у коморі якої знаходиться портал у минуле. Так, із першої сторінки роману читач дізнається, що Джейк Еппінг нещодавно розлучився з дружиною: *My ex-wife said that my "nonexistent emotional gradient" was the main reason she was leaving me* [5, с. 14] – *Моя колишня дружина казала, що мій «неіснуючий емоційний градієнт» був головною причиною того, що вона мене покинула* [6, с. 14]; він періодично згадує їхній шлюб та аналізує спричинені цими подіями емоції, епізодів їхнього подальшого спілкування у реальному житті немає. Однак у серіалі, на початку першої серії, бачимо, що Джейк обідає в Еловій харчевні, і приходить Крісті – його колишня

дружина, яка приносить на підпис папери щодо розлучення; Джейк підписує папери, за чим також спостерігає Ел. У такий спосіб цей епізод реалізує деякі функції харчевні та надає їй ще більшої значущості:

- харчевня символізує початок нового етапу в житті Джейка: саме вона стала місцем підписання паперів про розлучення і саме там знаходиться доленосний портал;
- цей епізод на екрані компенсує роздуми «книжкового» Джейка перед тим, як наважитися на спробу змінити майбутнє, про те, що його у цій реальності абсолютно нічого не тримає: *Christy Epping had become Christy Thompson …, and I was a man on his own. We didn't even have any kids to fight over. I had a job I was good at, but if I told you it was challenging, it would be a lie. Hitchhiking around Canada with a buddy after my senior year of college was the closest thing to an adventure I'd ever had…* [5, с. 59] – *Крістi Еппінг стала Крістi Томпсон …, тож тепер я належав лише сам собі. Навіть дітей ми не мали, за яких можна було б боротися. Я мав роботу і робив її добре, але, якщо я скажу вам, ніби в ній малися якісь перспективи, це було б брехнею. Подорож автостопом по Канаді з одним другом після закінчення коледжу – єдина низка подій в моєму житті, котрі бодай здалеку можна назвати пригодами…*[6, с. 53].

Можна також стверджувати, що було застосовано прийом смислового розвитку, адже саме харчевня для цього епізоду була обрана не випадково. На початку роману зазначено, що Джейк є постійним відвідувачем харчевні, на відміну від усіх свої колег:

…where all LHS faculty save for yours truly refused to go. Even my esteemed department head – who tried to talk like a Cambridge don and was approaching retirement age himself – had been known to refer to the specialty of the house as Al's Famous Catburger instead of Al's Famous Fatburger [5, с. 22] – *...куди весь учительський склад ЛСШ, окрім вашого покірного слуги, відмовлявся ходити. Навіть шанований завідувач мого факультету — котрий намагався балакати на манер якогось декана із Кембриджу і вже наближався до пенсійного віку, — так навіть той називав таттешню фірмову страву не «Знаменитим*

фетбургером Ела», а «Знаменитим кицьбургером Ела» [6, с. 21]. Отже, харчевня і у романі посідає не останнє місце у житті Джейка, однак на екрані значення її остаточно закріплено як місце відліку нової епохи, нового життя.

На особливу увагу заслуговує також зображення здійснення подорожі у часі, які відбуваються у романі та, відповідно, у серіалі. З огляду на топографічний хронотоп, маємо дві реальності, дві епохи: 2011 рік, місто Лізбон, штат Мен, сучасність, і, здавалося б, далекий 1958 рік, місто Даллас, штат Техас. Місця, де відбуваються цілком реальні життєві події; об'єднувати ці часові та географічні площини можуть хіба що спогади та розповіді. Однак у романі ці два хронотопи безпосередньо поєднані таємничою «кролячою норою», яка уможливлює подорожі у часі, а саме з 2011 до 1958 та навпаки. Ця «кроляча нора» є елементом метафізичного хронотопу, який об'єднує два різних хронотопа, унаслідок чого створено структуру нової реальності, у якій все видається можливим. Оскільки образ «кролячої нори» у магічний спосіб поєднує обидва, цілком реальні топографічні хронотопи, зрозумілим є те, що у героїв твору властивості цієї нори викликають найрізноманітніші емоції та відчуття, докладно описано у романі:

- *That was when my foot went down, the way your foot does when you're starting down a flight of steps. Except my foot was still firmly on the dark gray linoleum floor. I could see it. – І саме в цю мить моя ступня спала донизу, як ото бува, коли починаєш спуск по сходах. От лишень ця ж сама ступня так само міцно залишалася стояти на темно-сірому лінолеумі підлоги. Я її ясно бачив…*
- *But when I blinked—either a millisecond before or a millisecond after my eyes closed, I couldn't tell which—I caught a glimpse of my foot on a step. And it wasn't in the dim light of a sixty-watt bulb, either. It was in bright sunshine. – Але коли я моргнув, – на мілісекунду до того або після того, як заплющилися мої очі, напевне сказати не можу – я побачив свою ступню на якійсь сходинці. І там не світила слабенька шістдесятиватова лампочка. Там яскраво сяяло сонце…*
- *I froze. – Я застиг.*
- *My stomach lurched unhappily in response to my sensory confusion, and I*

could feel the egg salad sandwich and the piece of apple pie I'd eaten for lunch preparing to push the ejector button. – У відповідь на сенсорне збурення безпорадно повівся мій шлунок, я відчував, що сендвіч з яєчним салатом і шматочок яблучного пирога, які я з'їв на ланч, ось-ось готові натиснути на кнопку катапультування…

- *I went down with my left foot. Went down with my right foot again, and all at once there was a pop inside my head, exactly like the kind you hear when you're in an airplane and the pressure changes suddenly. The dark field inside my eyelids turned red, and there was warmth on my skin. It was sunlight. No question about it. And that faint sulphurous smell had grown thicker, moving up the olfactory scale from barely there to actively unpleasant* [5, с. 37-39] *– Крок униз лівою ступнею. Знову правою, і раптом у мене щось наче луснуло в голові, точно як ото буває, коли летиш у літаку і раптом змінюється тиск. Темне поле моїх заплющених повік перетворилося на червоне, а шкіра відчула тепло. Сонячне світло. Жодних сумнівів щодо цього. А той сірчаний дух погустішав, пересунувшись по шкалі нюхових відчуттів від ледь присутнього до активно неприємного.* (6, с. 39-41)

Оскільки на екрані важко відтворити увесь спектр вражень Джейка від переходу крізь портал, на екрані бачимо не щось сакрально-невідомо-хвилююче, а просто перехід з теперішнього у минуле і навпаки, що більше схоже на «дешевий» трюк масового кінематографу, аніж на подію, яка от-от карколомно змінить хід історії. У серіалі Джейк просто «провалюється» крізь портал до минулого і так само легко застрибує назад у комору, що створює враження, ніби подорож у часі – доволі легка справа, бо навіть фізичного дискомфорту, який було описано у творі (нудота, зімна тиску тощо), Джейк не відчув.

Враження того, що Джейк іде у цілковиту невідомість, яке створює літературний опис процесу переходу крізь портал, частково компенсовано тим, що у екранній версії комори темно, хоча у романі світло там було ввімкнено:

…Al reached past my shoulder and turned on the light, what I saw was – Well, a pantry [5, с. 30] *– ….Ел простягнув руку повз моє плече й увімкнув світло, я побачив… Авжеж, просто комору* [6, с. 34], натомість у серіалі Ел просить

Джейка зайти до комори, і світла там немає. Цей епізод є також показовим з огляду на застосування деяких перекладацьких трансформацій, принцип дії яких є схожим і під час інтерсеміотичного перекладу, а саме прийом антонімічного перекладу, коли поняття мови оригіналу передають у мові перекладу протилежним поняттям, часто із запереченням, тобто антонімом того чи того слова. У цьому випадку бачимо опозицію «світло – темрява», яку утворено внаслідок інтерсеміотичного перекладу з мови літератури мовою кіно.

Щодо втілення метафізичного образу комори на екрані варто також звернути увагу на застосування певних трансформацій, а саме вилучення. Деякі «літературні» характеристики комірчини у процесі адаптації було вилучено, як-от *той сірчаний дух (that faint sulphurous smell)*, натомість було додано павуків (а точніше, припущення Джейка щодо наявності павуків у коморі) як символ чогось страшного і неприємного, що неодмінно має бути у темній коморі, про що Джейк і каже Елові, коли перший раз заходить у темну комору:

- *Better not be any spiders in here. – Сподіваюся, там немає павуків.*
- *If I feel any cobwebs on my face… – Не дай бог я зайду обличчям в павутину…*

Павук, як і сірчаний дух, добре знайомі читачам та глядачам атрибути нечистої сили, однак в екранізації перевагу було надано саме павукам як більш візуальному образу, адже сама навіть згадка про павуків навіює впевненість, що у темній комірчині дійсно ховаються павуки. Як бачимо, мова кіно стмулює інші канали сприйняття та зумовлює генерування інших образів.

Реалізація метафізичного хронотопу під час кіноадаптації потребує додаткових засобів, на відміну від літературного твору, у якому всі образи можуть бути реалізовані за допомогою слова. Зокрема, серед таких засобів кіномова пропонує музичний супровід, адже музика здатна породжувати в уяві слухачів нові образи. Вдале поєднання із відеорядом може забезпечити сприйняття цілісної картини художнього світу, який змодельовано в адаптації. Так, у екранізації «11.22.63» до багатьох значущих епізодів є саундтреки із відповідними назвами (наприклад, *Al's Diner, Through the Rabbit Hole, The Past*

Pushes Back та інші), автором яких є британський кінокомпозитор Алекс Геффс. Зокрема, напружена, таємнича музика посилює ефект саспенсу у епізодах, коли Джейк вперше заходить до комори; коли озирається навкруги, перебуваючи вже у альтернативній реальності; коли Ел повідомляє Джейку, що він повинен повернутися у минуле та запобігти вбивству Джона Кеннеді тощо. Під час читання твору читач навряд чи здатен почути музику, натомість занурення у створений автором світ, співпереживання персонажам, проживання життя разом із ними відбувається завдяки майстерним та докладним описам почуттів та думок героїв, читачеві ніби вдається проникнути у внутрішній світ кожного персонажа та зрозуміти мотиви їхніх вчинків. Оскільки адаптація літературного твору неминуче вимагає спрощення, подекуди на усіх рівнях тексту, передати достеменно описи думок та почуттів героїв неможливо. Однак певною мірою їх можливо компенсувати завдяки музиці, яка сприяє залученню глядача у фільм, створює емоційно насичений досвід та підсилює відчуття присутності у світі фільму. До того ж, ритміка та темп музики можуть корелювати із динамікою фільму, динамікою окремих сцен та взаємодіяти із рухом камери та діалогами, що дає змогу глядачеві зануритися у кінореальність. У екранізації цього роману музичний супровід є невід'ємним складником, адже неможливо вмістити 849 сторінок у 8 серій та повністю адаптувати літературний світ роману в екранізації; низку суттєвих елементів неминуче буде вилучено або спрощено, а тому потрібні дієві прийоми компенсації, щоб глядач все ж побачив, нехай і перекладений мовою кіно, але створений письменником світ.

Адаптація літературного твору часто не передбачає відтворення такої глибини особистостей головних героїв на екрані, яка реалізована у творі. Так, Джейк Еппінг у своїй реальності – звичайний шкільний вчитель, любить свою роботу, хоча на початку роману читач розуміє, що Джейк не вбачає надалі особливих професійних перспектив. Натомість у роль «шукача пригод» він вжився доволі швидко і, попри сумніви та вагання, відчув, що мусить рухатися далі цим же шляхом. У третій та четвертій частинах роману Джейк перебуває у містечку Джоді неподалік від Далласу та працює вчителем Денголмської

консолідованої школи. Звичайно, працює він там не тому, що це його покликання, а тому, що десь треба працювати, щоб не викликати підозри у місцевих мешканців; до того ж, у нього є досвід та рекомендація:

I did have a reference from St. Vincent's High School, in Madison. It was a good reference; I had written it myself [5, с. 260] – *Я мав рекомендацію зі школи Св. Вінсента в Медісоні. Гарну рекомендацію; я сам її написав* [6, с. 300].

Відповідно до сюжету роману, період роботи у Денголмській школі виявися для Джейка дуже важливим, емоційним та близьким серцю. Читач вкотре має змогу переконатися, що Джейк насправді не просто працює у школі та викладає – він проживає емоції та проблеми власних учнів, як свої власні. Зокрема, особливу роль у сюжеті роману відіграє керівництво Джейком шкільним театром, а саме спектакль «Про мишей і людей», над яким працюють «актори» – молоді учні під наставництвом Джейка. Під час роботи над виставою Джейк усвідомлює багато речей, над якими раніше не замислювався:

Want to know the best thing about teaching? Seeing that moment when a kid discovers his or her gift. There's no feeling on earth like it [5, с. 271] – *Хочете взнати, що найкраще в учительстві? Бачити той момент, коли дитина відкриває в собі той чи той дар. Нема в світі рівного цьому відчуттю* [6, с. 330].

Такі слова можуть належати лише людині, яка дійсно живе «учительством», а не просто вимушена працювати через обставини. Так, Джейк щиро підтримує талановитого хлопця, який мав грати головну роль, коли той раптом злякався і заявив, що не зможе вийти на сцену. У цей момент Джейк забуває, у якій реальності він живе і чому:

I sat down beside him on the couch. There wasn't much room, but I managed. Right then I wasn't thinking of John Kennedy, Al Templeton, Frank Dunning, or the world I'd come from. Right then I was thinking of nothing but this big boy . . . and my show. Because at some point it had become mine, just as this earlier time with its party-line telephones and cheap gas had become mine. At that moment I cared more about Of Mice and Men than I did about Lee Harvey Oswald. But I cared even more about Mike [5, с. 273] – *Я сів на диван поряд з ним. Місця там було мало, проте я якось*

примостився. Тоді я не думав ані про Джона Кеннеді, ані про Ела Темплтона, ані про Френка Даннінга, ані про той світ, з якого потрапив сюди. В ту мить я не думав ні про що, окрім цього величезного хлопця. і моєї вистави. Бо в якийсь момент вона стала моєю так само, як весь цей колишній час з його спареними телефонними лініями й дешевим бензином тепер став моїм. У ту мить я більше переймався «Мишами і людьми», аніж Лі Гарві Освальдом. Але ще більше я переймався Майком [6, с. 332]

Слова, які Джейк зміг знайти для Майка, вплинули на хлопця, що уможливило його блискавичну гру у виставі. Під час читання роману можна також відчути і зрозуміти, що відчуває Джейк під час прем'єри вистави. Це були ледве не найкращі моменти життя Джейка, однак читач також міг уловити відчуття приреченості та неминучості, зважаючи на ситуацію, у якій головний герой загалом знаходився. Незважаючи на це, Джейк проживає виставу разом з юними акторами:

- *That was when I heard the first low sob from the audience. It was followed by another. Then a third. This I had not expected, not in my wildest dreams. A chill raced up my back…* [5, с. 275] – *Саме тоді я й почув перший схлип у залі. За цим прозвучав другий. Потім третій. Такого я не очікував, ні, навіть у найфантастичніших мріях не очікував. Мороз перебіг мені поза плечима…* [6, с. 335].
- *Then the applause broke. It was the best thunder I ever heard in my life* [5, с. 275] – *А потім вибухнули аплодисменти. То був найкращий грім з усіх чутих мною в житті* [6, с. 335].

Після прем'єри спектаклю Мімі Коркоран, бібліотекарка та подруга директора, після прочитання частини роману, який пише Джейк, говорить йому такі слова:

"It's just that . . . goddammit, George, this isn't what you were meant to do. You were meant to teach [5, с. 277] – *Просто, просто, чорт забирай, Джордже, це не те, чим ви мусили б займатися. Ваше призначення – учительство* [6, с. 337]. І це не була лише її думка.

Щодо «екранного» Джейка, то такого спектру викладацьких здібностей та почуттів, які ця діяльність у нього викликає, він не демонструє, але є натяки на те, що йому не байдуже на власних учнів (зокрема, участь у житті Гаррі-прибиральника, присутність на врученні йому атестату). Пов'язаних із роботою у школі та викладанням епізодів у серіалі небагато, хоча літературні топографічні хронотопи шкіл збережені (Лізбонська середня школа, Денголмська консолідована школа тощо). Зокрема, влучним прийомом, який можна роглядати як намагання компенсувати спрощення «вчительської» сторони особистості Джейка, є те, що початок першої серії, перші кадри, які глядач бачить після титрів відбуваються саме у класній кімнаті: Джейк проводить той самий урок, на якому учні зачитують свої твори на тему «День, який змінив моє життя» (хоча у романі вони їх не зачитували перед аудиторію). І саме Гаррі зачитує свій щирий твір про жахливі події гелловінської ночі. Цікаво, що екранний Джейк, як і усі слухачі, приголомшений, але знову не плаче; натомість слушно і повчально наголошує, що твір є чудовим і заслуговує найвищої оцінки саме тому, що є чесним та болючим. Оцінку Джейк ставить одразу ж, із посмішкою та рішучістю, що знову характеризує його як людину, здатну розуміти інших людей, проте більше рішучу, аніж вразливу.

Збережений також епізод шкільної вечірки у Денголмській школі (важливий елемент, бо Джейк чергує на вечірці з дівчиною, в яку закохується), також дуже стисло показано частину вистави. На початку серіалу, у першій серії, є епізод уроку Джейка ще у Лізбонський школі, доволі непримітний і зображує типову «нудну» атмосферу на уроці: вчитель показує учням документальний фільм, спонукає до аналізу та обговорення, учні пасивно слухають, а хтось займається своїми справами. Один із учнів – у навушниках, дивиться відео на смартфоні та сміється. Після уроку Джейк просить учня показати, з чого він сміявся, і той показує відео папуги, який танцює під музику:

– Cody, what's holding your attention on this little screen? – Uh, here, look. I could send you the clip if you want it. – Yeah, you do that [1]. *– Коді, чим так сильно тебе зацікавив цей екранчик? – Ось, гляньте. Можу скинути вам ролик, якщо*

захочете. – Ага, так і зроби [2]. Питання та відповіді Джейка були автоматичними, без особливої зацікавленості, що дає змогу зрозуміти, що він вже подумки був у харчевні Ела, який пообіцяв йому все пояснити. Однак учень дійсно відправить вчителеві відео, яке пізніше відіграє свою дивно-комічну роль у цій історії, але вже в іншій реальності.

Важливим також є те, що після показу документального фільму Джейк запитав учнів, чому режисери зняли фільм саме про цих людей та їхні захворювання, а не про історично важливі події (війни, політику тощо), наголошуючи на тому, що такі, здавалося б, незначні речі також дуже важливі:

People tend to think the important stories are wars, elections, political movements, but these people matter. Little things matter [1] – *Люди зазвичай думають, що важливими є історії про війни, вибори, політичні рухи. Ці події – теж важливі. Маленькі речі не менш важливі* [2]. Тут бачимо натяк на талановиту «учительську» натуру Джейка, що насправді його робота – те, чим йому варто займатися, адже він хоче донести до учнів щось дуже важливе.

У романі подібних епізодів немає, натомість зображені набагато вагоміші та важливіші аспекти його викладацької та виховної діяльності та зроблені висновки, які відобразити у серіалі навряд чи можливо з огляду на особливості кіномови та часові обмеження.

Школа у романі є не лише топографічним хронотопом, місцем роботи, а і засобом реалізації психологічного хронотопу, що дає змогу краще пізнати головного героя, від якого залежить доля людства. Внаслідок змін у процесі інтерсеміотичного перекладу може здатися, що «екранний» Джейк – особистість не настільки глибока, талановита і чуйна, натомість – більш рішуча, схильна до ризику, але все ж достатньо емпатична.

Якщо взяти до уваги проаналізовані приклади, можна зауважити, що одним із найскладніших завдань режисера є втілення психологічного хронотопу під час екранізаці. З огляду на специфіку психологічного хронотопу, можуть виникнути такі труднощі:

- літературні твори зазвичай надають читачам доступ до внутрішніх

монологів персонажів, їхніх роздумів та психологічних процесів. Екранізація ж має використовувати здебільшого візуальні, а не вербальні засоби для передачі цих аспектів, що зумовлює скорочення та вилучення багатьох елементів оригінального тексту (складні внутрішні монологи Джейка майже не відтворені на екрані);

- емоції та внутрішні стани часто важко виразити на екрані, оскільки вони можуть бути менш очевидними та менш конкретними, ніж зовнішні події (у серіалі головним є мотив зміни минулого, а почуття героїв обмежені лише зовнішніми проявами);
- психологічний хронотоп може бути суб'єктивним, і кожен читач може розуміти його по-різному. Використання певних засобів виразності в екранізації може впливати на інтерпретацію глядачів (під час перегляду серіалу не всі глядачі зможуть сприйняти Джейка як талановитого педагога, натомість однозначним є очікування його пригод у іншій реальності);
- під час екранізації може виникнути потреба вилучення деяких деталей, що може призвести до втрати психологічної глибини персонажів (танець, вистава тощо);
- літературні твори можуть використовувати різні наративні техніки для вираження психологічного хронотопу, і їхня реалізація на екрані може вимагати нових та творчих підходів.

Щодо топографічного хронотопу, він не становить особливих складнощів під час адаптації, адже може бути перенесений з оригінального твору, об'єднаний з іншим хронотопом тощо, що важливо – назви також залишаються збереженими; можлива лише втрата істиного значення, яке має хронотоп для героїв твору.

Метафізичний же хронотоп може становити складнощі під час екранізації, однак елементи метафізичного хронотопу можна вдало компенсувати за допомогою засобів кіномови (музичний супровід, більш потужні зорові образи тощо), але і на цьому рівні повна реалізація значення хронотопу, зазвичай, не є можливою.

Висновки

Як підсумок, інтерсеміотичний переклад літературного хронотопу, особливо в контексті екранізації, є складним завданням. Зміни, які відбуваються під час адаптації, не є лише перекодуванням вербального тексту, але також передбачають поєднання літературного та кінематографічного хронотопів – унікальної взаємодії часу та простору в різних медіаформатах.

Робота з хронотопами, взаємодія різних часопросторових рівнів, історичні альтернативи та психологічні аспекти у перекладі на екран вимагають від творців уважності до деталей та тонкощів оригіналу. Врахування впливу цих змін на сприйняття твору та переклад його семантики в новий медіаформат є ключовим для збереження автентичності та цінності літературного твору.

Вивчення та розуміння часово-просторових параметрів, які визначають унікальність художнього тексту, є важливим чинником під час перетворення літературного твору на фільм або серіал. Процес екранізації є складним, однак під час адаптації є ризик отримати новий, дещо «спрощений», витвір мистецтва за мотивами глибокого та багатогранного літературного твору. Тому важливо правильно виокремити «домінанти», які є визначальними для структури літературного твору. Успішна екранізація літературного твору передбачає не лише відтворення сюжетних ліній, але і врахування специфіки часово-просторових особливостей, які роблять той чи той роман неповторним.

CHAPTER 3 / *РОЗДІЛ 3*
TEACH AND STUDY
ВЧИМО І ВЧИМОСЯ

3.1. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УСНОМУ ПЕРЕКЛАДУ [9]

Вступ.

Хоча українські перекладацькі школи є доволі потужними і навчають багато талановитих спеціалістів, у зв'язку зі складним історичним періодом, який переживає наша держава, а також із посиленням контактів із іншими країнами зростає потреба у професійних перекладачах, зокрема усних.

Актуальність дослідження, отже, зумовлена зростаючою потребою у спеціалістах усного перекладу для продуктивної взаємодії з представниками інших держав.

Метою дослідження є аналіз вправ для навчання усних перекладачів послідовному та синхронному перекладу для визначення їхньої адекватності та доцільності у підготовці молодих спеціалістів.

Переклад – спосіб відтворення інформації однією мовою засобами іншої [6, с. 5]. Важливо зазначити, що переклад – це не лише передавання мовних явищ, а й «перенесення явищ однієї культури в іншу, оскільки процес перекладу є частиною культурного діалогу та розвитку цільової культури» [6, с. 5].

За визначенням Й. В. Гете, переклад – «один з найбільш важливих та найбільш суттєвих засобів спілкування між людьми» [7, с. 7].

3.1.1. Визначення поняття «усного перекладу» та його різновиди

Важливим етапом у розвитку сучасного перекладознавства стало розмежування цієї дисципліни, здійснене науковцем О. Каде – представником Лейпцизької школи. На думку науковця, з лінгвістичного погляду, переклад є явищем не мови (langue), а мовлення (parole). О. Каде визначає переклад як «конкретний комунікативний акт, який не підлягає узагальненню, та за якого

[9] **Authors:** *Вотінцева Марина, Пєнзєва Анастасія*

повідомлення направлені від відправника до отримувача за допомогою певних кодів. На додаток, наголошено, що мовні вислови завжди слід розглядати з урахуванням конкретної ситуації або культурного контексту і що ця умова також сприяє вибору мовних засобів [18, с. 52].

Ба більш, О. Каде визначив родове поняття «translation» та виокремив дві його групи «Übersetzen» («письмовий переклад») та «Dolmetschen» (усний переклад) [18, с. 27]. В англійській мові ці терміни звучать як «translation» та «interpretation».

Діяльність усного перекладача пов'язана, перш за все, зі спілкуванням з носіями інших мов та культур. Тобто процес перекладу відбувається у реальному часі, що забезпечує миттєвий зворотний зв'язок між спікером та перекладачем. У такому випадку перекладач стає свідком створення тексту-оригіналу, має змогу взаємодіяти з оратором, підпадає під вплив емоційної атмосфери події [30, с. 44]. Усний переклад уможливлює передавання емоцій, інтонації; дає змогу змінити формулювання для кращого розуміння слухачами. Однак до суттєвих недоліків усного перекладу уналежнюють: потребу здійснення прийнятного перекладу з першої спроби, обмежене використання словників, відсутність змоги передбачити хід розвитку висловлювання, обмежений час (усне висловлювання «втікає» від перекладача, і залишається лише те, що встиг схопити) [15, с. 44].

Усний та письмовий переклад відрізняються не лише способом передачі інформації. Серед характерних особливостей письмового перекладу науковцем Б. Харрісом виокремлені такі: 1) текст оригіналу відтворений у більш-менш віддаленому минулому; 2) текст оригіналу є закінченим, статичним та незмінним; 3) текст можна перечитувати, повертатися до попередніх відрізків; 4) немає потреби запам'ятовувати; 5) текст повністю складається зі словесного матеріалу; 6) перекладач не має змоги спостерігати процес створення тексту; 7) автор та перекладач відокремлені у просторі та часі, що дає змогу об'єктивно та без емоцій підходити до перекладу; 8) можна робити чорновий варіант перекладу, а потім його допрацьовувати; 9) необмежена можливість

використання словників; 10) перекладач відокремлений від читача, часто навіть не знаючи, хто буде читати переклад [15, с. 45].

Щодо усного перекладу, можемо говорити про те, що його наразі доволі плідно досліджують: так, серед науковців, які займалися вивченням поняття «усний переклад», можна виокремити таких, як О. Каде [18], І. Корунець [8, 9], Н. Зінукова [5], О. Ребрій , Л. Черноватий і В. Карабан [14] та ін.

Усний переклад має багату історію. Якщо передумовою виникнення письмового перекладу є існування письма, то для усного перекладу єдиною передумовою є наявність двох мов.

Перші витоки усного перекладу можна простежити аж в глибині дописемного періоду історії, коли спілкування грало велику роль у взаєморозумінні різноманітних племен, оскільки, щоб створити державу, військової сили було замало, тому існували групи перекладачів, які домовлялись між ними. Незважаючи на це, перекладачі не користувалися високим статусом, оскільки завойовники мали презирливе ставлення до завойованих та вважали що вони мають вчити «цивілізовану» мову.

У період становлення національних літератур країн Європи значну роль відігравав письмовий переклад. Зокрема, були перекладені чимало християнських текстів та творів класичних авторів, таких як Вергілій, Евклід, Аристотель та ін.

Роль усного перекладу в ці часи все ще залишалася незмінною. Домінувальне положення в Європі зайняла французька мова, якою спілкувалися дипломати. Ще й досі зберігся вислів lingua franca – тобто мова міжнародного спілкування [15, с. 10]. Така ситуація відносно тривала до 1919 року, коли під час Паризької мирної конференції політики почали говорити іншими мовами, відкидаючи французьку, що відкрило шлях до багатомовності та потреби залучення усних перекладачів [15, с. 12].

З тих пір усний переклад став невід'ємною частиною не тільки під час проведення конференцій міжнародних політичних організацій, а й різноманітних культурних та економічних зустрічей. Якщо розвиток «класичного»

послідовного перекладу можна простежити ще до Першої світової війни, то під час та після неї значно поширився синхронний переклад, оскільки виникла потреба у точному відтворенні великих текстів поірвняно швидко – подекуди переклад потрібен був майже одразу після відтворення оригінального тексту.

Багато науковців вважають, що ще не вдалося встановити роль перекладу в суспільстві, оскільки клієнти часто недооцінюють роботу перекладача та вважають, що можуть впоратися зі словником. Тому існує потреба у підвищенні значення перекладу та висвітленні труднощів цієї професії, з якими стикаються сучасні перекладачі, а також молоде покоління студентів-перекладачів, що створюють основу для розвитку перекладу.

Можна сказати, що саме на визначення усного перекладу О. Каде спираємося у цій роботі Так, за визначенням О. Каде, усний переклад – «це переклад вперше представленого (як правило, усного) контрольованого тексту мови оригіналу, в результаті чого утворюють умовно контрольований та ледь коригований в умовах браку часу текст цільовою мовою» [18, с. 35]. Отже, такий переклад є швидким та безпосереднім.

Існує чимало критеріїв для класифікації усного перекладу. Залежно від переважаючої комунікативної функції вихідного тексту або форми мовлення, яка бере участь у процесі перекладу, можна виокремити різні види перекладу.

Так, можемо розрізняти художній та інформативний переклад відповідно до характеру тексту перекладу. Під час здійснення художнього перекладу перекладач має справу з художніми текстами, тобто творами прози чи поезії, головною функцією яких є справити емоційне та естетичне враження на читача. Їхня комунікативна цінність залежить насамперед від їхньої художньої якості, і першочерговим завданням перекладача є відтворення цієї якості в перекладі. Інформативний переклад – це передача мовою перекладу нехудожніх текстів, основна мета яких – донести певну сукупність думок, поінформувати читача. Однак, якщо текст оригіналу має великий обсяг, його переклад можна назвати літературним чи інформативним лише умовно. Художній текст дійсно може містити деякі фрагменти суто інформаційного характеру. І навпаки,

інформативний переклад може містити деякі елементи, спрямовані на досягнення естетичного ефекту [10, с. 9].

За часом виконання усного перекладу також виокремлюють такі його види, як послідовний та синхронний. У роботі А. Головні поряд з цими видами перекладу виокремлено ще один – нашіптування («шушутаж») [2, с. 14].

Синхронний переклад – «спосіб усного перекладу, за якого перекладач, слухаючи мову оратора, майже одночасно (з невеликим відставанням – 2–3 секунди) проговорює переклад» [8, с. 215].

Неможливим є виконання перекладу без спеціального обладнання. Під час перекладу оратор говорить або читає в мікрофон свій текст однією мовою, а перекладач чує його в навушниках і перекладає текст іншою мову одночасно з доповідачем. Коли перекладач говорить у свій мікрофон, у аудиторії, яка чує його переклад із навушників, має скластися враження, що це текст, одразу створений їхньою мовою [19, с. 69].

Важливим для синхронного перекладу є механізм ймовірного прогнозування. Оскільки швидкість мислення випереджає швидкість мовлення, то «розуміння смислового сегменту вихідного повідомлення випереджає його завершеність» [3, с. 110]. Механізм ймовірного прогнозування дає змогу перекладачу приймати рішення щодо варіантів перекладу, які найкраще відповідають його меті та забезпечують належну передачу змісту й нюансів оригінального тексту.

Послідовний переклад – спосіб усного перекладу, що «передбачає знаходження перекладача поруч з промовцем» [11, с. 9]. Його застосовують під час конференцій, зустрічей, що об’єднують невеликі групи учасників (на відміну від синхронного перекладу). У такому випадку, доповідач виступає з промовою не довшою за п’ять хвилин, а перекладач в цей час записує все що говорить оратор, використовуючи скоропис.

Зазвичай послідовні перекладачі тримаються дуже близько до ораторів, використовуючи блокноти та олівці, щоб робити нотатки. Вони також використовують мікрофони, щоб їх добре чули. Передбачається, що спікери

викладають свої ідеї чи промови в помірному темпі, щоб перекладачі могли встигати надавати точний переклад. Нотатки – це основа, на якій ґрунтується послідовний переклад. Уважне та активне слухання є незамінним для послідовних перекладачів. Поза тим, аналіз сказаного оратором допоможе зробити корисні нотатки, які «освіжать пам'ять» щодо деталей оригінального виступу під час перекладу [20, с. 3].

Науковиця Л. Гончаренко визначає специфіку усного послідовного перекладу, яку характеризують п'ять видів мовленнєвої діяльності, задіяних у процесі відтворення мови оригіналу, серед яких аудіювання, продукування тексту, запис, прочитання запису і говоріння [3, с. 110]. Тобто перш за все, перекладач сприймає інформацію мовою оригіналу за допомогою скоропису, після чого перекладач створює запис сприйнятої інформації, який потім розшифровує та озвучує.

Третій вид перекладу – шушутаж (або нашіптування) – виконують пошепки. На відміну від синхронного та послідовного перекладів, його не застосовують у групах, оскільки максимальна кількість слухачів не має перевищувати дві особи. Також вони постійно мусять відволікатися на шепіт перекладача, а сторонні звуки можуть створювати складнощі у розумінні перекладеного матеріалу [2, с. 15].

В основному, нашіптування передбачає, що перекладач говорить прямо на вухо слухача перекладу. Його використовують в широкому та різноманітному діапазоні ситуацій і сфер, починаючи від громадського усного перекладу до судового перекладу, і застосовують цей метод по всьому світу. Це також метод, визнаний і застосовуваний міжнародними установами, такими як Європейський Союз і Організація Об'єднаних Націй. Проте, незважаючи на його універсальність і широкий спектр практичного застосування, він розглядається – хоча й побіжно – у ряді стандартних підручників і спеціалізованих публікацій, не існує єдиної думки щодо того, якою саме є сутність нашіптування, і науковці прагнуть втиснути цей вид перекладу у межі бінарної опозиції «синхронний – послідовний переклад» [17, с. 61].

3.1.2. Професія усного перекладача

Виконання усного перекладу є великим випробуванням, тому зазвичай його здійснюють парами, чергуючись кожні 15-20 хвилин. Тож професія перекладача вимагає якісної підготовки як з професійного боку, так і з особистого.

Відповідно до норм, укладених Міжнародною асоціацією перекладачів конференцій, перекладачам мають бути також притаманні такі професійні якості, як аналітичне мислення, вміння узагальнювати, миттєва реакція, інтуїція, вміння швидко пристосовуватися до ситуації, здатність концентрувати увагу, особлива фізична і психічна витривалість, гарна пам'ять, ораторські здібності, приємний голос, надзвичайна допитливість, тактовність, дипломатичність [11, с. 8]. Все це стосується як послідовного, так і синхронного перекладу [21].

Професія перекладача потребує застосування знань з різних галузей – лінгвістичних, екстралінгвістичних, загальнокультурних. Науковиці Л. Поліщук та Т. Пушкар концентрують увагу на таких вміннях і навичках, які потрібні професійному усному перекладачеві: «1) уміння швидко переходити з однієї мови на іншу; 2) уміння запам'ятовувати значні відрізки змісту; 3) уміння відтворювати переклад в усному мовленні; 4) навички повноцінного аудіювання» [13].

З часом виникає все більше нових технологій навчання усному перекладу. Якісна підготовка перекладача залежить від того, наскільки професійно він ними володіє.

Однією з таких технологій є перекладацький скоропис. Нотатки, зроблені під час послідовного перекладу, є відображенням «каркасу» структури промови [1, с. 300]. Оригінальна промова – це група думок у певному порядку; це не довільна плутанина незв'язаних ідей. Принаймні в свідомості оратора ідеї, які складають промову, пов'язані одна з одною – логічно, хронологічно або через їхню відносну важливість. Кількість цих зв'язків і структур, які використовуються для їхнього вираження, обмежена, і вони неодноразово зустрічаються в усіх видах мовлення, тому, коли перекладач навчається їх розпізнавати, йому знадобиться швидкий і послідовний спосіб помічати їх. Тож

нотатки стають візуальним представленням аналізу оригіналу. Нотатки мають бути принаймні такими ж зрозумілими (для перекладача), як і попередній аналіз; інакше аналіз буде марним, і зазвичай нотатки будуть чіткішими за структурою, ніж оригінальна промова, так що перекладач може легко передати те саме повідомлення аудиторії [16, с. 90].

Наприклад, за допомогою скоропису може бути передано числа у такий спосіб: «тисячі записуються підкресленням однією рискою замість кожних трьох нулів; мільйони – двома рисками, мільярди – трьома рисками» [14, с. 69-70]. Скоропис може передавати слова і навіть словосполучення, і його знаки часто є багатозначними: так, символ «–» може позначати слова «вирахування, менше, витрата; загальний обсяг, валовий обсяг виробництва; вибори, голосування» [14, с. 77-78]. Науковиця О. В. Мосієнко наголошує, що «нотування не має бути механічним, оскільки чим більш механічним є процес нотування, тим нижчою є якість перекладу» [12, с. 11].

3.1.3. Аналіз підручника для навчання студентів-перекладачів усному перекладу

Одним із завдань нашого дослідження є вивчення підручників для навчання студентів-перекладачів усному перекладу. Розглянемо посібник Т. Єфименко «Послідовний переклад та техніки нотування», який було розроблено у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського та видано у 2021 р. Він призначений для використання студентами бакалаврату денної, заочної, а також дистанційної форми навчання [4, с. 2].

Посібник починається з передмови, яка пояснює роль дисципліни «Послідовний переклад та техніки нотування» у навчальному процесії, її міжпредметні зв’язки, а також коментує мету та завдання дисципліни [4, с. 3-4].

Після передмови розміщено зміст, який розкриває структуру основної частини посібника: вона складається із таких розділів, як «Базові символи», «Теоретична частина», «Практична частина», «Texts for translation» та «Рекомендована література» [4, с. 5]. Усі ці розділи є доволі невеликими, окрім

«Практичної частини», що містить близько 90 сторінок і складається з 10 тем [4, с. 5].

Розглянемо відповідні розділи докладніше. Так, перший розділ, позначений як «Базові символи УПС» [4, с. 6]. Абревіатура «УПС» тут, вірогідно, означає «універсальний перекладацький скоропис» (який частіше називають просто «перекладацьким скорописом»), що означає процес скорочення тексту із застосуванням вербальних або невербальних знаків (відповідно, скорочень слів, буквенних позначень або спеціальних символів). У розділі, який загалом складає лише 4 сторінки [4, с. 6-9], подано найбільш уживані символи перекладацького скоропису, розподілені на категорії «Предикативні символи» (скорочення для дієслів на кшталт *підвищуватися*, *говорити*, *проводити* тощо) [4, с. 6], «Символи часу» (позначки для *теперішнього*, *минулого*, *майбутнього*, а також *початку* та *закінчення* дії та *періоду часу* взагалі) [4, с. 6-7], «Модальні символи» (такі як *вірогідність*, *можливість*, *необхідність* і таке інше) [4, с. 7], «Символи якості та кількості» (що позначають *підсилення*, *послаблення*, а також те, що щось *менше* чи *більше* від іншого і, поза тим, поняття *весь*, *цілком*) [4, с. 7], а також дуже розмаїті «Загальні символи» (що позначають економічні (*капіталізм*), географічні (*земля*), логічні (*наслідок*) та інші поняття) [4, с. 7-9]. Попри те, що посібник укладено українською мовою (із вкрапленнями англійської), коментарі щодо значення символів у цьому розділі подані російською (вірогідно, інформація була скопійована з якогось російськомовного джерела і не перекладена – попри те, що усі зазначені у пояснені до символів скоропису поняття є доволі загальними і простими для перекладу).

У свою чергу, теоретична частина є дещо більшою за обсягом і містить близько 20 сторінок [4, с. 10-28]. Вона є повністю українськомовною і розподілена на 6 лекцій (хоча як «лекції» позначено тільки 2-6 підрозділи теоретичної частини, тоді як 1 частина названа, власне, «частиною» – однак це є, вірогідно, лише друкарською хибою). Розглянемо ці лекції докладніше.

Так, лекція 1 не має назви як такої [4, с. 10], але явно присвячена найбільш загальним поняттям перекладацького скоропису і містить такі пункти, як

«Поняття перекладацького скоропису» [4, с. 10], «Коротка історія перекладацького скоропису» [4, с. 10], «Перекладацький скоропис в системі підготовки перекладача» [4, с. 11] та «Обрання «мови» перекладацького скоропису» [4, с. 12]. У лекції, відповідно, викладено основні підходи до визначення перекладацького скоропису, короткі відомості з історії та процесу його розвитку, а також обґрунтовано важливість і користь вивчення та застосування перекладацького скоропису для професійного перекладача [4, с. 10-12].

Інші лекції мають значно простішу структуру. Так, лекція 2 має заголовок «Смисловий аналіз» [4, с. 13] і фактично не містить підзаголовків. Вона розповідає про функції, правила виконання та основні методи смислового аналізу, демонструючи принципи роботи цього інструменту на практичних прикладах [4, с. 13-15].

Лекція 3 («Скорочення та скорочений літерний запис») [4, с. 15]) розповідає про скорочення та скорочений літерний запис як про компонент перекладацького скоропису, що слідує за смисловим аналізом. У лекції подано інформацію про основні види та правила такого типу скорочень [4, с. 15-17].

Лекція 4 (під заголовком «Вертикальне розташування записів») [4, с. 17] вміщує інформацію про, власне кажучи, вертикальний принцип розташування записів у перекладацькому скорописі, подаючи конкретні приклади застосування цього принципу [4, с. 17-21].

Лекція 5, «Складні речення» [4, с. 22], є найоб'ємнішою з усіх представлених у посібнику і доволі мозаїчною за своїм характером і висвітлює такі проблеми, як передання двокрапки, складносурядних, заперечних та питальних речень, функції ліній-виносок, а також зазначення умовності, допустовості, причинно-наслідкових відносин та мети у перекладацькому скорописі [4, с. 17-26].

Лекція 6, «Символи» [4, с. 26], врешті, розповідає про ознаки та класифікацію символів перекладацького скоропису [4, с. 28].

Зауважимо, що усі представлені лекції несуть суто теоретичне

навантаження і не мають ані контрольних питань, ані практичних завдань. Вірогідно, вони призначені або для того типу лекційних занять, де навчання обмежується начиткою матеріалу, або для самостійного доопрацювання викладачем і є радше скороченою версією матеріалу з найголовнішими моментами, які викладачеві слід зазначити на лекції.

Розглянемо також практичну частину (під заголовком «Practical Part») [4, с. 29]. Вона розподілена, як уже зазначено, на десять тем («Units»), кожна з яких містить в середньому 8-9 вправ [4, с. 29-119]. Інструкції до завдань подані англійською, самі завдання – англійською та українською.

Проаналізуємо структуру відповідних тем докладніше. Так, тема 1 містить завдання на: добір українських еквівалентів до англійських прислів'їв; створення речень з фразовими дієсловами; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; та переклад українського тексту; відповіді на питання до тексту; семантичний аналіз речень українською мовою [4, с. 29-34]. Тематика текстів доволі розмаїта і передбачає використання специфічної лексики із галузей фізики, астрономії, психології.

Тема 2 передбачає виконання таких завдань: пояснення значення слів та словосполучень з англомовних речень та складання власних речень з ними; читання та переклад українською речень з фразовими дієсловами; заповнення пропусків у тексті прийменниками; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; семантичний аналіз речень українською мовою; читання та переклад тексту з української мови англійською; складання плану тексту та його переказ англійською [4, с. 34-41]. Тематика текстів передбачає залучення специфічної лексики з таких сфер, як антропологія, біологія та цифрова грамотність.

Тема 3 містить такі завдання: пояснення значення слів та словосполучень з англомовних речень та складання власних речень з ними; заповнення пропусків у тексті англійською мовою за допомогою певних слів; читання та переклад

трьох коротких текстів англійською, що мають споріднену тематику, з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з текстів для українських виразів (розподілених відповідно до текстів); семантичний аналіз речень українською мовою; читання та переклад текстів спорідненої тематики з української англійською; коментування англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 42-49]. Тематика текстів переважно пов'язана із зоологією.

У темі 4 студентам пропонують для виконання такі завдання: український переклад речень з конструкціями моделі «make+prepositions»; український переклад речень з конструкціями «put+prepositions»; заміна у реченнях підкреслених фраз вивченими раніше конструкціями «make+prepositions» та «put+prepositions»; переклад українських речень англійською; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; семантичний аналіз речень українською мовою; читання та переклад тексту з української англійською; складання діалогу із заданою тематикою та ролями [4, с. 50-56]. Тексти тематично пов'язані з соціальними проблемами та досягненнями медицини.

Тема 5 передбачає виконання таких вправ: читання та переклад тексту англійською мовою; усні відповіді щодо власного досвіду студентів із залученням фраз із тексту; відповіді на питання за текстом; перефразування речень із тексту; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; семантичний аналіз речень українською мовою; читання та переклад тексту з української англійською; читання та переклад англійською українського тексту; коментування англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 57-64]. Тематика текстів – культура та екологія.

Тема 6 залучає такі завдання: заповнення пропусків в англійських реченнях поданими перед текстом прийменниками; заповнення пропусків у короткому тексті за допомогою прийменників (без варіантів відповіді); заповнення

пропусків у короткому тексті прикметниками та прислівниками, розміщеними перед текстом; заповнення пропусків у короткому тексті словами, поданими перед текстом; читання тексту англійською мовою з пошуком синонімів до певних слів; відповіді на питання до тексту; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; читання та переклад тексту з української англійською; семантичний аналіз речень українською мовою; коментування англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 65-73]. Тексти присвячені побутовим, економічним та медичним питанням.

Тема 7 передбачає виконання таких завдань: читання англомовного тексту та його переклад; відповіді на питання до тексту; завдання до тексту у форматі «правда-неправда»; заповнення пропусків у реченнях; переклад слів та фраз із тексту та створення речень з їхнім використанням; переказ тексту з використанням фраз із нього; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; читання та переклад тексту з української англійською; семантичний аналіз речень українською мовою; коментування англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 74-84]. Тексти пов’язані з кримінальною, медицинською, технічною та біологічною тематикою.

Тема 8 пропонує такі вправи: переклад термінів з англійської українською та навпаки; переклад речень українською; заповнення пропусків у реченні словами та фразами; читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; добір англійського еквіваленту з тексту для українських виразів; читання та переклад тексту з української англійською; семантичний аналіз речень українською мовою; коментування англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 85-99]. Тексти присвячені питанням економіки та новим технологіям.

У темі 9 студенту потрібно: виконати два завдання на заповнення пропусків англійських текстів; перефразувати речення; виконати читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз;

дібрати англійський еквівалент з тексту для українських виразів; виконати читання та переклад тексту з української англійською; зробити семантичний аналіз речень українською мовою; прокоментувати англомовної цитати у письмовому вигляді [4, с. 100-107]. Тексти теми пов'язані з технікою та кулінарією.

У темі 10 студент має: заповнити пропуски в англійському тексті поданими прийменниками; вставити речення у текст; перекласти речення з англійської українською; визначити різницю між синонімічними дієсловами та перекласти речення з ними українською; виконати читання та переклад англійського тексту з добором українських відповідників до підкреслених фраз; дібрати англійський еквівалент з тексту для українських виразів; виконати читання та переклад тексту з української англійською; зробити семантичний аналіз речень українською мовою; прокоментувати англомовну цитату у письмовому вигляді [4, с. 108-119]. Тексти мають побутову та технічну тематику.

Отже, як можемо простежити, структура тем загалом подібна: усі вони містять завдання з читання та перекладу; часто з'являються також вправи на переклад фраз або речень, доповнення, перефразування речень або текстів та коментування цитат.

Щодо розділу «Texts for translation» [4, с. 120], то він є повністю англомовним і містить 25 текстів для перекладу, присвячених переважно питанням економіки, політики, науки та техніки [4, с. 120-181]. Жодних коментарів або завдань до або після текстів немає.

Список літератури, у свою чергу, містить 14 українсько-, англійсько- та російськомовних наукових джерел, які стосуються теми посібника [4, с. 184-185].

Загалом вважаємо посібник доволі комплексним за своєю структурою та відповідним суті дисципліни, однак можливим є його доопрацювання (зокрема урізноманітнення типів завдань та вилучення російськомовних фрагментів та джерел).

3.1.4. Особливості роботи з вправами з посібника Т. Єфименко «Послідовний переклад та техніки нотування»

Розглянемо деякі методичні рекомендації щодо застосування вправ з посібника Т. Єфименко «Послідовний переклад та техніки нотування». Так, структура посібника Т. Єфименко «Послідовний переклад та техніки нотування» (яку уже розглянуто у параграфі 2.1.1) передбачає спочатку виклад теоретичної частини, а потім практичні завдання. Однак в університетах таку схему застосовують доволі рідко: зазвичай лекційні та практичні заняття чергуються через одне, рідше – по схемі «1:2» або «2:1». Розглядатимемо саме «традиційну» схему «1 лекція – 1 практичне».

Відповідно, теоретично можливим є читання однієї лекції, за чим слідує виконання практичного завдання однієї з тем. Однак проблема тут полягає у тому, що зміст практичної теми не завжди збігається з лекцією під відповідним номером – наприклад, завдання на смисловий аналіз наявні уже у першій практичній темі, однак саме це поняття розкрито лише у лекції 2. Також лекцій у посібнику лише 6, тоді як практичних – 10, тому така кореляція неможлива.

Тож пропонуємо вирішити цю проблему одним із двох способів: або все ж перепрофілювати частину лекцій під практичні (що, однак, не зовсім відповідатиме навчальному плану у багатьох випадках), або ж об’єднати окремі лекції, які мають невелику кількість матеріалів і містять більш теоретично орієнтовану інформацію (наприклад, лекцію 1, вступну, та лекцію 2, присвячену смисловому аналізу), а решту (наприклад, лекцію 3, «Скорочення та скорочений літерний запис») розподілити на кілька лекцій. Лекційного матеріалу, однак, все ще доволі небагато, тож викладач може доповнювати його самостійно: подекуди за допомогою інших розділів посібника (наприклад, лекція 6 «Символи» може бути доповнена за допомогою вивчення скоропису знаків із розділу «Базові символи». Решту лекцій, однак, викладачеві доведеться доповнювати самостійно для подання більш повної інформації з певного питання і дотримання часових меж; у цьому викладачеві також можуть допомогти видання зі списку рекомендованої літератури.

Також моментом, який слід покращити, є комунікація зі студентами під час лекції. У посібнику взагалі відсутні питання, що допомагають оцінити розуміння матеріалу студентами. Вважаємо, що це слід вирішити, або додавши питання у хід лекції (подавши одну частину теми – поставити конкретне питання по ній; якщо більшість групи не зрозуміла цю частину, варто проговорити її ще раз), або створивши можливість для обговорення в кінці лекції – відповідно до рівня групи та мети заняття. Наприклад, для розділу про смисловий аналіз питання можуть бути такими: «Що таке смисловий аналіз?», «Навіщо він потрібен?», «Які його методи?», «Як правильно його виконувати?» тощо.

Щодо практичних завдань, перш за все, проблемою є відсутність аудіозаписів для текстів, пропонованих до перекладу. Тому можливим є таке тренування навичок послідовного перекладу, як: комбінація усної та письмової форм, тобто виконання перекладу «з аркуша»; читання тексту оригіналу викладачем або самостійне озвучування тексту студентами, коли інші студенти виконують переклад.

Також проблемою може бути завеликий обсяг завдань: студенти муситимуть за стандартний час пари (дві академічні години) читати та перекладати два доволі великих тексти і виконувати інші завдання на кшталт смислового аналізу. Цього, однак, можна уникнути, якщо частину завдань відводити на домашню роботу, у той самий час чергуючи комбінації мови оригіналу та перекладу: наприклад, на одному занятті студенти читають та перекладають текст з англійської українською, а вдома перекладають текст з англійської українською, а на другому – навпаки. Додавання усного компоненту до перекладу, який студенти виконують удома, можливе за допомогою: 1) створення ними аудіозаписів перекладу «з аркуша», 2) перевірка перекладу в усному форматі на наступному практичному занятті. Однак усний компонент не є обов'язковим – інколи можливим є створення суто письмового перекладу з метою вивчення певної лексики та/або побічне виконання інших завдань, пов'язаних з послідовним усним перекладом (наприклад, створення нотаток або записів окремих фрагментів перекладацьким скорописом).

Поза тим, не зовсім зрозуміло, де можна застосувати тексти для перекладів, розміщені у кінці видання, оскільки жодних інструкцій з цього приводу автор не дає. Однак вважаємо, що вони можуть бути використані як проєкти для студентів, коли кожен студент або частина групи отримує певний текст і має, наприклад, зробити перекладацькі нотатки до нього та записати його переклад в аудіоформаті.

Розглянемо перекладознавчу специфіку посібника Т. Єфименко. Перш за все, прокоментуємо з перекладознавчого погляду тексти, які не було перекладено, а лише запропоновано для опрацювання студентами.

Якщо розглядаємо одиниці будь-якого порядку, які не були перекладені у самому посібнику, але пропонуються для перекладу студентам, можемо говорити про їхню перекладацьку специфіку лише завдяки перекладацькому аналізу оригінального тексту, який здійснюють до перекладу. Аналіз тексту для перекладу часто вважають основним чинником розуміння сенсу, а отже, є умовою для адекватного перекладу. Переклад передбачає «перенесення» тексту з мови оригіналу мовою перекладу, коли значення і конструкції залишаються більш-менш подібними [22, с. 47]. Основний акцент в аналізі, який виконують перед здійсненням перекладу, роблять на розумінні системи мови оригіналу, а також лексичних, синтаксичних, граматичних, стилістичних особливостях конкретного тексту.

Якщо ж розглядаємо переклади, уже здійснені у межах посібника, які студенту потрібно проаналізувати, то тут доречніше буде говорити уже про поняття перекладацьких трансформацій. Під перекладацькими трансформаціями розуміють як значні, так і малопомітні зміни структурної форми мовних одиниць, що здійснюються з метою досягнення адекватного перекладу [10, с. 16].

Отже, розглянемо відповідні трансформації у перекладених одиницях з практичних завдань посібників, а також проаналізуємо неперекладені тексти з перекладознавчого погляду, аби визначити, з якими особливостями матеріалу зіштовхуються студенти, які працюють над виконанням відповідних завдань.

3.1.5. Перекладознавча специфіка посібника Т. Єфименко

Перш за все, прокоментуємо з перекладознавчого погляду тексти, які не було перекладено, а лише запропоновано для опрацювання студентами.

З лексичного погляду, безперечно, складність для перекладу становитиме стилістично забарвлена лексика. Наприклад, під час перекладу термінології студентові потрібно буде знайти сталий еквівалент у термінологічній системі мови перекладу (або принаймні знайти найбільш адекватний еквівалент, використовуючи власні знання та довідкові матеріали, як-от словники). Часто автор посібника навіть наголошує на найбільш складних для перекладу одиницях графічно, підкреслюючи їх: наприклад, «Aqueous batteries, which use water-based conducting solutions as the electrolytes, are an emerging and much safer alternative to lithium-ion batteries» [4, с. 102] – цю одиницю можна перекласти українською як *водяні акумулятори*. Однак у цьому реченні, окрім підкресленої, представлено також інші одиниці, які можуть бути складними для перекладу – наприклад, терміни *electrolytes* (*електроліти*), *lithium-ion batteries* (*літій-іонні акумулятори*) тощо.

З синтаксичного та граматичного погляду складними для перекладу будуть конструкції, непритаманні мові перекладу. Наприклад, пасивні конструкції є значно менш поширеними в українській мові, аніж в англійській. Тому часто буде доречною граматична заміна пасивного стану активним під час перекладу: наприклад, речення «Researchers need to overcome both of those problems before the material *can be used* in practical devices» [4, с. 130] можна перекласти як «Дослідникам потрібно подолати обидві проблеми, перш ніж на практиці *застосовувати* матеріал у пристроях».

Деякі граматичні категорії взагалі відсутні у мові перекладу: наприклад, в українській мові відсутні форми Continuous та Perfect Continuous (тривалу дію виражають, як правило, лексичними засобами). Тому під час перекладу це часто потрібно компенсувати додаваннями маркерів часу: наприклад, речення «It felt sudden, but that's because we *have not been paying attention*» [4, с. 139] – «Це було неочікувано, однак лише тому, що ми *досі не приділяли цьому питанню уваги*».

Якщо ж говоримо про уже подані у тексті посібника переклади, то тут, перш за все, важливо згадати про переклади фразових дієслів, які подають для вивчення студентами.

У цих перекладах, як можна помітити, залучають, можна сказати, експлікацію, оскільки переклади є більшими за обсягом і часто кількістю одиниць (а тим паче – повнозначних лексем), спрямовані на розтлумачення того чи того фразового дієслова студентам: «to come in on – згадатися комусь про щось» [4, с. 29], «to come in for – отримати по заслугам» [4, с. 29], «to come through – проникати крізь, просочуватись» [4, с. 29]. Такий багатослівний переклад потрібний, оскільки категорія фразових дієслів непритаманна українській мові, тож для перекладу потрібно розтлумачення таких одиниць.

Також цікавим з перекладознавчого погляду є і тип вправ, коли студенту потрібно співставити слова та фрази однією мовою з їхніми відповідниками іншою мовою, знайшовши їх у певному тексті. Наприклад, у тексті про технологічні новинки сільськогосподарської галузі вираз «*enlisting both conventional cross-breeding techniques*» [4, с. 61] відповідає перекладу «*залучивши як звичайні методи схрещування*» [4, с. 62]. Тут ми, до речі, бачимо застосування одразу кількох трансформацій: граматичну заміну (дієприслівник теперішнього часу *enlisting* замінено відповідником у минулому часі *залучивши*), перестановку (змінено на протилежний порядок слів у словосполученні *cross-breeding techniques*, внаслідок чого бачимо переклад *методи схрещування*), генералізацію (слово *звичайні* є дещо ширшим за значенням, аніж *conventional*), а також модуляцію (слово *techniques* має дещо інше значення, ніж *методи*, і дещо більше орієнтовано на практичне застосування).

Висновки.

Отже, специфічними і доволі складними для перекладу є і тексти посібника, пропоновані до перекладу, і уже наявні у перекладі одиниці завдань практичної частини.

Під час навчання усному перекладу варто використовувати різноманітні технології, що сприятимуть удосконаленню як перекладацьких, так і загальних мовних компетенцій.

3.2. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ [10]

Вступ.

Навчання іноземних студентів української мови має на меті формування та розвиток комунікативної компетенції, тобто здатності та готовності здійснювати міжособистісне та міжкультурне спілкування з носіями мови під час опанування майбутньою професією.

Проблема формування комунікативних навичок професійного мовлення під час навчання української мови як іноземної була предметом наших попередніх досліджень [15], [16], [17]. Відомі праці лінгвістів, які навчають іноземних студентів, у цьому аспекті з методики викладання української мови як іноземної [8], [9], [25]. Крім того, розділи про вивчення української мови як іноземної вміщено в навчальних посібниках для студентів-іноземців [11], [21], [23] та ін. Проте окремі аспекти потребують уточнення.

Актуальність теми полягає в тому, що формування в іноземних студентів іншомовної професійної комунікативної компетенції певної галузі забезпечуватиме зв'язок вивчення мови з реальним її застосуванням у майбутній фаховій діяльності.

Мета і завдання дослідження полягає у висвітленні методів та прийомів, практичне застосування яких сприятиме розвиткові пізнавальної та професійної мотивації іноземних студентів; формуванню мовленнєвих навичок, які спрямовані на оволодіння майбутньою професією, та підвищенню рівня загальної і професійної культури; слугуватимуть підготовкою до міжкультурної комунікації.

Об'єктом дослідження є мовленнєва підготовка іноземних студентів під час навчання української мови як іноземної.

Предмет дослідження становить методика формування – принципи, підходи, технології, форми, методи, засоби навчання під час навчання

[10] ***Authors:*** *Муляр І.В.*

української мови як іноземної в процесі опанування майбутньою професією.

Виклад основного матеріалу. На сучасному рівні в освіті відбуваються зміни у змісті, формах, методах і засобах навчання іноземців відповідно до викликів сьогодення. Увага до професійно орієнтованого навчання набуває особливої ваги.

Навчання іноземних студентів – це можливість для інтернаціоналізації нашої освіти, її кращої інтеграції у світовий освітній простір, крім того, це неабиякі фінансові інвестиції. Питання про навчання іноземних студентів постійно порушується під час наукових конференцій та семінарів, ведуться перемовини з іншими країнами. Зважаючи на ситуацію, у якій перебуває наша держава, студенти-іноземці виявляють бажання навчатися в українських вишах лише за умови викладання всіх дисциплін англійською мовою. Вони не хочуть витрачати рік для вивчення української мови як державної на підготовчому відділенні. Виші працюють над тим, щоб запропонувати англомовні освітні програми, аби не втратити контингент іноземних студентів. Маючи великий досвід роботи з іноземцями, навчальні заклади повинні передбачити вивчення української мови як іноземної в англомовних освітніх програмах.

Водночас надзвичайно гостро стоять питання щодо студентів, які бажають вивчати українську мову з метою подальшого навчання, стажування, працевлаштування, отримання громадянства України, складання сертифікаційного іспиту з української мови тощо. Іноземні студенти, які виявляють бажання навчатися в Україні, натрапляють на мовні проблеми, пов’язані з адаптацією в новому мовно-культурному середовищі, а також з мовними труднощами, пов’язаними з майбутньою професійною сферою. Тому актуальним залишається кардинальний перегляд підходів до організації навчання іноземних студентів, основою якого є оволодіння мовою майбутньої професії.

Процес формування мовленнєвих умінь і навичок під час навчання фахового мовлення побудований на комунікативній основі, підґрунтям якої є використання комунікативного підходу, який сприятиме розвиткові мовних,

мовленнєвих і комунікативних компетенцій, опануванню практичними навичками спілкування, наближеними до реальних умов, відповідно до обраної спеціальності.

Практичне засвоєння фахового мовлення іноземними студентами не має належного висвітлення в сучасних умовах. Наявні посібники і підручники з української мови як іноземної дають змогу оволодіти цією дисципліною лише в межах окремих комунікативних тем, наприклад: «Природа України», «Здоров'я», «Робота», «Послуги», «Українські свята» тощо. Тому викладачеві важливо шукати шляхи оптимізації навчального процесу, спрямовані на формування професійно-орієнтованого мовлення, створювати такі умови, під час яких студенти, виходячи із комунікативних потреб, опановуючи майбутню спеціальність, намагатимуться застосовувати набуті знання в обраній професійній сфері.

В інформаційному суспільстві майбутній фахівець повинен бути здатним сприймати мовлення, засвоювати потрібну інформацію, комунікувати в межах своєї професійної діяльності. Крім того, професійне мовлення є засобом формування, зберігання та передавання знань, спрямоване на досягнення ефективного професійного спілкування фахівців. Від багатства словникового запасу та рівня культури мовлення залежить професійна майстерність та успіх. Майбутні фахівці певної галузі повинні не лише опанувати знання свого фаху, а й мати високий рівень володіння професійним мовленням, зокрема оволодіти фаховою термінологією. Зважаючи на те, що роль усного мовлення в професійній сфері постійно зростає, викладачеві потрібно запроваджувати такі методи навчання, які забезпечуватимуть розвиток мовленнєвих навичок та заохочуватимуть студентів до самостійної творчої діяльності. Для формування вмінь і навичок спілкування студентів за фахом дослідники Дерба С.М., Любчевська-Сокур В.О. [9], Занько О.В., Трюхан О.А. [11], Муляр І. В. [15], Світлик М. Д. [19] тощо пропонують використовувати різні види вправ, які сприятимуть розвиткові професійного мовлення студентів. Добираючи систему професійно-орієнтованих завдань, потрібно враховувати умови навчання та

індивідуальні особливості студентів. Пошук нових підходів до навчання мови на сучасному етапі дає змогу виокремити найпрогресивніші тенденції в розвиткові сучасної методики навчання української мови як іноземної серед яких когнітивна і комунікативна методики.

В основу комунікативного підходу покладено принцип побудови процесу навчання за аналогією з реальними мовленнєвими ситуаціями. Цей підхід розрахований на розвиток комунікативної компетенції, тому більшість часу на заняттях приділяється саме розмовним практикам. Розвиткові усного мовлення сприяють різні аспекти мовленнєвої діяльності, як-от: слухання, говоріння, а також читання. За основу всіх видів мовленнєвої діяльності покладено текст, тому вміння з ним працювати набуває особливого значення.

На думку дослідників, однією з можливостей застосування комунікативного підходу до навчання та організації продуктивної роботи з науковою інформацією є текст професійного спрямування, на основі якого формуються не лише лексико-граматичні навички, але й вміння визначати, відбирати та засвоювати потрібну інформацію. Можливі шляхи оптимізації навчання професійно-орієнтованого усного мовлення на основі текстів за фахом досліджено у працях таких мовознавців: М.В. Барановської [1], К.І. Гейченко [5], Гао Юаньюань, І. Яремчук [4], О.М. Гордої, О.М. Трумко [7], Г. В. Кравчука [13], Т. М. Лагути [14] та ін. Для забезпечення комунікативної досконалості мовлення (точності та логічності викладу і їхнього обов'язкового складника – мовної унормованості) кожний фахівець має доцільно послуговуватися мовними засобами різних рівнів. З цією метою студенти повинні навчитися працювати з науковими, науково-популярними текстами відповідно до запропонованої мовленнєвої ситуації. Особливу увагу треба приділяти термінології та професійній лексиці, що підлягає аналізові.

Зважаючи на те, що основою професійної підготовки є комунікативна компетенція, тобто уміння і навички говорити, ставити запитання, відповідати, переконувати, висловлювати точно думку, доречно поводити себе в конкретній ситуації спілкування, дотримуватися правил етикету тощо. Тому передусім

використовуючи розмовний, а саме розмовно-професійний стиль мовлення під керівництвом викладача студентам може бути запропоноване будь-яке мовне явище чи комунікативна проблема.

Оскільки мовлення як вид людської діяльності завжди зорієнтоване на виконання якогось комунікативного завдання, у процесі мовленнєвої діяльності мовець щось повідомляє, у чомусь переконує, до чогось спонукає співрозмовника. Безпосереднім проявом думки, формою її існування, репрезентантом мисленнєво-мовленнєвої діяльності є текст. Текст (від лат. textum – тканина, сплетіння, поєднання) – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність [22, с. 118]. Отже, текст постає обов'язковим складником комунікативного процесу, допомагає фіксувати, зберігати і передавати інформацію.

Під час добору текстового матеріалу для навчання потрібно враховувати інтереси студентів, їхнє бажання отримати інформацію, яка буде мати професійне значення, рівень мовної та професійної підготовки, рівень складності тексту. У процесі навчання для студентів старших курсів бажано використовувати оригінальні тексти, які створені для реальних умов. Водночас для іноземців навчальним матеріалом можуть слугувати спеціально підготовані адаптовані тексти, які у своєму складові мають доступні базові категорії речень, зрозумілу лексику та граматику. Важливо зазначити, що такі тексти розмовного, офіційно-ділового чи наукового стилів слугуватимуть основою вивчення термінологічної фахової лексики. Крім того, під час роботи з текстом потрібно вибудувати методично обґрунтовану послідовну систему вправ, виконання яких сприятиме досягненню мети, підвищить навчальну мотивацію, розвиватиме у студентів самостійність та творчість, яка постане органічним складником вивчення мови.

Щоденна практика викладання підтверджує важливість оволодіння системою роботи з фаховими текстами, яка ще не достатньо висвітлена в методиці викладання української мови як іноземної, відсутня забезпеченість

потрібною літературою практичного змісту.

Процес сприймання тексту під час читання може ускладнюватися через різні причини, які викладач повинен врахувати заздалегідь. Студент повинен володіти певним лексичним і граматичним запасом, щоб зрозуміти зміст тексту.

Усі тексти і завдання, а також формулювання завдань, повинні бути максимально адаптовані і відповідати рівневі студента на момент вивчення. Істотною перешкодою під час роботи з текстом є невміння вичерпати під час сприймання потрібну інформацію. Сприймання тексту через значні смислові та інформаційні втрати – нерозуміння окремих частин тексту, неповне й неточне розуміння слів призводить до перекручування їхнього смислу, причиною цього є удаване розуміння. Звичка не звертати уваги на незнайомі слова суперечить вимозі уважного ставлення до слова – одній з основних умов повноцінної читацької діяльності на будь-якому етапі. Тому, в разі потреби, викладачеві спочатку потрібно зупинитися на граматичному матеріалові, наявному в тексті, приділити увагу словотворенню окремих слів (дібрати спільнокореневі слова), лексичним завданням (з'ясувати значення незрозумілих слів, дібрати до них синоніми, антоніми, скласти словосполучення або речення), виокремити комунікативно доцільні розмовні фрази, найбільш уживані мовленнєві моделі тощо. Усе це слугуватиме міцною лексико-граматичною базою для студентів, зміцнюватиме їхні мовленнєві вміння і навички.

Несформовані вміння свідомо читати даються взнаки в інших видах мовленнєвої діяльності, гальмують подальшу освіту з усіх дисциплін. Важливо зазначити, що читання дає поштовх розвиткові спонтанного мовлення, розвиває логічне мислення, збагачує словниковий запас, допомагає оволодіти граматикою української мови, засвоїти основні закони сполучуваності слів. Лексика та граматичні конструкції тексту слугують будівельним матеріалом, яким студент може скористатися під час продукування усних та письмових висловлювань, послужити стимулом до ведення бесіди, обміну інформацією, викликати спільний інтерес до предмета бесіди.

У мовознавчій літературі, присвяченій практиці навчання мов, зазначають,

що для успішного перебігу процесу роботи з текстами фахового спрямування на уроках української мови як іноземної потрібно зосередити увагу на формуванні таких умінь і навичок:

- визначати тему та основну думку висловлення;
- розуміти фактичний зміст;
- з'ясовувати і розуміти значення незнайомих слів та словосполучень у тексті (допоможе усвідомити важливі поняття і реалії);
- розрізнювати головну та другорядну інформацію;
- критично оцінювати та інтерпретувати здобуту в тексті інформацію;
- співвідносити інформацію зі своїм життєвим досвідом, з майбутньою професійною діяльністю;
- використовувати здобуту інформацію у своєму повсякденному житті, у майбутній професійній сфері;
- прогнозувати зміст;
- узагальнювати викладені в тексті факти, підсумовувати;
- знаходити в тексті ключові слова;
- складати план до тексту;
- складати конспект тексту;
- укладати словник фахової лексики та термінів на основі тексту;
- переказувати текст або окремі його частини;
- зосереджувати увагу на певних питаннях змісту;
- давати відповіді на певні питання за змістом тексту і ставити запитання до тексту тощо [10], [12], [20].

У процесі самостійного визначення доцільного теоретичного та практичного матеріалу викладач повинен враховувати майбутній фах студентів. Навчальні тексти залежно від індивідуальних особливостей, підготовки та потреб студентів можуть бути різного рівня складності. Усе це полегшить роботу викладача, зробить її різноманітною та цікавою.

Важливим аспектом опанування мови, який впливає на розв'язання пізнавальних, розвивальних та виховних завдань, стимулює розвиток умінь і

навичок з усіх видів мовленнєвої діяльності, є читання. У методичній науці питання щодо навчання іноземних студентів недостатньо вивчене і потребує додаткового опрацювання. З-поміж чотирьох видів мовленнєвої діяльності, які становлять поняття «розвиток мовлення» (аудіювання, говоріння, читання і письмо), читання повинно стати потрібним елементом повноцінного опанування українською мовою як іноземною на кожному занятті. Удосконалення навичок читання дає змогу збагатити активний і пасивний словниковий запас студентів, засвоїти певні граматичні конструкції, допомагає усвідомити систему іноземної мови, формує світогляд, збагачує країнознавчими та фаховими знаннями, посилює пізнавальну активність студентів. Тому завдання викладача полягає в тому, щоб організувати роботу студентів з читання текстів плідно, цікаво й різноманітно.

Формування навичок виразного читання пов'язане із мовним чуттям, що виявляється в умінні розрізняти наголошені й ненаголошені склади, інтонувати речення різних структур, підвищувати й понижувати голос, прискорювати й уповільнювати темп мовлення, робити логічний наголос у реченнях, передавати потрібну мовленнєву інтонацію. Серед умінь, якими іноземні студенти повинні оволодіти під час читання, можна виокремити такі:

- виявляти певний рівень розуміння змісту прочитаного;
- читати відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, дотримуючись логічного наголосу, пауз, інтонації;
- читати текст з належною швидкістю;
- знаходити в тексті потрібну інформацію тощо.

Відповідно до комунікативного завдання, у мовознавчій літературі розрізняють кілька видів читання [2], [6], [10], [12], [20], які, на наш погляд, можуть бути реалізовані на заняттях української мови як іноземної. Але передусім важливо поставити мету і завдання до такого виду роботи, і, відповідно до цього, використовувати певний вид читання. Наприклад, під час первинного ознайомлення зі змістом тексту, для виокремлення потрібної інформації щодо доцільності її сприймання, нерідко використовують

переглядове читання. Переглядове читання потребує від читача вільного володіння значним за обсягом матеріалом. Мета такого виду читання – мати загальне уявлення про зміст тексту. У науковій літературі його називають вибірковим читанням. Для навчання цього виду читання слід добирати кілька тематично пов'язаних матеріалів і створювати ситуації перегляду. Завдання мають бути спрямовані на формування вмінь орієнтуватися в логіко-смисловій структурі тексту, добувати і використовувати матеріал відповідно до конкретного комунікативного завдання.

Викладач також може поставити мету – виокремити в тексті основну інформацію, з'ясувати, що саме говориться стосовно конкретних питань або змісту загалом, у такому разі буде застосоване *ознайомлювальне читання*, що не передбачає подальшого відтворення здобутої інформації та попередньої настанови. Під час такого виду читання аналіз здобутої інформації здійснюється довільно. Основним є вміння виокремлювати головну і другорядну інформацію. Викладач може підготувати нескладні довгі тексти, у яких наявна певна кількість надлишкової інформації.

Вдумливе й неспішне читання, під час якого здійснюють аналіз змісту, спираючись на логічні та мовні зв'язки в тексті, є *вивчальним*. Такий вид читання передбачає повторне перечитування окремих частин тексту, подекуди вголос або мовчки, встановлення смислових зв'язків через аналіз мовних засобів, виокремлення основних частин з метою кращого розуміння змісту, підготовкою до переказування, обговорення, використання в подальшій діяльності. Для цього виду читання потрібно добирати тексти, які мають пізнавальну цінність, інформативність і становлять певну складність для конкретного етапу навчання як у змістовому, так і в мовному аспектах, відповідають рівневі студентів.

Пошукове читання зорієнтоване на читання газет і спеціальної фахової літератури. Його мета – знайти в тексті чи в текстовому масиві конкретну інформацію. У процесі роботи читач звернеться до конкретних частин чи розділів тексту, які опрацює за допомогою вивчального читання та докладно проаналізує зміст, за потреби критично осмислить інформацію, відтворить її.

Важливо зазначити, що пошукове та переглядове читання потребують умінь орієнтуватися в логіко-смисловій структурі тексту, вибирати з нього (чи з кількох текстів) потрібну інформацію з тієї чи тієї проблеми й систематизувати її. Ці види читання передують вивчальному читанню. Під час розробленої системи вправ під керівництвом викладача іноземні студенти привчатимуться до самостійного здобуття потрібної інформації, наприклад, стосовно майбутньої професійної діяльності. Оволодіння методикою проведення переглядового, ознайомлювального, вивчального та пошукового читання є важливими етапами роботи з текстами на уроках української мови як іноземної.

Важливою умовою організації роботи над читанням є виконання передтекстових та післятекстових завдань, виконання яких зробить процес читання цілеспрямованим. Добираючи тексти і розробляючи завдання до них, треба уникати одноманітності, враховувати пізнавальні інтереси студентів.

Читання є важливим комунікативним умінням та засобом спілкування, яким іноземні студенти повинні оволодіти, тому під час навчання потрібно приділяти увагу техніці читання мовчки та вголос. Працюючи над читанням вголос, формувати такі якості, як правильність (правильної вимови звуків та звукосполучень, правильного наголошування слів), виразність (інтонувати речення різних структур, підвищувати й понижувати голос, прискорювати й уповільнювати темп мовлення, робити логічний наголос у реченні), емоційність, чіткість тощо.

Отже, правильно вибудована робота з текстом слугуватиме вивченню теоретичного матеріалу, допоможе виробити навички аналізувати, оцінювати, узагальнювати, правильно формулювати думки, забезпечуватиме розвиток усного та писемного мовлення іноземних студентів.

Серед інноваційних методів та форм підготовки іноземних студентів до майбутньої професійної діяльності, без яких неможливо виховати та навчити студентів усіх спеціальностей, є розвиток комунікативної культури спілкування посередництвом моделювання мовленнєвих ситуацій, які виникатимуть у майбутній професійній діяльності.

Прийомами реалізації цього процесу можуть бути:

- бліц-питання;

- перегляд відео, слухання аудіозапису з потрібною інформацією та . перевірка її сприймання;

- інтерв'ю;

- ситуативні діалоги;

- рольові ігри;

- представлення презентації своєї майбутньої діяльності;

- створення відеороликів;

- повідомлення інформації з фахової проблематики;

- створення відеомайстер-класів тощо [16].

Теми, які можна запропонувати студентам під час підготовки до творчих ситуативних завдань:

- «Діалог з фахівцем»;
- «Чому я обиратиму/ не обиратиму для себе цю професію?»;
- «Мій перший робочий день»;
- «Які якості потрібно розвивати фахівцеві такого напрямку?»;
- «Професія мого друга/знайомого/родича»;
- «Перспективи майбутньої професії» тощо.

Неодмінним складником таких творчих завдань є поступове ознайомлення з формулами мовного етикету під час взаємодії.

Отже, процес навчання іноземців стає цікавим, індивідуалізованим та ефективним, якщо викладач, використовуючи сучасні інтерактивні технології на додаток до традиційних, творчо осмисливши та продумувавши зміст і чітку структуру кожного виду роботи, вміло поєднуючи прийоми дистанційної освіти з традиційними, залучатиме іноземних студентів до співпраці.

У сучасних умовах розвитку суспільства особливо актуальною постає проблема формування суспільно-активної, компетентної, творчої особистості, яка здатна самостійно продукувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення. Для реалізації цього нових можливостей надає застосування сучасних

інноваційних методів та технологій навчання, яке передбачає активну творчу взаємодію всіх учасників навчального процесу.

Одним із найефективніших інноваційних методів навчання, якому надають перевагу в сучасній практиці навчання мов, є метод проєктів, провідною ідеєю якого є «побудова навчання на життєвій основі, через доцільну діяльність учня, у співвідношенні з його особистим інтересом саме в цих знаннях» [18, с. 148]. Доцільно також донести учасникові важливість та значення їхньої участі особисто для них. Застосування цього методу сприяє формуванню у студентів таких умінь і навичок, як уміння самостійно здобувати та вдосконалювати свої знання, вчитися знаходити потрібну інформацію відповідно до фахового спрямування, викликаючи стійку цікавість до майбутньої професії. Використання цього методу передбачає залучення студентів до активної взаємодії під час різних видів практичної діяльності, сприяє розвиткові інтелектуальних та творчих здібностей, робить навчальний процес цікавим та індивідуалізованим, підвищує навчальну мотивацію до здобуття знань, а головне – створює умови для самореалізації студентів-іноземців, сприяє швидшій адаптації до нових умов навчання. Безсумнівно, метод проєктів доцільно застосовувати на заняттях української мови як іноземної, оскільки цей процес суттєво впливає на поліпшення мовленнєвих навичок, які є доволі важливими складниками для майбутніх фахівців, а саме:

- навички правильного і переконливого мовлення відповідно до запропонованих ситуацій, характерних для фахової діяльності;

- уміння будувати висловлення з фахової проблематики та презентувати себе як кваліфікованого фахівця і майбутнього професіонала;

- уміння взаємодіяти відповідно до ситуації спілкування, здійснювати самооцінювання власної діяльності тощо.

Під час виконання проєкту передбачено, що студент, актуалізуючи внутрішні сили, інтелект, досвід, вольові якості, емоції тощо, працює над виконанням завдання самостійно або разом з групою студентів-однодумців під керівництвом викладача.

Постаючи активними учасниками навчального процесу, студенти працюють з навчальним матеріалом, виявляючи особисте емоційно-ціннісне ставлення до процесу та результату, до своїх внесків та ролі інших учасників проєкту. Виховним моментом цього процесу є толерантне ставлення одне до одного, що є важливою ознакою інтерактивних технологій. Викладач і студенти спілкуються, аналізують, діляться своїми думками, дискутують і взаємозбагачуються. Для викладача це неодмінний стимул, що спонукає підвищувати свій фаховий рівень, набувати досвіду і поліпшувати якість навчання. Завдяки цьому суттєво підвищується ефективність такого виду роботи. У такому разі викладачеві під час організації навчальної діяльності потрібно допомогти кожному студентові розкрити та виявити індивідуальні творчі здібності і нахили, створити сприятливу атмосферу довіри, впевненості, пошуку. Водночас викладач повинен контролювати весь процес. Робота над проєктом дає змогу задіяти в процесі навчання мультимедійні засоби та комп'ютерні технології, що перетворить цей процес на справжню інноваційну творчу лабораторію із новими формами співпраці.

За характером контактів проєкти поділяються на *внутрішні* та *міжнародні.* Внутрішніми називають проєкти, організовані або всередині однієї школи, або між школами, класами всередині регіону, країни. У міжнародних проєктах беруть участь представники різних країн, для їх реалізації можуть застосовуватися засоби інформаційних технологій.

За кількістю учасників проєкти поділяються на особистіші, парні та групові. У науковій літературі розрізняють такі типи проєктів [18, с. 153]:

- дослідницькі;
- творчі;
- ігрові;
- інформаційні;
- практико-орієнтовані.

Дослідницькі проєкти – вид діяльності, за якої передбачено завчасно ретельно обдуману структуру, чітко визначену мету, актуальність предмета дослідження для

кожного учасника, суспільне значення цього завдання, продумування методів, зокрема експериментальних методів оброблення результатів. Такі проєкти цілком підпорядковані логіці дослідження і зазвичай мають певну структуру: визначення теми дослідження, аргументація її актуальності, визначення предмета й об'єкта, завдань і методів, визначення методології дослідження, висунення гіпотез розв'язання проблеми й означення шляхів її розв'язання.

Творчі проєкти – вид діяльності, за якої не передбачена наявність докладно визначеної структури щодо спільної роботи учасників, вона вибудовується у процесі виконання, підпорядковуючись кінцевому результатові, зважаючи на інтереси учасників та встановлені виконавцями проєкту правила. Учасники завчасно домовляються про заплановані результати і форму їх представлення (презентація, відеофільм тощо).

Ігрові проєкти – вид діяльності, під час якої кожний учасник має визначену роль, відповідно до характеру та змісту проєкту. Вони можуть виконувати роль, наприклад, відомої особистості, літературного персонажа тощо. Учасники імітують певні соціальні й ділові стосунки, основою яких є вигадані й обіграні виконавцями ситуації. Під час роботи над творчими проєктами учасники виявляють дуже високий ступінь творчості, але домінувальним видом діяльності є саме гра.

Інформаційні проєкти вид діяльності, спрямований на збирання інформації про який-небудь об'єкт, явище, на ознайомлення учасників проєкту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення фактів. Такі проєкти потребують добре продуманої структури, можливості систематичної корекції під час роботи над проєктом. Структуру цього проєкту можна позначити в такий спосіб: мета проєкту, його актуальність; методи отримання (літературні джерела, засоби масової інформації, бази даних, зокрема й електронні, інтерв'ю, анкетування тощо) та обробки інформації (її аналіз, узагальнення, зіставлення з відомими фактами, аргументовані висновки); результат (стаття, реферат, доповідь, відеофільм); презентація (публікація, зокрема в електронних мережах, обговорення на конференції). Такі проєкти можуть бути органічною частиною дослідницьких проєктів, їхнім модулем.

Практико-орієнтовані проєкти – вид діяльності, за якої результат роботи учасників чітко визначено з початку, він орієнтований на їхні соціальні інтереси (документ, програма, рекомендації, проєкт закону, словник тощо). Проєкт потребує складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них. Особливо важливими є хороша організація координаційної роботи у вигляді поетапних обговорень та презентація отриманих результатів і можливих засобів їх упровадження в практику.

Під нашим керівництвом на уроках української мови студенти-іноземці підготовчого відділення виконали кілька успішних проєктів, що стосувалися їхньої майбутньої професії. Ці проєкти студентів згодом були практично застосовані під час навчання на старших курсах, а також стали частиною їхньої професійної діяльності після здобуття фахової освіти. Наведемо в скороченому вигляді кілька прикладів таких проєктів, опублікованих у збірнику наукових студентських праць [3, с. 136-138], [24, с. 150-151].

Хеджазі Мехіддін

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара підготовче відділення, Алжир, І.В. Муляр

МОЯ МАЙБУТНЯ ПРОФЕСІЯ

«Зрозуміти воду – значить зрозуміти Всесвіт», – вважав Масару Емото. Мене теж захопила ця загадкова господарка Землі і стала смислом мого життя. У майбутньому я вирішив займатися очисткою та аналізом питної води. В Алжирському університеті я три роки працював над дипломною роботою на тему: «Теоретичне та бібліографічне дослідження мутності та експериментального порівняння різних коагулянтів на греблі в районі Тимгад Батна». У моїй країні я здобув освітній ступінь магістра аналітичної хімії. В Україні я хочу продовжити навчання та здобути освітньо-науковий ступінь доктора філософії в галузі аналітичної хімії. Я обрав цю галузь, оскільки, на мою думку, вода – це джерело всього живого. Так само вважав і Леонардо да Вінчі: «Воді була дана чарівна влада стати соком життя на землі». Брак води впливає на всю планету, особливо на країни третього світу. Людині потрібна якісна

питна вода зі збалансованим мінеральним складом, але, на жаль, у моїй країні це є проблемою. Алжир домігся самодостатності в забезпеченні питною водою, проте потрібно докласти зусиль для поліпшення її якості. Якість води має великий вплив на здоров'я, стає причиною численних захворювань у моєму місті. Такий факт є мотивацією для мене, оскільки вивчення хімії та інших наук дає змогу запобігти цьому лихові та поліпшити якість питної води.

У лабораторії я досліджував проби води з водоочисної станції. Перевіряв усі параметри якості води кількома аналітичними методами та відповідно до цього займався її очищенням, щоб зробити таку воду питною. У воді хлор, важкі метали, сполуки фосфору й сірки, нітрати і пестициди…Все це результати здобутків і прорахунків хімії. Створений руками людини світ синтетичних речовин забезпечує її потреби в повсякденному житті, але водночас стає біохімічним чинником глобального масштабу. Йдеться не лише про забруднення довкілля під час виробництва й використання продуктів синтетичної хімії, а й про непередбачуваність реакції природних об'єктів на вплив цих продуктів.

В Україні для очистки води застосовують обернено-осмотичні фільтри. Обернений осмос – це процес повної очистки води від будь-яких мікроорганізмів, мінералів і мікроелементів, окрім кисню. Ступінь очистки досягає 98%, тобто отримують свіжу, смачну, чисту воду, яка не потребує додаткового кип'ятіння, може бути придатною для пиття та приготування їжі. Проте вода, яка пройшла обробку обернено-осмотичним фільтром, втрачає свою природну структуру, природну біоенергетику і властивості живої системи, вона стає мертвою. Потрапляючи в організм людини, така вода намагається повернути собі хімічні елементи, яких не вистачає, «забираючи» їх із організму. Тому таку обернено-осмотичну воду слід вживати дозовано, оскільки вона є фізично неповноцінною через порушену структурну впорядкованість.

У багатьох країнах світу, вирішуючи проблему питної води, сьогодні виробляють фасовану або пляшковану питну воду, мінеральну або столову, високої якості. Різновидом її є пляшкована, артезіанська, мінералізована, очищена, джерельна, колодязна та газована. Важливо, щоб фасована питна

вода або навіть природна джерельна вода мали відповідний санітарно-гігієнічний та екологічний паспорт і фізичні характеристики.

Безпечною для формування і функціонування організму людини є справжня природна питна вода. Вона має у своєму складі всі потрібні мікро- і макроелементи в оптимальному, самоорганізованому стані, завдяки цьому така вода має власну біоенергетику, є живою системою, неподільною або несепарабельною. Таку воду, по суті, не потрібно доочищувати, достатньо лише її пропустити через пісочний фільтр і забезпечити стерильність за допомогою озонування або УФ опромінення. На жаль, зараз, коли людина суттєво порушила природну рівновагу свого оточення, поверхневу воду, воду із-під землі, яка була б придатною для пиття сирою, вважати питною ризиковано.

Хоча хімія «є серцем багатьох наук», сьогодні лише хімічний або фізико-хімічний контроль оцінки якості води є недостатнім. Тому одночасно з методами аналітичної хімії якість води перевіряють також біотестуванням. Це один із додаткових експериментальних методів перевірки води на токсичність. На зразок, українські вчені інституту колоїдної хімії та хімії води імені А. В. Думанського НАН України запропонували комплексний підхід із застосуванням організменого і клітинного рівнів, розробили систему біомаркерів для аналізу структурних, функційних та мутагенних змін геномів клітин рослин і тварин. У результаті застосування батарей рослинних та тваринних тест-організмів та їхніх клітин одержано об'єктивну оцінку токсичності водних зразків. Комплексне біотестування питної води проводять на рослинах (цибулі), безхребетних (гідрах), хребетних тваринах (рибах), культурних клітинах людини (печінці, нирках, судинах). Це тести на токсичність і генотоксичність, тести на виявлення порушень у генетичному апараті людини.

Проблема якості питної води на часі і в моїй країні, і в усьому світі. Тому подальшу свою діяльність я хочу присвятити комплексному вивченню всіх аспектів хімії і технології води. Для мене важливо знайти викладача, який мені допоможе досягти цієї мети. Я хочу передати цінний досвід українських учених

алжирським студентам, які займаються хімією води в університетських лабораторіях. Гадаю, це принесе користь людям.

Бокулі Бофаса Седрик

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

підготовче відділення, Конго, І.В. Муляр

ІНТЕРАКТИВНИЙ ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ

Моя мрія – здобути професію діджитал-маркетолога. Я вважаю, що саме ця спеціальність втілює характеристики тієї діяльності, якій я присвятив би своє майбутнє. Професія маркетолога, обрана мною, потребує безперервного вдосконалення, оскільки ми живемо в епоху технологій, які стрімко розвиваються. Маркетинг постійно змінюється, переходить із одного стану в інший. На сьогодні маємо цифровий маркетинг, зважаючи на це, ми повинні вивчати цифрові технології.

*Цифровий маркетинг (діджитал-маркетинг, онлайн-маркетинг або інтерактивний маркетинг) – це використання всіх можливих цифрових каналів для просування товарів, послуг та брендів, збільшення збуту за допомогою різних методик і тактик. У наш час такими основними комунікаційними посередниками є телебачення, радіо, інтернет, соціальні мережі, мобільні технології та інші форми. Діджитал-**маркетинг** міцно пов'язаний з інтернет-маркетингом, але в ньому вже розроблено кілька технік, які дають змогу досягати цільової аудиторії навіть в офлайн-просторі (використання додатків у смартфонах, sms/mms, рекламні дисплеї на вулицях та ін.). Сьогодні, крім традиційних видів реклами, діджитал-маркетинг починає застосовувати QR-коди на рекламних плакатах та журналах, щоб швидко та зручно спрямувати людей до товару, який їх зацікавив, тим самим перетягнувши потенційних покупців у віртуальний світ.*

Популярними каналами цифрового маркетингу є, перш за все, інтернет та пристрої, що надають доступ до нього: комп'ютери, планшети, смартфони та ін., оскільки вони є засобами одержання інформації, спілкування та самореалізації людини. По-друге, це локальні мережі. Внутрішні комп'ютерні

мережі компаній або міських районів є самодостатніми інформаційними системами, де користувачі можуть спілкуватися, грати, обмінюватися потрібною інформацією. Зараз поступово відбувається інтеграція локальних мереж з інтернетом.

Наступними за популярністю digital-каналами маркетингу є мобільні пристрої. Раніше бренди доносили інформацію за допомогою sms-повідомлення, а зараз популярним є встановлення орендованих пристроїв або організація wow-дзвінків на телефон. Спеціальні додатки для планшетів, смартфонів дають змогу користувачу одержати нові знання, грати, заходити в інтернет та ін. Цифрове телебачення щороку витісняє аналогове та поступово інтегрується з інтернет-пристроями. Сьогодні за допомогою телевізора можна переглянути свою сторінку на Facebook, переглянути ролик на Vimeo, дізнатися останні новини. Інтерактивні екрани, pos-термінали, якими ми часто послуговуємося в крамницях, на вулицях, у транспорті – це також різновиди діджітал-медіа, які поступово витіснили стандартну зовнішню рекламу, оскільки дають можливість краще взаємодіяти зі споживачем, допомагають йому здійснити покупку. Поширеними стали діджитал-гаджети – пристрої, які можуть збирати інформацію і передавати її на інші носії, як-от: смарт-годинники, смарт-окуляри, фітнес-браслети та інше.

Наразі тенденції розвитку діджитал-сфери маркетингу спрямовані на створення нових способів взаємодії з аудиторією – можна почути відгуки споживачів щодо поліпшення якості продукту. Тепер навіть невелика компанія має змогу за лічені хвилини донести своє повідомлення до мільйонів потенційних споживачів та стати великою корпорацією. Також слід зазначити одну з головних тонкощів роботи діджитал-маркетолога – вміння оперативно реагувати на зміни є критичним чинником виживання.

Отже, зазначені чинники дають мені мотивацію та породжують бажання набувати нових знань із маркетингу, вдосконалювати свою майстерність у сегменті, пов'язаному із застосуванням інноваційних технологій, відкривати нові горизонти рівнів взаємодії людей.

Висновки.

Робота з текстами фахового спрямування, формування навичок читання, моделювання мовленнєвих ситуацій, які виникатимуть у майбутній професійній діяльності, виконання проєктів на уроках української мови як іноземної сприяє фаховій мовній підготовці. Як свідчить наша практика, застосування кожного із цих методів є ефективним, водночас підготовлені ситуації, наближені до реально життєвих, а також метод проєктів мотивують студентів, надають їм впевненості, спонукають до самостійного вдосконалення мовленнєвих навичок, сприяють практичному оволодінню мовою. Перспективними видаються подальші дослідження методичних засад викладання української мови як іноземної, а саме: поглиблене вивчення інших методів та прийомів, опрацювання досвіду викладання цієї дисципліни в інших навчальних закладах.

Summary / Анотація

The paper presents the results of the research work of the Department of Translation and Linguistic Training of Foreigners of Oles Honchar Dnipro National University and visiting professors. The first chapter of the collective monograph deals with the lexico-stylistic aspect of the department scientific topic. In particular, the attention is paid to translation of historisms, proper names, eptonyms and allusion, which is a relevant problem for translation studies. The focus of the research in the second chapter is aimed at the study of political advertising, the problem of translating syntax; intersemiotic translation of a literary work is considered. In the third chapter, attention is focused on the methodological paradigm of language education.The scientific research can be interesting for specialists in the field of philology, translators and all readers who understand the beauty of philology.

Keywords: language education, lexico-semantic aspect, philological aspect, linguistic aspect, literary aspect, translation

В роботі представлено результати науково-дослідної роботи кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Перший розділ колективної монографії присвячено лексико-стилістичному аспекту наукової теми кафедри. Зокрема приділено увагу перекладу історизмів, власних імен, ептонімів та алюзії, що є актуальною проблемою для переклдаознавства; фокус дослідження у другому розділі спрямовано на дослідження політичної реклами, проблемі синтаксису перекладу; розглянуто інтерсеміотичний переклад літературного твору. У третьому розділі увагу сконцентровано на методичній парадигмі мовної освіти. Наукова розвідка може бути цікавою фахівцям у галузі філології, перекладачам та усім читачам, хто розуміється на красі філології.

Ключові слова: мовна освіта, лексико-стилістичний аспект, філологічний аспект, лінгвістичний аспект, літературознавчий аспект, переклад.’’

References / Література

Chapter 1.1

1. «Екзорцизму, як певного обряду чи ритуалу, у Православній Церкві немає» – о. Назарій Лозинський. URL: https://velychlviv.com/ekzortsyzmu-yak-pevnogo-obryadu-chy-rytualu-v-pravoslavnij-tserkvi-nemaye-o-nazarij-lozynskyj/ (дата звернення: 04.11.2023)

2. 160 років від скасування кріпацтва в Наддніпрянській Україні. URL: https://nmiu.org/tsoho-dnia/2258-160-rokiv-vid-skasuvannia-kripatstva-v-naddnipriankii-ukraini (дата звернення: 15.09.2023)

3. 1848 – скасування кріпацтва на Буковині. URL: https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/9/2367 (дата звернення: 15.09.2023)

4. Валерій Шевчук. URL: https://lib.kam.gov.ua/valeriy-shevchuk (дата звернення: 26.10.2023)

5. Гайдученко Г. Історизми та архаїзми як основні виражальні засоби історичної стилізації. *Науковий вісник ХДУ: Серія «Лінгвістика».* Херсон, 2009. С. 65-68.

6. Костенко В. Г., Юристовський О. І., Децик О. П. Суспільно-політичний устрій Київської Русі. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького*. 2011. № 13 (2-3 (48)). С. 227-231.

7. Лицар – слововживання. URL: https://goroh.pp.ua/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F/%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0%D1%80 (Дата звернення: 12.12.2023)

8. Мовчан Р. В. «Труди і дні» Валерія Шевчука (до 80-ліття від дня народження). *Слово і Час.* 2019. № 9. С. 22-33.

9. Мовчан Р. В. Валерій Шевчук – митець слова і вчений (до 75-ліття від дня народження). *Studia polsko-ukraińskie.* 2014. № 1. С. 215-225.

10. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищ. закл. освіти. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. 246 с.

11. Синод ПЦУ канонізував митрополита Київського Рафаїла (Заборовського). URL: https://patriarchia.org.ua/news/synod-pczu-kanonizuvav-mytropolyta-kyyivskogo-rafayila-zaborovskogo/ (дата звернення: 04.11.2023)

12. Словник української мови: в 11 томах. URL: http://sum.in.ua/ (дата звернення: 15.09.2023)

13. Словник української мови: в 20 томах. URL: https://sum20ua.com/ (дата звернення: 15.09.2023)

14. Солецький О. Валерій Шевчук і бароко. *Дивослово.* 2010. № 10. С. 35-40.

15. Стаховська Н. Ф. Віддієслівна деривація агентивно-професійних назв металургійної термінолексики. URL: https://www.confcontact.com/2013-

specproekt/fl8_stahovska.htm (дата звернення: 11.12.2023)

16. Толочко О. П. Поляни. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Poliany (дата звернення: 28.10.2023)

17. Чижевський Д. Києво-Печерський патерик. URL: http://litopys.org.ua/yushkov2/yush12.htm (дата звернення: 27.10.2023)

18. Якубовська М. Міфологема буття у творчості Валерія Шевчука. *Волинь – Житомирщина.* 2005. № 13. С. 22-32.

19. Ahieieva-Karkashadze V. O. Archaic words of the English language: types, functions and translation. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 165-169.

20. Cambridge dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/spear (Last accessed: 16.09.2023)

21. De Mello E Souza L., Robinson C. Demonology, the Devil and the Image of America. *Portuguese Studies*. 1997. № 13. P. 159-179.

22. Freed J. B. Medieval German Social History: Generalizations and Particularism. *Central European History.* 1992. Vol. 25. № 1. P. 1-26

23. Lay brother. URL: https://www.catholicculture.org/culture/library/dictionary/index.cfm?id=34523 (Last accessed: 10.12.2023)

24. Robbins R. M. Review of The Serf, the Knight and the Historian, by Dominique Barthélemy. *Comitatus: A Journal of Medieval and Renaissance Studies.* 2010. Vol. 41. P. 231-233.

25. Umudova M. Types of Obsolete Words (Archaisms and historicisms). *International Journal of Social Science And Human Research*. 2022. Vol. 5. Iss. 12. P. 5897-5900.

26. Шевчук В. Птахи з невидимого острова: Роман, повісті. Київ: Радянський письменник, 1990. 470 с.

27. Shevchuk V. The meek shall inherit… Kyiv: Dnipro Publishers, 1989. 303 p.

Chapter 1.2

1. Абросимова О. В. Особливості передачі топонімів в текстах метакультурної комунікації (на матеріалі країнознавчого довідника „Tatsachen über Deutschland“ та його перекладу «Німеччина у фактах»). *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.* 2014. № 79. С. 75-80.

2. Вербич С. О. Оронімія українських Карпат: перспективи дослідження, збереження та впорядкування. *Українська мова.* 2010. № 3. С. 135-140.

3. Карпенко Ю. О. Велика літера і власні назви. URL: http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/12/5-%D0%92%D0%95%D0%9B%D0%98%D0%9A%D0%90-%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%90-%D0%86-%D0%92%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%9D%D0%86-%D0%9D%D0%90%D0%97%D0%92%D0%98.pdf (дата звернення: 19.09.2023)

4. Крупеньова Т. І. Структурно-семантичні особливості ойконімів Одещини. *Записки з українського мовознавства.* 2022. № 29. С. 111-124.

5. Лабінська Г. Топоніміка: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 274 с.

6. Макєєва К. С. Про аспекти топонімічних досліджень в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* 2012. Вип. 24. С. 189-193.

7. Таранова Н. Б. До питання про класифікацію топонімів. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія.* 2015. № 2. С. 15-20.

8. Титаренко А. А. Принципи класифікації топонімів. *Science and education a new dimension.* Budapest, 2013. Vol. 2. P. 141-146.

9. Топонімічні джерела. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-10851.html (дата звернення: 20.09.2023)

10. Batubara M. A. F. Loan and Calque Found in Translation from English to Indonesian. *Journal of Literature, Languages and Linguistics.* 2019. Vol. 54. P. 8-14.

11. Gutiérrez Rodríguez M. M. The problem of the translation of proper names in "Harry Potter" and "The Lord of the Rings". *ES: Revista de filología inglesa.* 2003. № 25. P. 123-136.

12. Postan L. Calque / Loan Translation: What Is It? URL: https://www.getblend.com/blog/calque-loan-translation/#:~:text=In%20linguistics%2C%20a%20calque%20(or,into%20English%2C%20that's%20a%20calque. (Last accessed: 21.09.2023)

13. Puchalska K. Transcription vs. transliteration – what's the difference? How to work on transcription conveniently? URL: https://lingy.uk/blog/transcription-vs-transliteration-whats-the-difference-how-to-work-on-transcription-conveniently/ (Last accessed: 21.09.2023)

14. Seytnazarova I. E. Use of Hydronymic Terms in the Language of Literary Work (On the Example of the Poems of the Poet Tilewbergen Jumamuratov). *International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS).* 2021. Vol. 5. Iss. 1. P. 27-35.

15. Tichelaar T. URL: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/ungegn/docs/_data_icacourses/_HtmlModules/_Documents/D09/documents/D09-01_Tichelaar.pdf (Last accessed: 19.09.2023)

16. Yang W. Brief Study on Domestication and Foreignization in Translation. *Journal of Language Teaching and Research.* 2010. Vol. 1. № 1. P. 77-80

Chapter 1.3

1. Anatol Giselle Liza. Reading Harry Potter: // Contributions to the Study of Popular Culture : Critical Essays . Westport, Praeger, 2003. № 78. 248 p.

2. Apter T. E. Fantasy Literature: An Approach to reality. Bloomington : Indiana University press, 1982. 161 p.

3. Colbert David. The Magical Worlds of Harry Potter: A Treasury of Myths, Legends and Fascinating Facts . New York : Berkley Publishing Group, 2002. 157 p.

4. Forster E. M. Aspects of the Novel and Related Writings. L. : Arnold, 1974. 169 p.

5. Gleick P. H. Harry Potter, Minus a Certain Flavour [electronic resource]. New

York : New York Times, 2000. Access mode : http://www.nytimes.com/books/00/07/23/specials/rowling-gleick.html

6. Goldstein S. Translating Harry Potter. [electronic resource].New York : Translorial, the journal of the Northern California Translators Association, 2005. Access mode : http://www.bytelevel.com/global/translating_harry_potter.html, http://www.bytelevel.com/global/translating_harry_potter_2.html

7. Moore Miranda. The translatability of "Harry Potter" [electronic resource]. The Institute of Linguists. 2000. Vol. 39. № 6. Pp. 176-177. Access mode : http://drusha.msk.ru/books.translatabilityofharrypotter.html

8. Munday Jeremy. Harry Potter takes up Baseball [electronic resource]. 2005. – Access mode : http://www.surrey.ac.uk, http://www.surrey.ac.uk/news/releases/01-1214potter.html

9. Longman Dictionary of Contemporary English. [Director: Summers Delia]. L. : Pearson Education Limited, 2003. 1950 p.

10. Longman Dictionary of English Language and Culture. / [Director: Summers Delia]. Harlow : Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.

11. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і в'язень Азкабану ; [пер. з англ. В. Морозов ; за ред. І. Малковича]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2009. 382 с.

12. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і келих вогню ; [пер. з англ. В. Морозов, С. Андрухович]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2003. 670 с.

13. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і Напівкровний Принц ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, О. Негребецького]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2005. 576 с.

14. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і Орден Фенікса ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, О. Негребецького]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2003. 815 с.

15. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і таємна кімната ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, П. Таращука]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2002. 351 с.

16. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і смертельні реліквії ; [пер. з англ. О. Негребецький, за ред. І. Малковича]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2007. 637 с.

17. Rowling J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets : [novel]. London : Bloomsbury, 1998. 251 p. (Original).

18. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows : [novel]. London : Bloomsbury, 2007. 607 p. (Original).

19. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire : [novel]. London : Bloomsbury, 2000. 636 p. (Original).

20. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince : [novel]. London : Bloomsbury, 2005. 607 p. (Original).

21. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix : [novel]. London : Bloomsbury, 2003. 766 p. (Original).

22. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher`s Stone : [novel]. London : Bloomsbury, 1997. 223 p. (Original).

23. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban : [novel]. London : Bloomsbury, 1999. 317 p. (Original).

24. Anatol Giselle Liza. Reading Harry Potter: // Contributions to the Study of

Popular Culture : Critical Essays . Westport, Praeger, 2003. № 78. 248 p.

25. Apter T. E. Fantasy Literature: An Approach to reality. Bloomington : Indiana University press, 1982. 161 p.

26. Colbert David. The Magical Worlds of Harry Potter: A Treasury of Myths, Legends and Fascinating Facts . New York : Berkley Publishing Group, 2002. 157 p.

27. Forster E. M. Aspects of the Novel and Related Writings. L. : Arnold, 1974. 169 p.

28. Gleick P. H. Harry Potter, Minus a Certain Flavour [electronic resource]. New York : New York Times, 2000. Access mode : http://www.nytimes.com/books/00/07/23/specials/rowling-gleick.html

29. Goldstein S. Translating Harry Potter. [electronic resource].New York : Translorial, the journal of the Northern California Translators Association, 2005. Access mode : http://www.bytelevel.com/global/translating_harry_potter.html, http://www.bytelevel.com/global/translating_harry_potter_2.html

30. Moore Miranda. The translatability of "Harry Potter" [electronic resource]. The Institute of Linguists. 2000. Vol. 39. № 6. Pp. 176-177. Access mode : http://drusha.msk.ru/books.translatabilityofharrypotter.html

31. Munday Jeremy. Harry Potter takes up Baseball [electronic resource]. 2005. – Access mode : http://www.surrey.ac.uk, http://www.surrey.ac.uk/news/releases/01-1214potter.html

32. Longman Dictionary of Contemporary English. [Director: Summers Delia]. L. : Pearson Education Limited, 2003. 1950 p.

33. Longman Dictionary of English Language and Culture. / [Director: Summers Delia]. Harlow : Longman Group UK Limited, 1992. 1528 p.

34. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і в'язень Азкабану ; [пер. з англ. В. Морозов ; за ред. І. Малковича]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2009. 382 с.

35. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і келих вогню ; [пер. з англ. В. Морозов, С. Андрухович]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2003. 670 с.

36. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і Напівкровний Принц ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, О. Негребецького]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2005. 576 с.

37. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і Орден Фенікса ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, О. Негребецького]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2003. 815 с.

38. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і таємна кімната ; [пер. з англ. В. Морозов; за ред. І. Малковича, П. Таращука]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2002. 351 с.

39. Роулінґ Дж. К.. Гаррі Поттер і смертельні реліквії ; [пер. з англ. О. Негребецький, за ред. І. Малковича]. Київ : А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2007. 637 с.

40. Rowling J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets : [novel]. London : Bloomsbury, 1998. 251 p. (Original).

41. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows : [novel]. London : Bloomsbury, 2007. 607 p. (Original).

42. Rowling J. K. Harry Potter and the Goblet of Fire : [novel]. London : Bloomsbury, 2000. 636 p. (Original).

43. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince : [novel]. London : Bloomsbury, 2005. 607 p. (Original).

44. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix : [novel]. London : Bloomsbury, 2003. 766 p. (Original).

45. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher`s Stone : [novel]. London : Bloomsbury, 1997. 223 p. (Original).

46. Rowling J. K. Harry Potter and the Prisoner of Azkaban : [novel]. London : Bloomsbury, 1999. 317 p. (Original).

Chapter 1.4

1. Дячук Н. О. Емотивна функція афористичного висловлювання (на прикладі афористичних висловлювань у макротексті творів Оскара Уайльда). *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*: збірник. Одеса, 2008. С. 62−66.

2. Казимір І. С. Ептоніми як об'єкт лінгвістичного дослідження (приклад В. Шекспіра). *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / літ. ред. О. В. Колодій*. Чернівці: Родовід, 2014. – Вип. 690- 691: Германська філологія. С. 237 – 240.

3. Коваль А. П., Коптілов В. В. Крилаті слова – важливий стилистичний засіб. *Українська мова і література в школі*. № 7. 1964. С. 12–16.

4. Оніщенко Н. А. Ептоніми О. Вайлда в німецькій мові: еколінгвістичний підхід. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*, 2018 (86), 144-151.

5. Приймачок О. Ептонім як інтертекстова одиниця: функціонально-прагматичний аспект. *Волинь філологічна: текст і контекст,* 2009. С.230-237

6. Решетова А. Модальність як інтертекстуальна особливість англійських ептонімів. *Studia Philologica*, (1). 2017. URL: https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205

7. Скрябіна В. Б. Екологія перекладу як новий напрям сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). 2015,* № 3. С. 245-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2015_3_41

8. Чубенко Б.В. (2017) Екологічний аспект поетичного перекладу (на матеріалі англомовних перекладів української поезії). *Матеріали VIII Всеукраїнської наукової конференції молодих учених, студентів та курсантів,* Київ. С.254-257

9. Шекспір У. Ромео та Джульєта / пер. П. А. Куліша; передмова і пояснення І. Франко. Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1901. 132 с.

10. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. І. І. Стешенко. Вибр. тв.: у 2 т.т.; післямова О. О. Смирнов. Київ: Мистецтво, 1952. Т. 2. С. 279–418.

11. Шекспір В. Ромео і Джульєтта / пер. з англ. І. І. Стешенко. Тв.: у 6 т.; редакційна колегія: П. А. Загребельний, Д. В. Затонський (голова), В. В. Коптілов, Д. В. Павличко, В. М. Русанівський; редактор тому Д. Х. Паламарчук; післямови і примітки Олени Алексєєнко і Наталі Жлуктенко. Київ: Дніпро, 1985. Т. 2. С. 311–413.

12. Шекспір В. Ромео і Джульєтта: Трагедія на 5 дій / пер. з англ.

А. Гозенпуд. К.: Мистецтво, 1937. 199 с.

13. Шекспір В. Ромео і Джульєтта; пер. з англ. В. Мисик / упоряд. М. Таран-Мисик; «Прапор», 1988. №9. С. 3–41.

14. The Complete Works of William Shakespeare / Craig W. J. (ed.). London: Henry Pordes, 1993. 1264 p.

15. The Complete Works of William Shakespeare. New York: Books for Pleasure, 2017. 765 p.

16. The Norton Anthology of English Literature. URL: https://books.wwnorton.com/

Chapter 1.5

1. Воробйова М. В. Інтерсеміотичність в актуалізації алюзій в англомовному публіцистичному дискурсі. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». Херсон: Вид-во ХДУ, 2011. Випуск 12. С. 143–149.

2. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ. Т.1. 2012. 402 с.

3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-Київ, 2010. 844 с.

4. Сунько Н. О. Алюзія як маркер інтертекстуальності в англійськомовному газетному заголовку: автореф. Дис. … канд. філол. наук : [спец.] 10.02.04 «Германські мови». Чернівецький нац. Ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2016. 20 с.

5. Толстолуцьких А. Р. Поняття алюзії. Світова наука: проблеми, перспективи, інновації: матеріали І Міжнародної науково-практичної 110 інтернет-конференції (2 жовтня 2020 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 65–67.

6. Тютенко А. А. Структура і функції алюзії в пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії: автореф. Дис. … канд. філол. наук : [спец.] 10.02.04 «Германські мови». ХНУ ім. В. І. Каразіна. Харків, 2000. 20 с.

7. Barthes R. Writing Degree Zero. Paris: Éditions du Seuil, 1953. 221 p.

8. Ben-Porot Z. The Poetics of Literary Allusion. A Journal for descriptive poetics and theory of literature. 1976. V.1. P. 105-128.

9. Dittmar J. Language and Linguistics: The Key Concepts. London: Routledge, 2006. 304 p.

10. Eagleton T. Literary Theory: An Introduction. Oxford: Blackwell, 1983. 240 p.

11. Eco U. A Theory of Semiotics. Bloomington: Indiana University Press, 1976. 340 p.

13. Harris Z. Discourse analysis. Language. 1952. V. 28. № 1. P. 1–30.

14. Hinds S. Allusion and Intertext: Dynamics of Appropriation in Roman Poetry. N. Y.: Cambridge University Press, 1998. 193 p.

15. Irwin W. What Is an Allusion? The Journal of Aesthetics and Art Criticism. 59 (3). 2001. P. 287–297.

16. Kristeva J. Powers of Horror: An Essay on Abjection. New York: Columbia University Press, 1982. 219 p.

17. Lennon P. Allusions in the Press: An Applied Linguistic Study. Berlin : Walter de Gruyter, 2004. 297 p.

18. Pasco A. H. Allusion: A Literary Graft. Charlottesville: Rookwood Press, 2002. 247 p.

19. Pinker S. The Language Instinct: How the Mind Creates Language. New York: Harper Perennial, 1994. 494 p.

20. Protopapas M. From Phonetics to Reading: A Biolexical Approach. Athens: Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance, 2007. 974 p.

Chapter 2.1

1. Andrew Moore. Language and Power. 2003. Available at: http://www.zigzageducation.co.uk (Accessed March 2015).

2. Harris Alan C. Sell! Buy! Sociolinguistic manipulation in print advertising. URL: http:// www.csun.edu/ vcspc005/ advertis.html.

3. Jerry W. Thomas. Advertising Effectiveness. Decision Analyst. USA. 2007. Arlington.pp.1-4.

4. Kannan R., Tyagi S. Use of language in advertisements / English for Specific Purposes, Issue 37, vol. 13, 2013.

5. Karlsson Linda. Advertising Theories and Models / University of Halmstad, Faculty of Economics and Technology, Strategic Marketing. Halmstad, 2007.

6. J.W. Knox Lewis - Builder of Business. The Caxton, 11(4), January 1911.

7. Kenneth Roman, Jane Maas. How to Advertise. Building Brands and Business in the New Marketing World. 2003. UK. Chapter 15. 218 p.

8. Lewis E. St. Elmo: E. St. Elmo Lewis http:// en.wikipedia.org/ wiki / aida (marketing) # cite_note-23.

9. Language Awareness. P. Escholz , A. Rosa, V. Clark. St. Martin's Press. New York, 1994.

10. Shirley Russell. Grammar, Structure and Style. Oxford. 1994. p. 177.

11. C:\ProgramData\ABBYY\Lingvo\15.0\Dic\System\CollinsCobuildEnEn.lsd

12. https://buttonsonline.com/pages/political-slogans-that-can-help-you-win

13. https://polarisawards.com/?gclid=EAIaIQobChMIw5PV_MbigwMVkxiiAx3d7geqEAAYASAAEgJ7zfD_BwE

14. Gender Targeting in Political Advertisements //Mirya R. Holman, Monica C. Schneider and Kristin Pondel Political Research Quarterly/ Vol. 68, No. 4 (DECEMBER 2015), pp. 816-829 (14 pages). Published By: Sage Publications, Inc.

Chapter 2.2

1. Agrifoglio, M. (2004). Sight translation and interpreting: A comparative analysis of constraints and failures. *Interpreting*, 6(1), 43-67.

2. Akbari, A, (2017). Needed skills and strategies to improve the efficiency of

sight translation in classroom context. *Semantic Scholar*. Corpus ID: 67266870.

3. Angelelli, C.V. (1999). The Role of Reading in Sight Translation: Implications for Teaching. *The ATA Chronicle*, 28(5), 27-30.

4. Cao, J. (2020). Investigating Disfluencies in E-C Sight Translation. *Language and Semiotic Studies*, 6(4), 126-144.

5. Cenkova, I. (2015). Sight interpreting/translation. / Ed. Franz Pöchhacker. The Routledge Encyclopaedia of Interpreting Studies. Abingdon: Routledge. 374-375.

6. Čeňková, I. (2010). Sight translation: Prima vista. Handbook of Translation Studies, vol.1. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins Publishers. 320-323.

7. Chernovaty, L., Djovcos, M., & Kovalchuk, N. (2023). The impact of the source-text syntactic characteristics on the sight-translation strategies and quality. (September 11, 2023). Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=4568241.

8. Chmiel, A., Lijewska, A. (2019). Syntactic processing in sight translation by professional and trainee interpreters: Professionals are more time-efficient while trainees view the source text less. *Target*, 31(3), 378–397. https://doi.org/10.1075/target.18091.chm CrossRefGoogle Scholar

9. Chmiel, A., Mazur, I. (2013). Eye tracking sight translation performed by trainee interpreters. In Way, C., Vandepitte, S., Meylaerts, R., & Bartłomiejczyk, M. (Eds.), Tracks and Treks in Translation Studies (Vol. 108, pp. 189–205). John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/btl.108.10chm CrossRefGoogle Scholar

10. Chmiel, A., Janikowski, P., Cieślewicz, A. (2020). The eye or the ear?: Source language interference in sight translation and simultaneous interpreting. *Interpreting. International Journal of Research and Practice in Interpreting*, 22(2), 187–210.
https://doi.org/10.1075/intp.00043.chm CrossRefGoogle Scholar

11. Fang, J. (2020). Pause in Sight Translation: A Pilot Study. In: Zhao, J., Li, D., Tian, L. (eds.) Translation Education. New Frontiers in Translation Studies. Springer, Singapore. 173–192. https://doi.org/10.1007/978-981-15-7390-3_11

12. Fang, Jing and Jihong Wang. 2022. Student interpreters' strategies in dealing with unfamiliar words in sight translation. *Translation & Interpreting*, 14(1), 42–65.

13. Forcada, M. L. (2010). Machine translation today. Gambier, Yves, Doorslaer, Luc van (eds.). *Handbook of Translation Studies. Vol. 1.* Amsterdam: Benjamins Publishers. 215-223.

14. Fraidoon, R. (2021). Difficulties Students Face in Sight Translation Exams: A Case Study at the University of Sulaimani Department of Translation. *Journal of Raparin University,* 8(4), 430-443. DOI:10.26750/Vol(8).No(4).Paper19

15. Gile, D. (2009). Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

16. Ho, C-E. (2022). Sight interpreting/translation. In: J. Franco Aixelà, R. Muñoz Martín, & C. Botella Tejera (Eds.). Encyclopaedia of Translation and Interpreting. Iberian Association of Translation and Interpreting Studies. https://doi.org/10.5281/zenodo.6370682

17. Ilg, G., Lambert, S. (1996): Teaching consecutive interpreting. *Interpreting*, 1(1), 69-99.

18. Keníž, A. (1980). Úvod do komunikačnej teórie tlmočenia. Bratislava: Univerzita Komenského.

19. Lambert, S. (2004). Shared Attention during Sight Translation, Sight Interpretation and Simultaneous Interpretation. *Meta*, 49(2), 294–306. https://doi.org/10.7202/009352a

20. Lee, J. (2012). What Skills Do Student Interpreters Need to Learn in Sight Translation Training? *Meta*, 57(3), 694–714. https://doi.org/10.7202/1017087ar

21. Li, X. (2014). Sight translation as a topic in interpreting research: Progress, problems and prospects. *Across Languages and Cultures*, 15(1), 67-89. DOI: 10.1556/Acr.15.2014.1.3

22. Lijewska, A., Chmiel, A., Inhoff, A.W. (2022). Stages of sight translation: Evidence from eye movements. *Applied Psycholinguistics*, 43(5), 997-1018. DOI: https://doi.org/10.1017/S014271642200025X

23. MacDonald, M.C. (1997). Language and Cognitive Processes, *Special Issue on Lexical Representations and Sentence Processing*, 12, 121–399

24. McDonald, J. L., & Carpenter, P. A. (1981). Simultaneous translation: Idiom interpretation and parsing heuristics. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 20(2), 231–247. https://doi.org/10.1016/ S0022-5371(81)90397-2

25. Moser-Mercer, B. (1995). Sight translation and human information processing, in Neubert, A., Shreve, G., and Gommlich, K. *Basic Issues in Translation Studies. Vol. 2. Proceedings of the Fifth International Conference*. Kent Forum on Translation Studies, p. 159-166.

26. Putranti, A. (2017). The constraints in performing sight translation: a brief discussion on the problems of translating English written texts into Indonesian oral texts. *Proceedings of the Fifth International Seminar on English Language and Teaching* (ISELT-5). 162-168

27. Shreve, G. M., Lacruz, I., & Angelone, E. (2010). Cognitive effort, syntactic disruption, and visual interference in a sight translation task. In Shreve, G. M. & Angelone, E. (Eds.), *Translation and cognition*: Vol. XV (pp. 63–84). John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/ata.xv CrossRefGoogle Scholar

28. Sitnic, I. (2020). Applying Sight Translation in Testing Consecutive Interpreting Skills in Undergraduates. *Translatologia*.1.

29. Su, W., Li, D. (2020). Exploring processing patterns of Chinese-English sight translation: An eye-tracking study. *Babel. Revue Internationale de La Traduction /*

30. *International Journal of Translation*, 66(6), 999–1024. https://doi.org/10.1075/babel.00192.su CrossRefGoogle Scholar

31. Viezzi, M. (1989). Information retention as a parameter for the comparison of sight translation and simultaneous interpretation: An experimental study. *The Interpreters' Newsletter, No. 2. Università degli Studi di Trieste*, p. 65-69.

32. Weber, W. K. (1990). The Importance of sight translation in an interpreter-training program / Eds. David Bowen, Margaretta Bowen. *Interpreting Yesterday, Today and Tomorrow. ATA Scholarly Monograph Series*. Vol. IV. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 44-52.

Chapter 2.3

1. 11.22.63. https://sflix.to/watch-tv/free-112263-hd-38494.5027164
2. 11.22.63. https://uaserials.pro/5-11-22-63-mini-serial.html
3. Bakhtin, M. The Dialogic Imagination: Four Essays by M.M. Bakhtin. Ed. Michael Holquist. Trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin and London: University of Texas Pres, 1981.
4. Bazin, A. "Adaptation, or the cinema as digest." In J. Naremore (ed.) Film Adaptation, New York. Rutgers, 2000, 19-27.
5. King, Stephen. 11.22.63. Scribner, 2011, 849 p.
6. Кінг, Стівен. 11.22.63. Пер. з англ. О. Красюка, Харків, «Клуб сімейного дозвілля», 2022, 976 с.
7. Літературознавча енциклопедія у 2-х томах. Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів, К: ВЦ «Академія», 2007, 624 с.
8. Струґачка, Творча Спільнота. https://strugachka.com.ua/
9. Тороп, П. Тотальний переклад. Монографія. Пер. з рос. О. Кальниченка, О. Оржицького. Вінниця, Нова Книга. 2015, 264 с.

Chapter 3.1

1. Вотінцева М. Л., Уманська П. Перекладацький скоропис як засіб оптимізації процесу усного перекладу. *Філологічні науки. Збірник матеріалів підсумкової наукової конференції студентів та викладачів університету.* Ч. 2. Дніпропетровськ: «Адверта», 2015. С. 297-301.
2. Головня А. В, Щербина А. В., Гастинщикова Л. О. Види усного перекладу та сфери його застосування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.*2022. Том 33 (72). №4. Ч. 2. С. 11-18.
3. Гончаренко Л. Специфіка усного послідовного перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.* Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020.Вип. 34. Том 2. С. 109-112.
4. Єфименко Т. М. Послідовний переклад та техніки нотування: навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2021. 185 с.
5. Зінукова Н. В. Методика формування фахової компетентності усного перекладу магістрів-філологів: результати експериментальної перевірки. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки».* 2017. LXXX (1). С. 142-147.
6. Кальниченко О. А. Теорія перекладу: для студентів 3-4 курсів ф-ту «Референт-перекладач», які навчаються за спеціальністю 035 Філологія (Переклад). Харків: Видавництво НУА, 2020. 126 с.
7. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: Нова Книга, 2006. 592 с.
8. Корунець І. В. Нарис з історії західноєвропейського та українського

перекладу. Київ: Видав. центр КДЛУ, 2000. 86 с.

9. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). Вінниця: Нова Книга, 2003. 488 с.

10. Кузенко Г. М. Навчальний посібник з курсу «Теорія та практика перекладу» «The World of Independing and Translating». Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2008. 232 с.

11. Максименко О. В. Навчальний посібник для студентів старших курсів з усного перекладу: теорія, вправи, тексти (французька мова). Вінниця: Нова Книга, 2008. 168 с.

12. Мосієнко О. В. Послідовний переклад: Методичні рекомендації до самостійної та індивідуальної роботи. Житомир, 2022. 25 с.

13. Поліщук Л., Пушкар Т. Формування професійної компетенції студентів спеціальності «Переклад» у сучасних умовах. URL: Поліщук, Пушкар Матеріали.pdf (zu.edu.ua) (дата звернення: 25.09.2023)

14. Ребрій О. В. Основи перекладацького скоропису / За ред. Л. М. Черноватого і В. І. Карабана. Нова Книга. Вінниця. 2006. 112 с.

15. Рябченко В. Г. Синхронний переклад. *Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей.* Київ:Університет «Україна», 2008. Ч. 1. С. 214-216.

16. Afonina I. Yu. Note taking for consecutive interpreting: challenge of teaching, success of performing. *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph.* 2022. Vol. 1. P. 84-110.

17. Baxter R. N. A discussion of chuchotage and boothless simultaneous as marginal and unorthodox interpreting modes. The Translator. 2015. №22(1). P. 59-71.

18. Kade O. Zufall und Gesetzmäßigkeit in der Übersetzung. Leipzig: Enzyklopädie. 1968. 128 s.

19. Novak J. D., Alberto J. C. Theoretical Origins of Concept Maps, How to Construct Them, and Uses in Education. *Reflecting education.* 2007. Vol. 3. №1. P. 29-42.

20. Odiljonova S. A. Problems of Oral Translation. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*. 2021. Vol. 1 Iss. 7. P. 67-70.

21. The problems of oral translation. URL: https://zoro.lv/the-problems-of-oral-translation.html (Last accessed: 29.09.2023)

22. Velykodska H. O. The application of translation strategies in written translation teaching process. *Вісник НТУУ «КПІ». Філологія. Педагогіка: збірник наукових праць.* 2015. Вип 5. С. 45-50.

Chapter 3.2

1. Барановська М.В. Навчання студентів професійного спілкування: монографія. Біла Церква: БДАУ, 2002. 256 с.

2. Бойко Г. Удосконалення навиків читання студентів-іноземців на заняттях з української мови як іноземної. Парадигма пізнання: гуманітарні питання. 2016. № 13. С. 125–136.

3. Бокулі Бофаса Седрик, Муляр І. В. Інтерактивний цифровий маркетинг //

Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лінгвістичні та лінгвокультурологічні аспекти навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України (11 квітня – 12 квітня 2018 року) «Мій університет – моя доля». Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, 2018. С. 136 – 138.

4. Гао Юаньюань, Яремчук І. Робота з текстами для читання в процесі вивчення української мови як спеціальності у вищих навчальних закладах Китаю. Studia Methodologica : [науковий збірник]. Тернопіль; Кєльце: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. Вип. 53. 128 с.

5. Гейченко К.І. Усне навчально-професійне спілкування студентів-іноземців на практичному занятті. Зб. наук. пр. Бердянського держ. пед. ун-ту/Пед.науки. Бердянськ: БДПУ, 2013, № 4.С.28-36.

6. Горда О. Методичний прийом «читання із зупинками»: ідеї застосування в педагогічній практиці навчання української мови як іноземної. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27. Т. 2. С. 122–126.

7. Горда О.М., Трумко О.М., Текстоцентричний підхід до навчання української мови як іноземної: Способи реалізації. Закарпатські філологічні студії. 2022. № 23.Т. 1. С. 66-69. Видавничий дім «Гельветика», 2022.

8. Гриценко О. Формування комунікативної компетентності засобами українського мовного етикету у студентів-іноземців англомовної форми навчання. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2017. Випуск 13. С. 50–56.

9. Дерба С.М., Любчевська-Сокур В.О. Мовленнєвий етикет у професійному розвитку іноземних студентів (реактивної культурної групи). Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 13 (81). С. 274–278.

10. Дерба С. М. Текст як основний засіб у процесі навчання української мови як іноземної. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». 2018. № 1, ч. 1. С. 128–130.

11. Занько О.В., Трюхан О.А. Українська мова як іноземна для студентів 4 курсу гуманітарних спеціальностей (анотування та реферування наукових текстів, монологічне висловлювання): практикум. Херсон, 2020. 88 с.

12. Зозуля І.Є. Навчання читання іноземних студентів україномовних текстів (початковий етап). Закарпатські філологічні студії. Вип. 5. Т.1. С. 20-25.

13. Кравчук Г. В. Методика навчання студентів технічних спеціальностей професійно-орієнтованого англійського діалогічного мовлення на основі текстів науково-технічної реклами: автореф. дис. … канд. філол. наук: 13.00.02. Київ, 2010.20 с.

14. Лагута Т. М. Науковий стиль української мови: види тестових завдань для іноземців. Теорія і практика викладання української мови як іноземної: зб. наук. пр. Львів. нац. Ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2010. Вип. 5. С. 22-28.

15. Муляр І.В. Розвиток професійного мовлення на уроках української мови як іноземної. Проблеми і перспективи мовної підготовки іноземних студентів: збірник наукових статей за матеріалами XVIII Міжнародної науково- практичної конференції (19 жовтня 2023 р.).Харків: ХНАДУ, 2023. С. 213-215.

16. Муляр І. В. Усномовні завдання на практичних заняттях з української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення. Міжнародний науково-методичний семінар «Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам»: матеріали семінару, м. Харків, 25 лютого 2021 року. Харків: ХНАДУ, 2021. С. 112-114.

17. Муляр І.В. Формування навичок мовного етикету під час навчання української мови як іноземної. Міжнародний науково-методичний семінар «Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам»: матеріали семінару, м. Харків, 24 лютого 2022 року. Харків: ХНАДУ, 2022. С. 95-97.

18. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пєхоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.

19. Світлик М. Д. Ігрові вправи та рольові ігри – ефективні методи викладання української мови як іноземної. *Актуальні проблеми викладання української мови як іноземної: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 19 квітня.* Білоцерківський НАУ, 2019. С. 64-67.

20. Станкевич Н.І. Види читання в курсі української мови як іноземної. Теорія і практика української мови як іноземної. 2013. Вип. 8.С. 186-193.

21. Українська мова для іноземців. Модульний курс. Рівень В1-В2. / О. Антонів, Л. Паучок. Львів, «Інкос». 2012. 268 с.

22. Українська мова за професійним спрямуванням : Підручник. 2-ге вид., виправ. І доповнен. Київ: Алерта, 2011. 696 с.

23. Українська мова як іноземна для англомовних студентів-медиків: у 2 книгах. Книга 2. Основи професійного мовлення: підручник / С.М. Луцак, А.В. Ільків, О.І. Криницька та ін.

24. Хеджазі Мехіддін, Муляр І. В. Моя майбутня професія // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лінгвістичні та лінгвокультурологічні аспекти навчання іноземних студентів у вищих навчальних закладах України (11квітня – 12 квітня 2018 року) «Мій університет – моя доля» Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, 2018. С. 150 -153.

25. Швець Г. Теорія і практика навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : монографія. Київ : Фенікс, 2019. 529 с.

SCIENTIFIC EDITION

COLLECTIVE MONOGRAPH

LINGUISTIC PALETTE OF TRANSLATION: FROM WORD TO TEXT

ЛІНГВІСТИЧНА ПАЛІТРА ПЕРЕКЛАДУ: ВІД СЛОВА ДО ТЕКСТУ

MONOGRAPHIC SERIES « Innovative Science, Education, Manufacturing and Transport »
BOOK 11.

Authors:
Panchenko Olena, Zirka Vira, Votintseva Maryna, Horielova Polyna, Klymenko Tetyana, Muliar Iryna, Khutorna Hanna, Shevchyk Kateryna, Shkurko Olena, Chernovaty Leonid, Kovalchuk Natalia, Djovčoš Martin

Edited by Panchenko Olena

Monograph published in the author's edition

The monograph is included in
International scientometric databases

500 copies
March, 2024

Published:
ScientificWorld -NetAkhatAV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
https://de.promonograph.org

ISBN 978-3-989240-12-4

Panchenko Olena, Full Professor

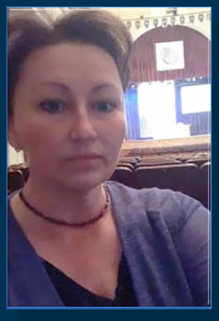
Votintseva Maryna, Associate Professor

Zirka Vira, Full Professor

Klymenko Tetyana, Associate Professor

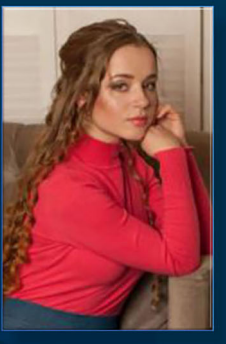
Muliar Iryna, Associate Professor

Horielova Polyna, Assistant

Chernovaty Leonid, Professor

Khutorna Hanna, Post-graduate student

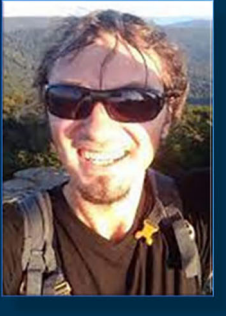
Shkurko Olena, Associate Professor

Shevchyk Kateryna, Associate Professor

Kovalchuk Natalia, Associate Professor

Martin Djovčoš, Associate Professor